

SZABÓ LŐRINC KIADATLAN DRÁMAFORDÍTÁSAI

1.

William Shakespeare

Vízkereszt,
vagy: amit akartok

Fordította:
Szabó Lőrinc

Debrecen, 2004

A kötet kiadását a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
– a Magyar Könyv Alapítvány
és a Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatta

A szöveggondozás és a jegyzetelés
a Miskolci Egyetem az OM NKFP (5/008/2001),
az OTKA (T038252) és az MTA TKI által támogatott
Szabó Lőrinc Kutatóhelyén, az MTA Könyvtárának közreműködésével készült
Kabdebó Lóránt irányításával

© Szabó Lőrinc örökösei 2002

© Szele Bálint 2002

© Csokonai Kiadó

Sorozatszerkesztő

Bíró Éva

A szöveggondozást végezte és a kísérő tanulmányt készítette

Szele Bálint

HU ISBN 963 260 182 3

HU ISBN 963 260 183 1

Csokonai Kiadó, 2004

Felelős kiadó: Mazsu János

Technikai szerkesztő: Molnárné Balázs Zsuzsanna

Nyomdai előkészítés: Abakusz Stúdió

Nyomdai munkák: Kapitális Kft, Debrecen

Felelős vezető: Kapusi József

Szabó Lőrinc kiadatlan drámafordításai

Jelen kötettel egy sorozatot indít el a Csokonai Kiadó: a műfordítóként is korszakalkotó klasszikus költő Szabó Lőrinc kiadatlan drámafordításait juttatja el az olvasókhoz és a színházat szerető közönséghez. A szakemberek számára is jelentős ez a vállalkozás, ugyanis négy fordításról csak a színházi előadásokról szóló híradások adatai alapján tájékozódhattunk, egyről pedig még tudomásunk sem lehetett. Az MTA Könyvtára Kézirattárában őrzött kéz- és (autográf javítású) gépiratok publikálására a hagyaték feldolgozása során most kerülhetett sor a Miskolci Egyetem Szabó Lőrinc Kutatóhelyének munkálatai eredményeként.

Az első kötet Shakespeare *Vízkereszt, vagy: amit akartok* című vígjátékának fordítását adja közre. Ez a munka Szabó Lőrinc műfordítói tevékenységének egyik fontos állomása volt. A fordítás az ötvenes évek első felében készült el, nyomtatásban azonban még sohasem jelent meg. A korábbi Shakespeare-összesekben a Radnóti Miklós–Rónay György-féle fordítás szerepelt. Vas István véleménye szerint a két fordítás egyenértékű, kegyeleti okokból mégis a Radnóti által elkezdett fordítást válogatták be, lévén a költőnek ez volt az utolsó vállalkozása tragikus halála előtt. A Szele Bálint által sajtó alá rendezett és utószavával ellátott kiadványunk célja, hogy a fordítást hozzáférhetővé tegyük minden érdeklődő számára. A kísérő tanulmány azt a stilisztikailag is értékelhető változást mutatja be, amely Szabó Lőrinc költészetében felmutatható a *Valami szép* korszak verseiben.

A második kötetben Catherine Turney *Keserű aratás* című drámáját közöljük, Bécsy Tamás bevezető tanulmányával. A szóban forgó mű a világirodalom egy kevésbé ismert alkotása. Írója, Catherine Turney 1905-ben született, és ismert forgatókönyvíró volt; számos sikeres film fűződik a nevéhez. Életének utolsó éveiben romantikus regényeket, életrajzokat írt, többek között Elizabeth Medora Leigh, Byron lányának élettörténetét. 1998-ban halt meg Los Angelesben. A négy felvonásos színmű Lord Byron és féltestvére, Augusta Leigh szerelmének történetét viszi színre. Szabó Lőrinc 1938-ban fordította le a darabot, melyet a Nemzeti Színház Kamaraszínháza ugyanebben az évben be is mutatott. A háború után a darab többek között a scarborough-i Stephen Jones Színházban került műsorra. A fordítást Szele Bálint rendezői sajtó alá, kísérő tanulmányában szó esik a darab korabeli előadásairól, fogadtatásáról is.

A harmadik kötetben Zygmunt Krasinski grófnak, a lengyel irodalom múlt századi klasszikusának *Pokoli színjáték* című drámai költeményét közöljük, amelynek fordítását Szabó Lőrinc Franz Theodor Csokor német átdolgozása alapján készítette. A kötetet bevezeti Kiss Gy. Csaba.

Zygmunt Krasinski Mickiewicz és Slowacki mellett a világirodalmi rangú lengyel romantika legismertebb alakja. A Nagy Emigráció írója, és mint említett kortársai, állam nélküli nemzete sorskérdéseinek megszólaltatója. A vátesz költőknek nevezett triász tagjaként Krasinski életét is meghatározta a leverte 1830-as nemzeti felkelés. Paradox-módon úgy, hogy elmenekült előle, és úgy, hogy kínzó kételyeivel együtt beleírta legjelentősebb munkájába, a magyar nyelvű megjelenésre váró *Pokoli színjáték*ba. Krasinski műve (eredeti címe: *Nie-Boska Komedia*, „Istentelen színjáték”) a XIX. századi világdrámák és emberiségköltemények sorába tartozik. Kérdései és poetikája a *Faust*hoz, *Az ember tragédiájához*

és a *Peer Gynt*hez teszi hasonlatossá. Világköltemény, egyetemesen emberi igényű dráma, wagneri értelemben: Gesamtkunst.

A négyrészes *Pokoli színjáték* két drámát foglal magában, egy családi és egy társadalmi drámát, ugyanannak a főhősnek, Henryk grófnak, a költőnek kettős tragédiáját. Mindkét dráma a szeretet kérdéseit boncolgatja. Krasinski poétikája egyszerre modern és mélyen romantikus. Szabó Lőrinc fordítását a Németh Antal-féle Nemzeti Színház (1936), majd hangjáték formájában a Magyar Rádió (1979) mutatta be. Nyomtatásban viszont ezidáig nem jelent meg, miközben a drámai költemény már minden európai nyelven olvasható. Mivel a dráma fordításának gépirata eléggé nehezen hozzáférhető, önálló kötetként való megjelentetése régóta időszerű, nemcsak a lengyel irodalom népszerűsítését szolgálva, de a Szabó Lőrincről kialakított képet is árnyaltabbá téve. A magyar könyvkiadás régi adósságát törlesztheti, hiszen a nagy műgonddal elkészített alkotás Szabó Lőrinc életműkiadásának kihagyhatatlan része. Problémafelvetései a mai olvasó számára is eleven erővel hatnak, nyelvi intenzitása alkalmas arra, hogy kérdéseket provokáljon, részt vegyen a nemzeti irodalmakon belül zajló párbeszédekben.

A fordítást Simonyi Zoltán rendezi sajtó alá, a lengyel romantika sajátos kontextusának megértését, a dráma történelmi és poétikai kódjainak felfejtését segítő jegyzetekkel és utószóval kísérve a szöveget.

A negyedik kötet a vitatott életrajzú Hanns Johst 1927-ben keletkezett *Thomas Paine* című drámája Kulcsár Szabó Ernő bevezető tanulmányával.

Furcsa bemutatóra került sor 1937. november 12-én a budapesti Nemzeti Színház 100., jubileumi évadán: a magyar–német kulturális együttműködés keretében a német Birodalmi Írókammera elnökének Thomas Paine-ről szóló színművét játsszák Szabó Lőrinc fordításában, magyar rendezésben, csupán a németországi

kísérőzenét (Mark Lothar) véve át. Az érdeklődés hiánya miatt mindössze hat előadást megérő darab címszereplője Jávor Pál. A budapesti színrevitel ambivalens voltát szövegszinten egyrészt a depolitizálás (és a politikai tendenciával röviddel Gömbös halála után szembehelyezkedő) irodalmi igényesség jelzi a fordító személyének kiválasztásával és a már említett műsorrenddel; másrészt a közönség bojkottja egyértelmű állásfoglalásként értelmezhető a hivatalos német politikával szemben. E megkésve bemutatott expresszionista darab a (kényes helyzetű) Nemzeti Színház játékpolitikájának színvonal-őrző, politikamentes, olykor konfliktusvállaló törekvéseit is reprezentálja.

Az expresszionistaként induló Hanns Johst (1890–1978) szabadon kezelt életrajzi elemekből építkező, nyolc képre tagolt expresszionista szövege nem a lélektani motiváció, hanem jelszavakkal („szabadság”, „Amerika”) és – a rövid jelenetekben – élesen exponált helyzetekben mutatja az ismeretlenségből előbukkanó prófétát, lánglelkű agitátort, a szellemi népvezért, a független Amerika „kitalálóját” és a francia forradalom ünnepezt szabadság-hősét, a konvent tagját, majd annak – a darab második részében – 17 éven át(!) foglyát, a szegényen, ismeretlenül Amerikába visszaérkezőt, a partraszállás első kiábrándulásainak hatása alatt öngyilkos Paine-t. Nem a politikai gondolkodót, politikafilozófiai eszmék közvetítőjét, hanem az újságírót, a forradalmi dalszerzőt, az éles elméjű vitázót és nagyhatású agitátort formálja Johst a történelmi személyiség alakjából. Szereplőit, helyszíneit tekintve teljesen független Németországtól, olvasata függetleníthető az aktuálpolitikától, s megtartható a magányos forradalmár sorsszerű tragédiájának szintjén.

A fordítás – miként az eredeti – átlagos kvalitású szöveg; nem emelkedik ki az expresszionista alkotások sorából. Kiadása – Kontor István sajtó alá rendezésében, kísérő tanulmányában megfelelő adatolással és kommentárral – számottevően járulhat hozzá a

kultúrtörténeti diskurzushoz: elsősorban a recepciókutatásnak kínál többféle olvasatot.

Az ötödik kötet Strindberg *A csöndes ház* című drámája, amelynek fordítása a húszas évek közepén készülhetett, Szabó Lőrinc elveszett vagy lappangó Georg Kaiser-fordítása idején vagy annak utána (*Asszonyáldozat*, a Renaissance Színház 1924. április 11-én mutatta be Bárdos Arthúr rendezésében). A Strindberg-darab színházi előadásáról eddig nincsen tudomásunk. A németből fordított szöveget Kontor István rendezi sajtó alá.

A sorozat részben adósságtörlesztés (a *Vízkereszt* illetőleg a *Pokoli színjáték* esetében), amely élő színpadi előadást is szolgálhat napjainkban, részben kultúrtörténeti adalék, végül pedig drámatörténeti meglepetés (a Strindberg-fordítás esetében). Részben maguk a fordított drámák (szerzőik és a fordítás minősége) is indokolják a kiadást, kisebb részben egy klasszikus költő pályaképének kiegészítését szolgálhatja a sorozat. Annak a költőnek az életművét teszik szövegszerűségükkel teljessé, aki a huszadik századdal egy időben született Miskolc városában és műfordítói életművét a debreceni „érlelő diákévek” során alapozhatta meg, nyelvtanulással, könyvgyűjtéssel és olvasmányai sokszínűségével.

Kabdebó Lóránt

SZEMÉLYEK

ORSINO	Illyria hercege
SEBESTYÉN	Viola bátyja
ANTONIO	hajóskapitány, Sebestyén barátja
HAJÓSKAPITÁNY	Viola barátja
BÁLINT	nemes urak a Herceg kíséretében
CURIO	
BÖFFEN TÓBIÁS ÚR	Olivia nagybátyja
KESZEG ANDRÁS ÚR	
MALVOLIO	Olivia udvarmestere
FÁBIÁN	Olivia inasai
BOHÓC	
OLIVIA	gazdag grófnő
VIOLA	a Herceg szerelmese
MÁRIA	Olivia komornája

Urak, Papok, Matrózok, Poroszlók, Zenészek és egyéb Kíséret

Szín:

Város Illyriában, és a közeli tengerpart

Első felvonás

1. JELENET

*Szoba a Herceg palotájában.
A Herceg, Curio és Urak jönnek: zenészek a háttérben*

HERCEG

Ha szívünk tápláléka a zene:
csak rajta, még! Töltsetek torkig, úgy
hogy csömörödjék s haljon el az étvágy.
Azt a húrt megint! Haldokolva hullt
édes hangja, s úgy csókolta fülem,
mint ibolyaágot a lenge Dél,
mely illatot lop és ad. – Nem; elég!
Nem olyan édes már, mint az előbb volt.
Be gyors, friss vagy szerelem szelleme:
akár a tenger, mindent befogadsz,
de nem hatolhat beléd semmi, légyen
hatalom bár, vagy szárnyaló magasság,
hogy értékét veszítve ne merüljön
egy perc alatt! A szív oly képzeletdús,
Hogy szerelme maga a képzelet.

CURIO

Vadászat, uram –?

HERCEG Mire, Curio?

CURIO

Szarvasra.

2. JELENET

A tengerpart.

Viola, Kapitány és matrózok jönnek

VIOLA

Milyen föld ez, barátaim?

KAPITÁNY

Illyria.

VIOLA

És mit csináljak én Illyriában?

Bátyám Eliziumban! Vagy – talán –
mégse fült meg? Matrózok, van remény rá?

KAPITÁNY

Talány a kegyed megmentése is.

VIOLA

Szegény fiú! Lehet igaz, hogy él?

KAPITÁNY

Lehet, úrnőm! Ha igaz, ha vigasz:
én elmondom. Hajótörés után,
hogy kegyed s e pár ázott ürge szélvert
csónakunkba fogózott, láttam a
bátyját: a vész sugallatára (és mert
remény s bátorság tanácsolta) egy nagy
úszó árbochoz kötötte magát,
és, mint a delfin hátán Árion,
a hullámokkal társalgott, amíg csak
látnom lehetett.

VIOLA

Fogd szavaidért ezt az aranyat.
Saját menekülésem ad reményt

(s beszéded csak megerősíti), hogy
ő is így járt. Ismered e vidéket?

KAPITÁNY

Hogyne, kisasszony; itt szültek, neveltek,
alig három óra járásnyira.

VIOLA

Ki uralkodik itt?

KAPITÁNY

Egy nemesnevű, nemesszívű herceg.

VIOLA

Hogy hívják?

KAPITÁNY

Orsinónak.

VIOLA

Orsino! Atyám mondta a nevét.

Akkor még nőtlen volt.

KAPITÁNY

Ma is az, vagy az volt nemrégiben;
mert csak egy hónapja mentem el innen
s akkor épp frissen járt a hír (hiszen
nagyok dolgáról pletykál a kicsi),
hogy udvarol a szép Olivianak.

VIOLA

Ki az?

KAPITÁNY

Erényes ifjú hölgy, egy gróf leánya.
Apja úgy egy éve halt meg, s fiát
rendelte lánya gyámjául; de az
a minap szintén elhalt, és a hölgy
úgy szerette, beszélik, hogy azóta
minden férfit kerül.

VIOLA

Óh, bár lehetnék

a komornája, s a világ csak akkor
hallaná, ha megért rá az idő,
hogyan ki vagyok!

KAPITÁNY Nem könnyű feladat: mert
elutasít minden kérelmezőt,
a hercegét is.

VIOLA

Derék embernek látszol, kapitány:
és noha a természet szép burokba
gyakran férget rejt, rólad elhiszem,
hogy a lelked oly nemes, amilyennek
szép és becsületes külsőd mutatja.
Kérlek, s gazdagon megfizetlek érte,
titkold el, hogy ki vagyok, és segíts
oly álruhához, amelyet a tervem
épp megkíván. A herceghez szegődöm:
mutass be neki, mint heréltet, és
nem jársz pórúl; mert tudok énekelni
és több hangszeren mulattathatom;
igazán méltó apródja leszek.
A többi pedig – lesz, ahogy lehet,
csak támogasd némán a tervemet.

KAPITÁNY

Légy hát heréltje, én némád leszek:
és vakítsanak meg, ha fecsegek.

VIOLA

Köszönöm. Vezess!

(Mind el)

3. JELENET

*Szoba Olivia palotájában.
Böffen Tóbiás úr és Mária jön*

TÓBIÁS ÚR

Mi az ördögöt képzél az unokahúgom, hogy így szívére veszi a bátyja halálát? Határozottan tudom, hogy a bánat ellensége az életnek.

MÁRIA

Hitemre, Tóbiás úrfi, éjjelenként korábban kéne hazajárnia: húga, az úrnőm, sokszor óvást emel ezek ellen a kései órák ellen.

TÓBIÁS ÚR

Hát csak emeljen, míg őt magát el nem emelik.

MÁRIA

No de azért csak jobb volna, ha a rend illő korlátai szabnák a magaviseletét.

TÓBIÁS ÚR

Az én viseletemet? Elég jó nekem, amit a szabóm rám szabott. Kellőképp tudok inni benne, meg ebben a csizmában is. Ha meg nem, hát akasszák fel magukat a saját fülükre.

MÁRIA

Tönkreteszi az a sok tivornya meg ivászat: tegnap is hallottam, hogy erről beszélt a kisasszonyom, meg egy oktondi lovagról, akit kegyelmed szedett fel egy éjszaka, hogy a grófnő kérője legyen.

TÓBIÁS ÚR

Kiről beszél? Keszeg András úrról?

MÁRIA

Arról bizony.

TÓBIÁS ÚR

Van az olyan dalia, mint bárki Illyriában.

MÁRIA

Hogy vág ez ide?

TÓBIÁS ÚR

Úgy, hogy háromezer dukátja van egyetlen esztendőben.

MÁRIA

Az ám, de neki egyetlen további esztendeje sem lesz a sok aranyához: sült bolond és tékozló.

TÓBIÁS ÚR

Pfuj, hogy így beszélsz! Gordonkázik; könyv nélkül, szóról szóra tud három-négy nyelvet és megvan benne a természet minden jó adománya.

MÁRIA

Meg bizony, csak hát a legrosszabbal összekeverve; mert azonkívül, hogy bolond, nagy kötekedő; és ha kötekedő rohamait nem csillapítaná benne a gyávaság adománya, akkor – vélik az okosok – hamarosan övé volna a sír adománya is.

TÓBIÁS ÚR

Erre a jobbmra esküszöm, bitangok és rágalmazók, akik így beszélnek róla. Kik azok?

MÁRIA

Hát azok, akik hozzáteszik még, hogy minden éjjel leissza magát a kegyed társaságában.

TÓBIÁS ÚR

Unokahúgomnak iszunk az egészségére. Márpedig arra mindaddig inni fogok, míg lesz lyuk a torkomon és bor Illyriában. Gyáva és gazember, aki nem iszik a húgom tiszteletére, míg csak vásári csigaként fél lábon nem pörög koponyájában az ész. Igaz-e, néember?! *Castiliano vulgo*; mert itt jön nemes Keszeg András.

(Keszeg András úr jön)

ANDRÁS ÚR

Böffen Tóbiás uram! hogy vagy, Tóbi úrfi?

TÓBIÁS ÚR

Szívem, András uram!

ANDRÁS ÚR

Jó napot, szép boszorka!

MÁRIA

Kegyednek is, uram.

TÓBIÁS ÚR

Ess neki, András úr, ess neki!

ANDRÁS ÚR

Mi az? Ki ez?

TÓBIÁS ÚR

A húgom komornája.

ANDRÁS ÚR

Drága Essneki kisasszony, szeretnék közelebbről megismerkedni kegyeddel.

MÁRIA

Máriának hívnak, uram.

ANDRÁS ÚR

Drága Essneki Mária kisasszony –

TÓBIÁS ÚR

Félreértesz. lovag: „ess neki” annyi, mint kezdj neki, láss neki, udvarolj neki, ostromot neki.

ANDRÁS ÚR

No de arra már mégse vetemednék ilyen nyilvánosan. Ezt jelentí az „ess neki”?

MÁRIA

Ajánlom magamat, uraim.

TÓBIÁS ÚR

Ha így engeded el, András úr, soha többé kardot ne ránts!

ANDRÁS ÚR

Ha így engedem el, kisasszony, soha többé kardot ne rántsak!

Azt hiszi, szép hölgy, hogy bolondot fogott?

MÁRIA

Uram, én nem fogom kegyedet.

ANDRÁS ÚR

A keservit, hát fogjon; itt a kezem.

MÁRIA

Hát, uram, „a gondolat – szabad”: kérem, vigye a kocsmába a kezét, és itassa meg.

ANDRÁS ÚR

Miért, szivikém? Mit jelent ez a képes beszéd?

MÁRIA

Száraz kóró a keze, uram!

ANDRÁS ÚR

Hogy-hogy? Gondolom, nem vagyok olyan számár, hogy ne tudnám szárazon tartani a kezemet. De mi ebben a vicc?

MÁRIA

Száraz kéz, száraz vicc, uram.

ANDRÁS ÚR

Ilyenekkel van tele?

MÁRIA

Igen uram; az ujjam hegyén is az lóg; de most aztán vigye a kezét, mert elsorvadok tőle. *(El)*

TÓBIÁS ÚR

Ah, lovag! Egy kupa óbort beléd a Kanári szigetekről. Mikor láttalak ilyen levertnek?

ANDRÁS ÚR

Soha életemben, gondolom; ha csak akkor nem láttál, mikor levert az óbor. Néha úgy sejtem, nincs bennem több ész, mint bármelyik keresztényben vagy közönséges halandóban; de nagy marhahúsevő vagyok, és azt hiszem, ez árt meg az eszemnek.

TÓBIÁS ÚR

Kétségtelenül.

ANDRÁS ÚR

Volna biztos, lemondanék róla. Holnap hazalovagolok, Tóbiás úrfi.

TÓBIÁS ÚR

Pourquoi, drága lovagom?

ANDRÁS ÚR

Mi az, hogy „pourquoi”? Tegyem, vagy ne tegyem? Bárcsak nyelvtanulásra fordítottam volna azt az időt, amit vívásra, táncra és medveadászatra tékozoltam: óh, bár a művészetekre adtam volna a fejem!

TÓBIÁS ÚR

Pompás sörény díszelgne most rajta.

ANDRÁS ÚR

Hogy-hogy? Javított volna a hajamon?

TÓBIÁS ÚR

Kétségkívül; hiszen látod: magától nem akar göndörödni.

ANDRÁS ÚR

De azért így is elég jól áll, ugye?

TÓBIÁS ÚR

Kitűnően; úgy lóg, mint szősz a guzsalyról; s még tán megérem, hogy lábai közé kap egy gazdasszony és lefonja rólad.

ANDRÁS ÚR

De igazán, Tóbiás úrfi, én holnap hazamegyek: a húgod a színet se mutatja; vagy, ha mutatja, négyet egyre, hogy nem énnekem: a szomszéd herceg maga is jár utána.

TÓBIÁS ÚR

Fütyül ő a hercegre; se vagyonban, se korban, se észben nem akar a rangján felül házasodni; erre már esküdni is hallottam. Van még remény, öregem!

ANDRÁS ÚR

Akkor hát maradok egy hónapig. A legcifrább kedélyű fickó vagyok én a világon: szeretem a maskarádét meg a murit, néha egyszerre mind a kettőt.

TÓBIÁS ÚR

Értesz az efféle bolondériákhoz, lovag?

ANDRÁS ÚR

Mint bárki Illyriában, föltéve, hogy nem magasabb rangú nálam: öreg emberrel azonban nem méreckedem.

TÓBIÁS ÚR

Jól táncolod-e a gaillarde-ot, lovag?

ANDRÁS ÚR

Hitemre, kivágom benne a fő-fő bakugrást, a kápri-t.

TÓBIÁS ÚR

Az én gyomrom meg kivágja a kápri-hoz a birka-pecsenyét.

ANDRÁS ÚR

És, azt hiszem, a hátraforgót is megcsinálom olyan simán és lendületesen, mint bárki emberfia Illyriában.

TÓBIÁS ÚR

Mért tartod hát véka alatt mindezt? Mért húzol függönyt a képességeid elé? Félteni kell őket a portól, mint Mall kisaszszony arcképét? Mért nem gaillarde-ban mégy a templomba és mért nem corranto-ban jössz hazafelé? Én dsiggelve járkálnék a helyedben, és ötöslépésben mennék még vizelni is. Mit képzelsz? Olyan világban élünk, hogy rejtegetnünk kell az erényeinket? Remek alakja miatt rögtön gondoltam a lábadról, hogy a gaillarde-csillagkép alatt formálták.

ANDRÁS ÚR

Bizony, jó erős, és rózsaszínű harisnyában tűrhetően mutat. Ne csapjunk valami kiadós murit?

TÓBIÁS ÚR

Mi egyebet tehetnénk? Vagy nem a Bika jegyében születünk?

ANDRÁS ÚR

A Bikában? Az szív- és oldalnyilallást jelent.

TÓBIÁS ÚR

Nem uram: lábakat és combokat. Lássuk, hogy járod a kápri-t. Hopp! Még magasabbra! hopp, hopp; ha-ha! – Kitűnő!

(Mindketten el)

4. JELENET

*Szoba a Herceg palotájában.
Bálint jön, és Viola férfiruhában*

BÁLINT

Ha a herceg tovább is ilyen kegyekben részesít, könnyen sokra viheted nála; három napja ismer csupán és már nem vagy idegen neki.

VIOLA

Vagy a szeszélyeitől félsz, vagy attól, hogy hanyag leszek, másképp nem vonnád kétségbe a szeretete tartósságát. Inga-tag a kegyeiben?

BÁLINT

Nem; igazán nem.

(Herceg, Curio és kíséret jön)

HERCEG

Hé, ki látta Caesariót?

VIOLA

Uram, parancsolj, itt vagyok.

HERCEG

Ti félrébb egy kicsit... Caesario,
te mindent tudsz: teelőtted kitértam
lelkem könyvének belső titkait;
menj hát, jó fiú, a hölgyhöz; ne tűrj
elutasítást, állj meg ajtajánál,
és mondd nekik, hogy lábad odanő,
míg meg nem hallgat.

VIOLA

De biztos uram:
ha csakugyan úgy gyötri bánata,
ahogy mondják, soha be nem ereszt.

HERCEG

Lármázz, s törj inkább minden illemet,
semhogy eredmény nélkül jöjj haza.

VIOLA

S ha fogadna, uram, mi legyen akkor?

HERCEG

Óh, akkor tárd fel szívem szenvedélyét;
nyerd meg azzal, hogy leírod hűségem:
fájdalmamat te jól rajzolhatod;
inkább figyel ifjúságodra, mint
valami öreg és komoly követre.

VIOLA

Nem hiszem, uram.

HERCEG

Hidd meg, jó fiam;
csak rágalmazza boldog éveid,
ki férfinak mond: hisz Diána ajka
nem puhább s pirosabb; vékonyka sípod,
mint lány gégéje, éles, dallamos,
s egész lényed női szerepre vár.
Tudom, csillagzatod mily kedvező
az ügyre. – Vigy magaddal négy-öt embert;
vagy mind, ha tetszik: én legörömebb
egyedül vagyok. – Intézd jól a dolgot,
és mint az urad, oly szabad leszel,
s társa üdvének.

VIOLA

Szívemből igyekszem
megnyerni hölgyed.
(*Félre*)

Óh, visszás szerep:
lányt kérjek annak, akit szeretek!

(*Mind el*)

5. JELENET

*Szoba Olivia palotájában.
Mária és a Bohóc jön*

MÁRIA

Nos hát, vagy megmondod, hol voltál, vagy annyira sem nyitom ki mentségedre a számat, hogy egy szalmaszál beleférjen: a kisasszonyom felkötött a kimaradásodért.

BOHÓC

Hát csak köttessen fel: akit ezen a világon jól felkötnek, annak nem kell félnie, hogy golyóbisnak szalad.

MÁRIA

Hogy érted ezt?

BOHÓC

Nem kell félnie senkitől.

MÁRIA

Sovány válasz, böjti válasz: megmondom hát én, honnan ered az a mondás, hogy: „golyóbisnak szaladni”.

BOHÓC

Honnan, édes jó Mária?

MÁRIA

A háborúból! Te meg elég vakmerő vagy csak úgy bolondmódra szádra venni egy ilyen hadi kifejezést.

BOHÓC

Jól van no, adjon az isten bölcsességet azoknak, akiknek már van; akik meg bolondok, igyekezzenek megélni a maguk képessége szerint.

MÁRIA

Téged mindamellett csak felakasztanak a hosszú kimaradásodért, vagy pedig kipenderítenek; és nem annyi az neked, mintha felakasztának?

BOHÓC

Jókor jött akasztás nem egyszer rossz házasságtól ment meg;
ami pedig a kipenderítést illeti, hát az nyáron csak elviselhető.

MÁRIA

Ennyire kötöd magad a bolondságodhoz?

BOHÓC

Dehogy, dehogy; hanem engemet köt két madzag.

MÁRIA

Hogyha szakad az egyik, tartson a másik; ha azonban mind a
kettő elszakad, leesik a bugyogód.

BOHÓC

Vicces, hitemre; nagyon vicces. Csak így tovább: ha Tóbiás
úr felhagyna az ivással, olyan okos kis darabkája lenne belő-
led Éva anyánk húsának, amilyen nincs még Illyriában.

MÁRIA

Csitt, kópé! Kukkot sem erről! Itt jön az úrnők: jó lesz ki-
vágnod a rezet a mentegetőzésben. *(El)*

(Olivia és Malvolio jön)

BOHÓC

Okosság, ha te is úgy akarod, most gyújs belém valami bo-
lond rakétát! Okosakról, akik bölcsnek hiszik magukat, igen
gyakran kiderül, hogy bolondok; én viszont, akiben távollé-
teddel tündökölsz, most bölcs embernek bizonyulhatok. Mert
mit is mond Quinapalus? „Jobb egy bölcs bolond, mint egy
bolondos bölcs.” – Isten áldjon, kisasszony!

OLIVIA

Dobjátok ki a bolondot!

BOHÓC

Nem halljátok, fickók? Dobjátok ki a kisasszonyt!

OLIVIA

Hagyd abba, száraz bolond vagy, kötheted az útilaput; azon-
kívül egyre gyalázatosabban viselkedsz.

BOHÓC

Két oly hiba, madonna, amelyen sokat javíthat az ital és a jó tanács. Mert adj inni a száraz bolondnak és mindjárt nem marad száraz bolond; és ajánld a gyalázatos embernek, hogy javuljon meg: ha megjavul, nem gyalázatos többé. Ha pedig képtelen rá, javítsa ki a szabó. Amit kijavítanak, mind csak toldás-foldás: a megtévelyedett erény a bűn feltjét hordozza, a megjavult bűn pedig erénnyel foltos. Ha meggyőz ez az egyszerű következtetés: jó; ha nem: mit tehetünk? Amiképp nincs igazi agancs a felszarvazott férj homlokán, ugyanúgy virág csak a szépség. A kisasszony azt kérte, hogy dobjátok ki a bolondot; ismétlem tehát: dobjátok ki a kisasszonyt.

OLIVIA

Én azt kértem, hogy méltóságodat dobják ki.

BOHÓC

Hatalmas tévedés. Kisasszonyom, *cucullus non facit monachum*: ez annyi, mintha azt mondanám, hogy: a koponyámon belül nem hordok csörgősipkát. Édes madonna, engedd bebizonyítanom, hogy bolond vagy.

OLIVIA

Fog sikerülni?

BOHÓC

Pompásan, édes madonna.

OLIVIA

Próbáld meg.

BOHÓC

Céломhoz szükséges azonban, hogy megkatekizáljalak: válasszolj, erények kis egere.

OLIVIA

Rendben, nagyuram; úgyse tudnám egyébbel tölteni az időmet. Halljuk a bizonyítást.

BOHÓC

Jó madonnám, miért gyászolsz?

OLIVIA

Jó bolondom, azért, mert meghalt a bátyám.

BOHÓC

Lelke, gondolom, a pokolban van, madonna.

OLIVIA

Lelke, tudom, a mennyekben van, bolond.

BOHÓC

Milyen nagy bolond vagy hát te, madonna, hogy gyászolod a bátyád mennyei üdvét. Urak, dobjátok ki a bolondot.

OLIVIA

Mit tartasz erről a bolondról, Malvolio? Nem javul folyton?

MALVOLIO

De igen, és folyton javulni fog, míg ki nem leli a halálverejték: az aggkori rokkantság, mely tönkreteszi a bölcsét, egyre javítja a bolondot.

BOHÓC

Ajándékozzon meg téged gyors rokkantsággal az úristen, hogy egyre gyarapodhasson a bolondságod! Tóbiás úr bizonyára megesküszik rá, hogy én nem vagyok róka, azért azonban nem kockáztatna két fityinget sem, hogy te nem vagy bolond.

OLIVIA

Ehhez mit szólsz, Malvolio?

MALVOLIO

Bámulok, úrnőm, hogy gyönyörködni tud egy ilyen sorvatag himpellérben: láttam a minap, hogy lefőzte egy közönséges bolond, akiben nincs több agyvelő, mint egy darab kőben. Nézze csak, máris kizökkent a nyugalmából: ha nagyságod nem nevet és nem adja neki a végszavakat, rögtön csak hápog. Hiszem és vallom, hogy az afféle bölcsék, akik nyiharásznak az ilyen fizetett bolondokon, csak a bolondok paprikajancsijai.

OLIVIA

Óh, te betege vagy az önimádatnak, Malvolio, és romlott étvággal ízlelsz. Aki nemes, jóhiszemű és előítéletlőtlen, az madársörétnék vesz olyan dolgokat, amilyeneket te ágyúgolyónak tartasz. A hivatásos bolond privilégiuma, hogy so-

hasem gyalázhat, noha szüntelen gúnyol, ahogy a megfontoltnak ismert férfi nem gúnyol még akkor sem, amikor minden szava korbács.

BOHÓC

Mercurius isten áldjon meg a füllentés tudományával, amiért így véded a bolondokat!

(Mária visszajön)

MÁRIA

Kisasszonyom, egy fiatalember van a kapuban és nagyon óhajtana nagyságoddal beszélni.

OLIVIA

Orsino hercegtől, ugye?

MÁRIA

Nem tudom, asszonyom: csinos fiatalember és elég sokan kísérik.

OLIVIA

Ki állja útját az enyéim közül?

MÁRIA

Tóbiás úr, nagyságod rokona.

OLIVIA

Kérlek távolítsátok el: az mindig hülyéskedik, mint egy esze-lős. Szégyelhetné magát! *(Mária el)* Menj te, Malvolio: ha a herceg küldte, mondd, hogy beteg vagyok, vagy hogy nem vagyok itthon; vagy amit akarsz, csak rázd le. *(Malvolio el)* Most láthatja méltóságod, milyen szakállat eresztett már a bolondozása: mindenki csak fanyalog rá.

BOHÓC

Úgy szólál rólunk, madonna, mintha bolondnak készülne az elsőszülött fiad, akinek tömjé ésszel a koponyáját Jupiter; mert emitt jön egy atyádfia, s benne ugyancsak gyengécske a *pia mater*.

(Böffen Tóbiás úr jön)

OLIVIA

Becsületemre, félig részeg! – Ki van a kapuban, bátyám?

TÓBIÁS ÚR

Egy úr.

OLIVIA

Egy úr! Miféle úr?

TÓBIÁS ÚR

Egy úr van itt a – . Fene azokba a sós heringekbe. – Hogy vagy, bolond?

BOHÓC

Kedves Tóbiás úrfi!

OLIVIA

Bátya, bátya, de korán leszíttad magadat!

TÓBIÁS ÚR

Leszítottam magamat? Még azt is utálom, ha más szid. Valaki van a kapuban.

OLIVIA

Tudom; de kicsoda?

TÓBIÁS ÚR

Felőlem lehet maga az ördög, bánom is én. Elhiheted, ha mondom: nekem tökéletesen mindegy. *(El)*

OLIVIA

Te bolond, mihez hasonlít a részeg ember?

BOHÓC

A vízbefulladthoz, a bolondhoz, meg az örülthöz: egy hajtás a szomjon felül megbolondítja; a második megőrjíti; a harmadikba pedig belefúllad.

OLIVIA

Fuss a halottkéért, vizsgálja meg a bátyót; mert már a harmadik fokozatnál tart: belefúlladt a borba. Menj, vigyázz rá.

BOHÓC

Még csak örült, madonnám; most tehát a bolond vigyáz az örültre. *(El)*

(Malvolio visszajön)

MALVOLIO

Úrnőm, az a siheder szörnyen bizonykodik, hogy beszélni fog nagyságoddal. Mondtam neki, hogy nagyságod beteg: azt már tudja, mondta, s hogy épp azért jön beszélni kegyeddel. Mondtam, hogy nagyságod aluszik; de, úgylátszik, ezt is előre tudta, mert épp ezért jött beszélni. Mit mondjunk még neki, úrnőm? Minden kifogásra kész a válasza.

OLIVIA

Mondd neki, hogy nem fogadom.

MALVOLIO

Szintén mondtam már; s azt mondja, hogy akkor a kapu elé áll, mint egy bírói hirdetőoszlop, amelyhez padot építettek, és mégiscsak beszélni fog nagyságoddal.

OLIVIA

Miféle ember?

MALVOLIO

Hát olyan férfiféle.

OLIVIA

Mégis, mifajta férfi?

MALVOLIO

Fölöttébb modortalan fajta: tetszik, nem tetszik, beszélni akar nagyságoddal.

OLIVIA

Milyen külsejű és milyen korú?

MALVOLIO

Férfinak nem elég öreg, fiúnak nem elég fiatal; mint a zöldbab, amikor még nem paszuly, vagy mint a vackor, amikor még nem alma; víz – ár meg apály közt: se nem ember, se nem kölyök. Igen csinos az arca, de igen kötekedve beszél; pedig azt hihetné az ember, hogy csak most választották el az anyja tejétől.

OLIVIA

Ereszd be: hívd a komornámat.

MALVOLIO

Komorna, az úrnő hívat. *(El)*

(Mária visszajön)

OLIVIA

Add a fátylam: borítsd arcomra, jőjj.

Halljuk megint Orsino követét.

(Viola és kísérete jön)

VIOLA

Melyikötök e ház tiszteletreméltó úrnője?

OLIVIA

Hozzám beszélj; én válaszolok helyette. Mi tetszik?

VIOLA

Tündökletes, gyönyörűséges és felülmúlhatatlan szépség, –
kérek, mondd meg, ki e ház úrnője, mert én még sohasem
láttam. Nem szeretnék rossz helyre fordulni a beszédemmel,
mert azonkívül, hogy pompásan kicirkalmaztam, nagy fáradsággal
még be is magoltam. Kedves szépeim, ne tegyetek lóvá;
a legcsekélyebb ugrásra is nagyon megbokrosodom.

OLIVIA

Honnan jössz, uram?

VIOLA

Aligha mondhatok egyebet, mint amennyit megtanultam, és
ez a kérdés kívül esik a szerepemen. Drága jó hölgyem, bizto-
síts valamennyire, csakugyan te vagy-e a ház úrnője, hogy
folytathassam a beszédemet.

OLIVIA

Színész vagy?

VIOLA

Nem vagyok, óh szívem közepe; és mégis, a fondorlat min-
den méregfogára esküszöm, nem az vagyok, akit játszom. Te
vagy a ház kisasszonya?

OLIVIA

Ha nem bitorlom magamat, én vagyok.

VIOLA

Ha te vagy az, annyi szent, hogy sokat bitorolsz magadnak: mert ami azért a tied, hogy elajándékozd, nem azért a tied, hogy megtartsd. Ez azonban nem tartozik a megbízatásomhoz: folytatni akarom beszédemet a magasztalásodra, aztán feltárom előtted küldetésem lelkét.

OLIVIA

Térj a lényegre, a magasztalást elengedem.

VIOLA

Jaj, pedig annyit fáradtam, amíg megtanultam, és olyan költői!

OLIVIA

Annál valószínűbb, hogy képmutató. Kérlek, csak tartsd meg magadnak. Hallottam, hogy illetlenkedtél a kapuban és a bebocsátásodat inkább azért engedélyeztem, hogy megbámuljalak, semmint azért, hogy meghallgassalak. Ha nem vagy örült, távozz; ha eszeden vagy, légy rövid: nem úgy jár a hold, hogy kedvem legyen szócsatába bocsátkoznom veled.

MÁRIA

Nem vitorláznál el, uram? Ott a kijárat.

VIOLA

Nem, derék fedélzetsutakolóm; egy kicsit még ezeken a vizeken ringatózom. Drága hölgy, puhítsd meg némiképp ezt a női Herkulest.

OLIVIA

Halljuk a mondókád.

VIOLA

Követségbe jöttem.

OLIVIA

Bizonyára szörnyűséges ügyben, ha már a beköszöntő ilyen ceremóniás. Mondd el, amivel megbíztak.

VIOLA

Csupán a te fülednek szánták. Nem hozok hadüzenetet, nem követelek hódolati sarcot: olajág van a kezemben és minden szavam béke.

OLIVIA

Mégis gorombán kezdted. Mi vagy, mit kívánsz?

VIOLA

Gorombaságom csak „fogadjisten” volt az „adjonisten”-re. Hogy mi vagyok és mit kívánok, az titok, mint a szűziség; a te fülednek kinyilatkoztatás, bárki másénak szentségtörés.

OLIVIA

Hagyjatok magunkra: hallgassuk a kinyilatkoztatást. (*Mária és a kíséret el*) Nos, uram, hogyan kezd a szentleckéd?

VIOLA

Legédesebb hölgy –

OLIVIA

Lélekemelő bölcsesség, és sokat lehet beszélni róla. Hol talál-
tatik ez a textus?

VIOLA

Orsino kebelében.

OLIVIA

A kebelében? És kebelének melyik fejezetében?

VIOLA

Hogy az egyházi szertartás szerint válaszoljak, szívének első fejezetében.

OLIVIA

Óh, azt végigolvastam: csupa eretnokség. Egyébb mondanivalód nincs?

VIOLA

Drága hölgyem, mutasd meg arcodat.

OLIVIA

Azzal bízott meg talán a gazdád, hogy az arcommal tárgyalj? Kizökkentél a textusodból: de azért félrevonjuk a függönyt és megmutatjuk a festményt. Nézd, uram, e pillanatban ilyen vagyok: nem sikerült munka? (*Leveti fátyolát*)

VIOLA

Remekmű, amennyiben az egész az isten műve.

VIOLA

Szeretnék csak a gazdám tüzével,
oly fél-halottan s annyi fájdalommal,
oktalannak hatna vonakodásod:
Nem érteném.

OLIVIA Nos hát, te mit csinálnál?

VIOLA

Kapud elé fűzfakunyhót emelnék
s lelkeimmel társalognék benne; írnám
s az éj csöndjében hangosan dalolnám
a megvetett szív jámbor dalait;
hegyek viszhangja tanulná neved
s a locska szél is azt kiáltaná,
hogy: „Olivia”! Nem volna nyugalmad
az ég s a föld elemei között,
míg meg nem szánnál!

OLIVIA Te sokat elérmél...

A származásod?

VIOLA

Jobb, mint szerencsém, bár a helyzetem jó:
nemes vér vagyok.

OLIVIA Menj vissza uradhoz;

szeretni nem tudom: ne küldjön újra;
hacsak nem te jössz, jelentve, hogyan
vette a hírt. Ég veled: köszönöm
fáradalmad. Ezt – rám gondolva költsd el!

VIOLA

Nem bérpostás vagyok; tartsd meg a bukszád;
a gazdám óhajt viszonzást, nem én.
Legyen kőszív, melybe szíved szeret majd,
s jutalma, mint hó gazdámnak, legyen
gúny s jég! Ég áldjon, szép kegyetlenem! *(El)*

OLIVIA

„A származásod?”

„Jobb, mint szerencsém, bár a helyzetem jó:
nemes vér vagyok.” Az vagy, esküszöm;
nyelved, arcod, test és mozgás, s a szellem:
ötszörös címer!... Várjunk, no, no, lassan,
másképp a szolga lesz az úr... Hogyan?!
Ilyen hamar fertőz ez a ragály?
Úgy érzem, e fiú vonzereje
láthatatlan és halk lopakodással
szememen át belém tör... Hát, legyen!
Hé, Malvolio!

(Malvolio visszajön)

MALVOLIO Nos, parancsol úrnóm?

OLIVIA

Fuss e morcos követ után, a herceg
embere után: ha tetszett, ha nem,
itt hagyta e gyűrűt... Mondd: csak vigye!
És, hogy ne hízelegjen az urának,
ne hitegesse; nem leszek övé;
s hogy ha az ifjú holnap visszajön,
megmondom, mért... siess, Malvolio.

MALVOLIO

Sietek, úrnóm. *(El)*

OLIVIA

Nem tudom, mit teszek; félek: szemem
túlságosan rászedi az eszem.
Mutasd erőd, Sors: nem miénk az út;
Végzet parancsol, – nos, hát legyen úgy. *(El)*

Második felvonás

1. JELENET

*Tengerpart.
Jön Antonio és Sebestyén*

ANTONIO

Nem maradsz tovább? És nem akarsz, hogy veled menjek?

SEBESTYÉN

Bocsáss meg: nem akarom. Csillagom sötéten ragyog fölöttem: sorsom rosszindulata talán a tiédet is megrontaná; nagyon kérlek hát: engedelmeddel hadd viseljem egymagam a gyötrelmeimet. Rosszul viszonoznám a szeretetedet, ha bármit rád hárítanék belőlük.

ANTONIO

Legalább mondd meg, hova mégy.

SEBESTYÉN

Nem, nem uram. Ami az úticélomból biztosra vehető, az csak a pusztá kóborlás. Látván azonban benned a tartózkodás kitűnő vonását, amennyiben nem akarsz belőlem kicsikarni azt, amit én magamban tartani kívánok: udvariasságod annál inkább kötelez, hogy nyilatkozzam. Tudd meg hát rólam, Antonio, hogy Sebestyénnek hívnak és a Rodrigo nevet én magam vettem fel. Atyám az a messzalínéi Sebestyén, akiről, tudom, te is hallottál: én meg a húgom maradtunk utána, ikrek gyanánt, egy órában születtünk. Bár akarta volna az ég, hogy ugyanúgy végezzük az életünket! Te azonban, uram, útját állad a Sorsnak, mert – pár órával azelőtt, hogy a hullámverésből engemet kimentettél – húgom a tengerbe fulladt.

ANTONIO

Micsoda nap volt!

SEBESTYÉN

Ifjú hölgy volt, és, noha úgy vélték, én reám hasonlít, sokan szépnek találták. Én magam, – ha nem osztozhattam is ebben a rajongó csodálatban, – annyit vakmerően mégis nyíltan állíthatok, hogy lelkét még az irigység is csak szépnek mondhatta. Uram, a sós víz eltemette már, de, úgylátszik, én még tovább temetem az emlékét.

ANTONIO

Bocsásd meg, hogy rossz házigazda voltam.

SEBESTYÉN

Antonióm, – hogy a terhedre én!

ANTONIO

Ha nem akarsz megölni a szeretetemért, hadd legyek a szolgád.

SEBESTYÉN: Ha nem akarod megrontani a jót, amit tettél, vagyis megölni azt, akit megmentettél, ne kívánd ezt. Ég áldjon örökre: szívem csordultig van gyengédséggel; és én vagyok annyira fia az anyámnak, hogy csak egy csöpp még és mindjárt könnyeim mondják el, ki vagyok. Orsino herceg udvarába megyek: Isten veled. *(El)*

ANTONIO

Minden istenek áldása kísérjen!
Orsinónál sok ellenségem él,
Másként viszontlátnálak csakhamar;
de, lesz, ami lesz, szívem úgy szeret,
hogy – mit, kockázat?! – utánad megyek. *(El)*

2. JELENET

Utca.

Viola jön; utána Malvolio

MALVOLIO

Nem te voltál az imént Olivia grófnőnél?

VIOLA

Épp az imént uram; andalogva jöttem és még csak idáig jutottam.

MALVOLIO

Úrnöm visszaküldi ezt a gyűrűt: megtakarítottad volna a fáradtságomat, ha magad viszed el. Üzeni azonkívül, hogy tárd gazdád elé a reménytelen bizonyosságot; a grófnőre semmiképp sem számíthat. És még valamit: ne légy oly vakmerő, hogy az urad ügyében még egyszer a szeme elé kerülj, ha csak arról nem hozol hírt, hogy mindezt hogyan fogadta.

VIOLA

A gyűrűt tőlem elfogadta: nem kell!

MALVOLIO

Ugyan, uram, te morcosan odavágtad a grófnőnek és ő azt akarja, hogy én ugyanígy juttassam vissza: ha érdemes lehajolnod érte, itt van a szemed előtt; ha nem, legyen azé, aki megtalálja. *(El)*

VIOLA

Nem adtam neki gyűrűt... Mire gondol?

Ég óvja, ha külsőm bővölte el!

Alaposan megnézett annyira,
hogy szeme szinte megrontotta nyelvét,
mert töredeazve s tétován beszélt.

Bizonyára szeret, s e mord követben
furfangos szenvedélye csalogat.

A gazdám? Gyűrűt? Nem küldött neki!
A dal nekem szól, és, mert így vagyunk,
szegény hölgy, jobb, ha álmodba szeretsz.
Álruha, látom, gazság vagy: sokat
elér benned a ravasz széltoló.
Szép hamisoknak de könnyű a nők
viasz-szívébe nyomni képüket!
Gyöngeségünk az oka, nem magunk!
Ahogy alkottak, olyanok vagyunk!
Hogy áll ez össze? Gazdám lángol érte,
ahogy, szegény szörny, őérette én,
értem meg, úgy látszik, a rászédett nő.
Mi lesz mindebből? Ha férfi vagyok,
gazdám szívéért gyilkol helyzetem,
ha pedig nő – ah, rémség! – mily hiába
sóhajtozik szegény Olivia!
Idő, te bontsd ki e kemény bogot:
Ezt megoldani én gyöngé vagyok! (*El*)

3. JELENET

*Szoba Olivia palotájában.
Böffen Tóbiás úr és Keszeg András úr jön*

TÓBIÁS ÚR

Gyere csak, András uram: éjfél után ágyban nem lenni annyi,
mint korán kelni; és „diluculo surgere”, tudod, –

ANDRÁS ÚR

Nem én, biz’Isten, nem tudom: de azt tudom, hogy későig
fent lenni annyi, mint későig fent lenni.

TÓBIÁS ÚR

Téves következtetés: úgy gyűlölöm, mint az üres korsót. Fent lenni éjfél után és akkor lefeküdni, az korai dolog: úgy hogy éjfél után lefeküdni annyi, mint korán lefeküdni. Nem a négy elementumból áll-é az életünk?

ANDRÁS ÚR

Istenuccse, úgy mondják; én azonban nem hiszem; inkább evésből meg ivásból áll.

TÓBIÁS ÚR

Te természettudós vagy! Ennélfogva együnk és igyunk. Mari, hallod-e? Két pint bort ide!

(Bohóc jön)

ANDRÁS ÚR

Nicsak, itt jön a bolond.

BOHÓC

Hogy vagytok, szívemadták? Ne menjünk át mulatni még egy kicsit a Három Szamárba?

TÓBIÁS ÚR

Minek, ha máris itt a harmadik?! Zendítsünk inkább valami kördalra.

ANDRÁS ÚR

Meg kell adni, ennek a bolondnak remek mellkasa van. Adnék száz forintot, ha olyan lábszáram volna és olyan szép énekhangom, mint neki. Biz'Isten, nagyon édesen hülyéskedtél tegnap este, amikor Pigrogromitusról beszéltél, meg a Vapiánokról, akik átmennek a queubusi napéjegylenlítőn: igazán döfi volt. Küldtem is egy hatost a babád részére, megkaptad?

BOHÓC

Harisnyapénznek adtam a gráci-ci-ciádat; s mivelhogy a Malvolio orra nem ostornyél: kisasszonyomnak fehér a keze és a myrmidonok nem sörházak.

ANDRÁS ÚR

Nagyszerű! Végeredményben ennek áll legkülönbűl tótágast
az esze. De most már zendíts rá!

TÓBIÁS ÚR

Zendíts! Nesze egy hatos: gyújts rá!

ANDRÁS ÚR

Nesze, tólem is. Ha egy lovag adja –

BOHÓC

Szerelmi dalt akartok, vagy valami erkölcsnemesítőt?

TÓBIÁS ÚR

Szerelmit, szerelmit!

ANDRÁS ÚR

Úgy biz' a. Nem érdekel az erkölcsnemesítés.

BOHÓC (*dalol*)

*Óh, drága, állj meg, kár szaladnod,
óh, halld a nótám: hű galambod
dala földről égbe kel.
Várni? lesni? Soha többé!
Az este a szeretőké:
tudja minden siheder!*

ANDRÁS ÚR

Ragyogó, Istenuccse!

TÓBIÁS ÚR

Szép, szép.

BOHÓC (*dalol*)

*Mi a csók? Ma! Sohse holnap!
Ma nevetsz, hát ma karollak!
Kétes álm a világ.
Halogatva hűl a kedved.
Csókot, édes huszonegyet, –
mert repűl az ifjúság!...*

ANDRÁS ÚR

Lovagi becsületemre, mézédés a hangja és tűz, amit áraszt.

TÓBIÁS ÚR

Úgy van, bűz, amit áraszt.

ANDRÁS ÚR

Csupa méz és csupa tűz, Istenuccse.

TÓBIÁS ÚR

Különösen ha az orrunkon át hallgatjuk az áradását: ragályként bűzlik az édessége. De hát csakugyan táncra perdítjük az égboltozatot? Verjük fel az éjjeli baglyot olyan kördallal, amely egyetlen kefekötőből három lelket röpít a mennyekbe? Megtegyük?

ANDRÁS ÚR

Meg, meg, ha szeretsz! Én kutyamód értek a vonításhoz.

BOHÓC

Szűz Máriára, csak vonítson, uram: némely kutyának egész vonósnegyes a toroka.

ANDRÁS ÚR

De még milyen. Ne vonakodjatok hát, kezdjük azzal, hogy: „Pofa be...”

BOHÓC

„Pofa be, te gügye”, lovag? Így arra kényszerülök, hogy gügyének nevezzelek.

ANDRÁS ÚR

Én viszont nem először kényszeríték rá valakit, hogy gügyének nevezzen. Kezdd el, bolond: úgy kezdődik, hogy: „Pofa be!”

BOHÓC

Sohase kezdek el, ha úgy kezdődik, hogy: „pofa be”.

ANDRÁS ÚR

Nagyszerű, bizistók. No, kezd el!

(Éneklük a kördalt, Mária jön)

MÁRIA

Micsoda macskazenét rendeznek itt? Ha úrnőm, a lédi, nem hívatta kínjában máris Malvoliót, az udvarmesterét és nem

parancsolta meg, hogy tegye ki a kigyelmedék szűrét, hát hazug a nevem.

TÓBIÁS ÚR

A Kisasszony kínai nebánsvirág, mi meg politikusok vagyunk; Malvolio – Sanyarú Vendel; mi pedig – mi vagyunk mi? – „Három szép mákvirág!” Nem vagyok-e vérségi atyafia? Nem vagyok-e kon-szang-vi-ne-u-sza? Lédi? Lári-fári, médi! (*Dalol*) „Volt egy férfi Babilonban, – lédim, lédim...”

BOHÓC

Teringettét! Csodálatos bakugrásokat végez a lovag.

ANDRÁS ÚR

Az ám, meglehetősen ért hozzá, ha kedve jön rá; de én sem maradok mögötte: ő kecsesebben csinálja, én viszont természetesebben.

TÓBIÁS ÚR (*dalol*)

„Óh, december tizenkettő –”

MÁRIA

Csöndesebben, az isten szerelmére!

(*Malvolio jön*)

MALVOLIO

Uraim, megőrültek? Vagy mi ütött kegyetekbe? Nincs eszük, modoruk, tisztességérzetük, hogy éjszakának idején üstfoltozó cigányok módjára óbégatnak? Csapszékké alakítják át az úrnőm házat, hogy olyan szemérmetlenül nyivákolják a csizmadia-nótáikat? Nincs kegyetekben semmi mértéktartás és tisztelet a hely, a személyek és az idő iránt?

TÓBIÁS ÚR

Az időmértéket mi nagyon jól megtartottuk a nótáinkban. Kösd fel magad!

MALVOLIO

Tóbiás úr, kegyeddel kurtán kell bánnom. Úrnőm megbízásából közlöm, hogy mint rokona, szállást kaphat ugyan, rakon-

cátlankodását azonban nem tűri a kisasszony. Ha képes szakítani a modortalanságaival, szívesen látja a ház, ha viszont nem és ha búcsút szíveskedik mondani, a kisasszony kész-örömet mond istenhozzádót.

TÓBIÁS ÚR

„Ég áldjon kincsem, itt most válni kell!”

MÁRIA

Ugyan, no, édes Tóbi úr –

BOHÓC

„Az árnyékvilágból most múlik el”.

MALVOLIO

Itt tartunk?

TÓBIÁS ÚR

„Mégse borul a sír reám.”

BOHÓC

No, ebben hazudsz, Tóbikám!

MALVOLIO

Ez már szent, annyit mondhatok.

TÓBIÁS ÚR

„Förmedjek rá, hogy: takarodj!?”

BOHÓC

„És ha nem éred el sehogy?”

TÓBIÁS ÚR

„Küldjem a zivatarosba?”

BOHÓC

„Óh, nem, nem vagy oly goromba!”

TÓBIÁS ÚR

Ez tenedek mértéktelen óbégatás, uram? Hazudsz! Egyéb vagy talán, mint udvarmester? Azt hiszed, hogy mert úgy dül benne az erény, többé már sosem lesz a világon sör és percc?

BOHÓC

Már pedig, Szent Annára, gyömbér is legyen benne, mégpedig szájátégető!

TÓBIÁS ÚR

Fején találtad a szeget. – Fenébe innen, uram, söpörj a magad háza előtt. – Két pint bort, Mari!

MALVOLIO

Mária leányasszony, hacsak egy kicsit többre tartja úrnóm kegyét a megvetésnél, nem segíti elő ezt a duhajkodást: tudomására fog jutni, arra esküszöm! *(El)*

MÁRIA

Menj, menj, rázd a szamárfüleidet.

ANDRÁS ÚR

Inni, amikor éhes az ember, épp olyan jó cselekedet volna, mint párbajra hívni ezt a fickót és aztán hoppon hagyni és a bolondját járatni vele.

TÓBIÁS ÚR

Tedd meg, lovag: megírom nevedben e kihívást, vagy pedig szóban közlöm vele, hogy sértve érzed magad általa.

MÁRIA

Édes Tóbi úr, csak ma éjszakára türtőztesse magát, nagyon nyugtalan a kisasszonyom, mióta ma nála járt a herceg apródja. Ami Monsieur Malvoliót illeti, övele egymagam is elbánok: ha lóvá nem teszem, de úgy, hogy nótába kerül a neve és rajta röhög a világ, akkor annyi észet se tételezzetek fel rólam, hogy ki tudok nyújtózni az ágyamban. Kész a haditervem.

TÓBIÁS ÚR

Ki vele, ki vele; mondj valamit Malvolióról.

MÁRIA

Hát, úrfi, ő néha olyan puritánféle.

ANDRÁS ÚR

Oh, ha tudtam volna, úgy elverem, mint egy kutyát.

TÓBIÁS ÚR

Hogyhogy? Csak mert puritán? Különleges okaid, drága lovagom?

ANDRÁS ÚR

Különleges okaim nincsenek rá, de az okom elég jó.

MÁRIA

Ördögöt puritán ő: nem állhatatos semmiben, csak köpönyegfor-
gató; affekta számár: könyv nélkül bevágta és nagy hűhóval da-
rálja az illemtant; szörnyűségesen öntelt; repedezik képzelt ki-
válóságaitól és hittétele, hogy aki nő ránéz, menten belészeret;
és ez a gyengéje remekül kezére játszik a bosszúművemnek.

TÓBIÁS ÚR

Mit tervezel?

MÁRIA

Útjába dobok valami homályos szerelmes levelet: a szakálla
színéről, lábszára alakjáról, a járásmódjáról, a szeme kifejezé-
séről, a homlokáról és az arca színéről szinte kézzelfoghatóan
magára ismerhet majd benne. Az írásom majdnem olyan,
mint a kisasszonyomé, a kegyed unokahúgáé: egy-egy felej-
tett papírdarabkán magunk is alig bírjuk megkülönböztetni egy-
más kezevonását.

TÓBIÁS ÚR

Pompás! Orrontom a cselt.

ANDRÁS ÚR

Nekem is orromban a szimata!

TÓBIÁS ÚR

A levélből, melyet útjába hajítasz, azt fogja hinni, hogy a hú-
gomtól jött és hogy az beleszeretett.

MÁRIA

Hát csakugyan ilyesszörű paripára gondolok.

ANDRÁS ÚR

És a paripáddal lóvá teszel egy szamarat.

MÁRIA

Hogy szamarat, nem kétes.

ANDRÁS ÚR

Oh, csodálatos lesz!

MÁRIA

Királyi tréfa, kezeskedem: a gyógyszerem hatni fog. Kegye-
déket – és legyen a bolond a harmadik, – lesbe állítom oda,

ahol megtalálja a levelet: figyeljék, hogyan értelmezgeti majd.
Ma éjszaka azonban ágyba már, és álmodjunk arról, ami kés-
szül. Isten velük! *(El)*

TÓBIÁS ÚR

Jóéjszakát, Amazonkirálynő.

ANDRÁS ÚR

Úgy látom, pompás nőszemély.

TÓBIÁS ÚR

Telivér kis vizsla, kutyamód imád; de az csak nem baj?

ANDRÁS ÚR

Engem is imádtak valaha.

TÓBIÁS ÚR

Indulás: ágyba, lovag! Újabb pénzért kéne küldened.

ANDRÁS ÚR

Nagy pácba kerülök, ha nem jutok kárpótláshoz a húgod ré-
vén.

TÓBIÁS ÚR

Küldj pénzért, lovag: ha végül nem kapod meg a lányt, vá-
gottfarkú gebének nevezhetsz.

ANDRÁS ÚR

Hazug legyek, ha meg nem teszem; csak aztán kibírj.

TÓBIÁS ÚR

Gyere csak, gyere csak, forralok egy kis bort; túl késő már le-
feküdni: gyere, lovag; gyere, lovag.

(Mindketten el)

4. JELENET

*A Herceg palotája.
A Herceg, Viola, Curio és mások jönnek*

HERCEG

Valami zenét! – Jóreggelt, urak.
De azt a dalt csak, jó Caesarióm, a
tegnap esti, egyszerű, régi dalt:
csakugyan enyhítette kínomat, –
és jobban, mint örvénylábú korunk
röpke dallama, cikornyás beszéde:
csak egy szakaszt még!

CURIO

Bocsánat Hercegem, nincs itt, akinek dalolnia kellene.

HERCEG

Ki az?

CURIO

Feste, a komédiás, uram; a bohóc, akiben olyan sokat gyönyör-
ködött Olivia kisasszony édesatyja. Itt kell lennie a ház körül.

HERCEG

Kerítsd elő; s addig – a dallamot!

(Curio el, zene szól)

Jőjj, fiam: ha majd szerelmes leszel,
gondolj rám édes kínjaid között;
mert társam minden igaz szerető:
állhatatlan mindenben és csapongó,
csak abban nem, hogy szüntelen idézi
a szeretett lényt. – Hogy tetszett a dal?

VIOLA

Igaz visszhangot kelt ott, ahol a
szerelem trónol.

HERCEG Mesteri szavak!

Életemet rá, hogy – bár ifjú vagy –
lested már kedvesed kegyét; igaz?

VIOLA

Egy kicsit; mikor voltál oly kegyes...

HERCEG

Milyen lány volt?

VIOLA Arc-színe a tiéd.

HERCEG

Akkor nem méltó rád. Milyen korú?

VIOLA

Olyasforma, mint te, uram.

HERCEG

Az égre: túlvén! Válasszon a nő
idősebbet magánál; úgy simúl rá,
úgy tart egyensúlyt a férje szívében:
mert vonzalmaink, bárhogy dicsekszünk,
ingatagabbak, bizonytalanabbak,
sóvárabbak, múlóbbak, lebegőbbek,
mint a nők vágya.

VIOLA

Úgy van, Hercegem.

HERCEG

Fiatalabb legyen hát a leánykád,
máskép csakhamar cserbenhagy a szív;
mert virág a nő: rózsaként virúl,
de mihelyt nyílt, máris szép szirma hull!

VIOLA

Azok bizony, s jaj, hogy azok: be kár,
hogy teljes pompázásuk a halál!

(Curio visszajön, vele a Bohóc)

HERCEG

Gyere, fickó; a tegnapesti dalt! –
Figyelj rá, fiam: szép és egyszerű;
napfényben fonó és kötő menyecskék,
csonttúkkal csipkét ütő leányok
dalolják, karban, – bizony együgyű,
s ártatlan szerelemről enyeleg,
akár a régi kor.

BOHÓC

Kész vagy, uram?

HERCEG

Kész. Kérlek, énekelj.

(Zene megszólal)

BOHÓC *(énekel)*

*Gyere már, te, halál, hívj:
fölibém, sűrű lomb, temető!
Ne dobogj, ne dobogj, szív:
öl a lány, akinek szíve kő!
Tiszafa hintse a fehér
síri leplet;
szív nem volt még ily hű: azért
temetnek.*

*Nefelejcs, nefelejcs, kék, –
ne borítsd be sötét síromat;
könnyek ne köszöntsék
poraim, se baráti szavak:
hogy ezer jajjal a beteg
szív ne sírjon,
hű szerető ne lelje meg
a sírom!*

HERCEG

Fogadd a fáradságodért.

BOHÓC

Nem fáradtam vele, uram; nekem gyönyörűségem a nóta, uram.

HERCEG

Akkor a gyönyörűségedet fizetem meg.

BOHÓC

Előbb-utóbb minden gyönyörűségért fizetni kell.

HERCEG

Most pedig engedd meg, hogy elengedjelek.

BOHÓC

Akkor hát oltalmazzon tégedet a Mélabú istene; és készítse zekédet színjátzó tafotából a szabó, mert a kedélyed olyan, mint az opál. Ilyen állhatatosságú embereket tengerre kéne küldeni, ahol a minden lenne a dolguk és a mindenütt; mert legjobb utazás a céltalan változatosság. Ég áldjon! *(El)*

HERCEG

Ti, többiek, el –

(Curio és a Kíséret el)

Jőjj, Caesario,
keresd fel azt a szívtelen királynőt;
mondd meg: szívem nemesebb a világnál;
nagy birtokai – sár: nem érdekelnek;
s amit a szerencse ráhalmozott,
mondd meg: nekem, mint a szerencse, ingó;
lelkem az a királyi csodagyöngy
vonzza, mellyel az élet őt díszíti.

VIOLA

S ha mégse bír szeretni?

HERCEG

Képtelen válasz!

VIOLA Ő képes reá.
Képzeld egy hölgyet – van is tán – aki
téged szeret, oly fájoan, ahogy te
Olíviát; s te nem tudnád szeretni,
– ha közlöd vele: szavad képtelenség?

HERCEG
Nő keble oly viharverést,
amilyet énbennem kavár a vágy,
nem bír el; nincs oly hatalmas szíve,
hogy ennyit tartson, ennyit befogadjon.
Az ő szerelmük csak inyenckedés,
ínyük sóvárog, nem a zsigerük,
s túlterheltség, émely, s hányás jár vele;
de az enyém oly éhes, mint a tenger,
s éppannyit megemész. Hogy engemet a nő
hogyan szerethet, ne mérd az enyémhez
Olivia iránt!

VIOLA De én tudom –

HERCEG
Mit tudsz te?

VIOLA
Nagyon jól, hogy nő férfit hogy szerethet:
szívük csakúgy hú, ahogy a miénk.
Volt atyámnak egy lánya: úgy imádott
egy férfit, ahogy – volnék nő – talán én
hercegségedet.

HERCEG És mi lett a sorsa?

VIOLA
Üres lap, uram. Sose szólt szívéről,
s hagyta, hogy titka, mint rózsát a fereg,
eméssze rózsarcát: csak tűnődött
és üldögélt zöld-sárga bánatában

gyászára mosolyogva, mint síron
a Türelem. Nem volt ez szerelem?
Bennünk több az eskü, a szó: bizony,
több a máz, mint a belső repesés;
sokat mondunk, s a szerelmünk kevés.

HERCEG

S belehalt szerelmébe a húgod?

VIOLA

Atyám házának minden fia-lánya
már csak én vagyok, és mégsem tudom. –
Nos, menjek, uram?

HERCEG

Fuss; most ez a fő.

S mondd, átadva ezt az ékszeremet:
szívem nem hátrál, s nem bír el „nem”-et.

(Mindketten el)

5. JELENET

Olivia kertje.

Tóbiás úr, András úr és Fábián jön

TÓBIÁS ÚR

Gyere, signor Fábián.

FÁBIÁN

Megyek, megyek: ha csak szemernyit veszítek ebből a mulat-
ságból, főzzön meg fazekában elevenen a búskomorság.

TÓBIÁS ÚR

Nem örülnél neki, ha valami nagy felsülés érné ezt a zsugori,
csirkefogó bitangot?

FÁBIÁN

Ujjonganék, cimborá: tudjátok, hogy egy medvevadászat miatt kicsöppentett az úrnőm kegyéből.

TÓBIÁS ÚR

Hecceljük fel és megint lesz medvének: belekékül-zöldül az ugratásainkba. Igaz-e, András úr?

ANDRÁS ÚR

Lelkünk rajta, ha elszalasztjuk.

TÓBIÁS ÚR

Itt jön a kis csibész. *(Mária jön)* Hogy vagy, kincsem, Máriám?

MÁRIA

Bújjatok mindhárman a puszpáng-bokrok mögé: Malvolio errefelé tart a sétányon. Odébb félórát illegett a napfényben a tulajdon árnyékának. Lessétek meg, szeretitek a mókát, és az aztán szent, hogy a levelem méla hülyét csinál belőle. Összszébb, mindenre, ami tréfa! *(A férfiak elbújnak)* Te meg fekdj itt. *(Levelet dob a földre)* Mert jön már a pisztráng és azt csiklandozva fogják! *(El)*

(Malvolio jön)

MALVOLIO

Csak szerencse; minden szerencse. Mária egyszer azt mondta nekem, hogy a kisasszony húz hozzám; annyit pedig ő maga is elejtett előttem, hogy ha beleszeretne valakibe, az csak olyan magamformájú férfi lehetne. Továbbá: sokkal kitüntetőbb tisztelettel bánik velem, mint bárkivel a kíséretéből. Mi ennek a nyitja?

TÓBIÁS ÚR

Hű, ezt az elbizakodott csirkefogót!

FÁBIÁN

Psztt, csönd! Ez a morfondírozás ritkaság pulykakakast csinál belőle: hogy pöffeszkedik máris a felborzolt tollaiban!

ANDRÁS ÚR

Rézangyalát! De elraknám a pimaszt!

TÓBIÁS ÚR

Csitt, ha mondom.

MALVOLIO

Én, mint gróf Malvolio – !

TÓBIÁS ÚR

Ah, gazember!

ANDRÁS ÚR

Pisztolyt rá, pisztolyt rá!

TÓBIÁS ÚR

Csitt, csitt.

MALVOLIO

Van rá példa; Stracchi grófnő a komornyikjához ment.

ANDRÁS ÚR

Pfuj! A ringyó!

FÁBIÁN

Csönd, no. Már nyakig benne van: ni, hogy dagasztja a képzelődés.

MALVOLIO

Három hónap múlva, mikor már oltárhoz vezettem, jól beletelepedve a karosszékembe –

TÓBIÁS ÚR

Ah, parittyát ide, kiverem a szemét!

MALVOLIO

– iderendelem magam köré a személyzetet, virágos bársony házikabátomban vagyok: épp akkor keltem fel a hencseremről, ahol szenderegve hagytam Oliviát –

TÓBIÁS ÚR

Mennydörgöttét!

FÁBIÁN

Óh, csitt, csitt.

MALVOLIO

– és minekutána az ember megteremtette a méltóságteljes légkört, lassan körülhordozandja rajtuk a tekintetét és közlendő vélük, hogy tudatában vagyok a helyzetemnek, ahogy nyilván ők is a magukénak – majd pedig Tóbiás atyámfia felől tudakozodom...

TÓBIÁS ÚR

Ördög és pokol!

FÁBIÁN

Oh, csitt, csitt, csitt! Most, most!

MALVOLIO

...Hét emberem, hódolatteljesen pattanván, érette indul: én azonban közben redőkbe szedem a homlokomat; és talán felhúzom a zsebórámat, vagy az izémmel – valami drágaköves gyűrűmmel játszadózom. Tóbi közelít; bókol előttem –

TÓBIÁS ÚR

Hagyjam életben ezt a fickót?

FÁBIÁN

Ha ökrösszekér húzná is belőlünk a szót: mukkanást se!

MALVOLIO

– feléje nyújtom a kezemet, ekképpen, a megrovás szigorú pillantásával tompítván meghitt mosolyomat –

TÓBIÁS ÚR

És akkor Tóbiás nem vág szájon?

MALVOLIO

– és szólok, mondván: „Öcsém, Tóbi, a szerencse kegyéből húgod mellé emeltetvén, tekintsd pre-ro-ga-tív jogomnak a nyílt szót,” –

TÓBIÁS ÚR

Mit, mit?

MALVOLIO

„Le kell szoknod az iszákosságról.”

TÓBIÁS ÚR

Kotródj, rühes!

FÁBIÁN

No, no, türelem, másképp felborítjuk a komédiánkat.

MALVOLIO

„Azonkívül: időd drága kincsét egy félkegyelmű lovagra té-
kozlod –”

ANDRÁS ÚR

Ez én vagyok, garantálom.

MALVOLIO

„– bizonyos András úrra –”

ANDRÁS ÚR

Úgy-e, tudtam, hogy én vagyok! Sokan mondták már rám,
hogy félkegyelmű!

MALVOLIO (*Meglátja a levelet*)

Hát itt meg miféle tennivalónk akad? (*Felveszi a levelet*)

FÁBIÁN

Most ugrik a majom a vízbe.

TÓBIÁS ÚR

Psztt, csönd! Oh, bohózat szelleme, sugald neki, hogy hango-
san olvassa!

MALVOLIO

Úgy éljek, Úrnöm kezevonása: ezek itt az ő Cé-i, az ő U-i, az
ő Té-i; és a nagy Pé-je is ilyen. Nem vitás: ő írta.

ANDRÁS ÚR

Az ő Cé-i, az ő U-i és az ő Pé-i: mi a szösz ez?

MALVOLIO

„Az ismeretlen kedvesnek ezt és jókívánságaimat:” – az ő
szavajárása!... Engedelmeddel, pecsétviasz!... Csak lassan!
És a nyomó rajzában az ő Lukrécijája, mindig azzal zárja le a
leveleit: – a kisasszonyom írta. Kinek szólhat?

FÁBIÁN

Ez szőröstől-bőröstől megfőzi.

MALVOLIO (*olvas*)

„Ah, Ámor, Szeretek!
De kit?

Ajk, ne rebegj!
Titkunk segít!”

„Titkunk – segít!” Mi jön utána? A ritmus változik – „Ajk, ne rebegj!” – s ha te volnál az, Malvolio?

TÓBIÁS ÚR

Dögölj meg, bűdös kutya!

MALVOLIO (*olvas*)

„Kérhetném a szívét parancsban;
de a csönd, mint Lukrécia
tőre, szíven dőf láthatatlan:
M, O, A, I = sorsom ura.”

FÁBIÁN

Dagályos egy rejtvény.

TÓBIÁS ÚR

Mondhatom: remek nőszemély!

MALVOLIO

„M, O, A, I = sorsom ura.” Ühüm; de előbb lássuk csak, lássuk csak, lássuk csak.

FÁBIÁN

Micsoda nadragulyát tálalt neki!

TÓBIÁS ÚR

S mily vadul esik neki a majom!

MALVOLIO

„Kérhetném a szívét parancsban.” Hát persze: módjában van parancsolnia nekem: szolgálatában állok, ő az úrnőm. Hát persze: minden épeszűnek világos, mint a nap; nincs itt fennakadás egy szikra sem. A vége azonban – mit jelenthet ez a különös betűrend? Csak magamra passzíthatnám valahogy – lassan a testtel! M, O, A, I –

TÓBIÁS ÚR

Á-I, I-Á: ezt hozd össze! Nyomot veszített.

FÁBIÁN

Felcsahol Fürge, ha rókabűz keresztezi is a csapást!

MALVOLIO

M, – Malvolio; M – na, így kezdődik a nevem.

FÁBIÁN

Nem mondtam, hogy kiszaglássza? Remek szimata van a dögnek.

MALVOLIO

M – ez azonban nem vág egybe a továbbiakkal; itt már hiba van: A-nak kéne jönnie, de O jön.

FÁBIÁN

És remélem, a vége is „óh!” lesz!

TÓBIÁS ÚR

Legyen is; különben én náspángolom el, de úgy, hogy szakad belőle az „óh”!

MALVOLIO

Azután meg I következik.

FÁBIÁN

Ha volna szemed a hátadon, több gyalázatot látnál a sarkadban, mint szerencsét az orrod előtt.

MALVOLIO

M, O, A, I; ez a rejtvény nem olyan, mint az előbbi: de ha csavargatom egy kicsit, énreám is illik, hiszen valamennyi betűje benne van a nevemben. Lassan, csak lassan! Próza következik. (*Olvassa*) – „Ha ez a kezvedbe jut, vedd fontolóra. Csillagzatom szerint fölötted állok; de ne ijedez az előkelőségtől: van, aki előkelőnek születik, van, aki kiküzd magának az előkelőséget, és van, akinek ez ölétébe hull. Sorsod kitarja a kezét: ragadd meg testtel-lélekkkel; és hogy megszokd azt, amivé könnyen válhatsz, dobd le magadról az alázat szennyét, és tündökölj! Szállj szembe bizonyos rokonnal, szolgálak iránt légy mogorva; pengjen a nyelvedről állambölcselet; piperézzzen fel a különlegesség varázsa. Mindezt az tanácsolja, aki éretted sóhajtozik. Emlékezz rá: ki dicsérte sárga harisnyádat és ki óhajtott mindig csokros térdszalagban látni? Mondom, emlékezz rá! Csak rajta, markodban a szerencse, ha magad is akarod; ha nem, akkor maradj udvarmester, lakájok cimborá-

ja, aki nem méltó rá, hogy megérintse csak ujját is a Szerencsének. Ég veled. A nő, aki szolgálatot cserélne veled:

A Szerencsés Boldogtalan.”

Napfény és sík táj nem világosabb: ez nyílt beszéd. Büszke leszek hát, politikai könyveket fogok olvasni, felfricskázom Tóbi urat, lemosom magamról alacsony ismerőseimet, hajszálpontosan a kívánt férfiú leszek. Hiszen most nem ámitom magamat, nem a képzelődésem ugrat: minden józan érv arra mutat, hogy az úrnőm szerelmes belém. Ő dicsérte a minap a sárga harisnyámat, ő magasztalta szalagcsokros lábaimat; és most felfedi magát a szerelmem előtt, és néminemű parancsféleséggel arra ösztökél, hogy öltözködjem az ő ízlése szerint. Köszönet a csillagzatomnak; boldog vagyok; különleges ember leszek, büszke leszek, sárga harisnyát húzok és térdcsokrot kötök ebben a szempillantásban. Dicsértessék Ámor, dicsértessetek, csillagaim! – Utóirat is van még. *(Olvassa)* „Nem tévedhetsz: tudnod kell, ki vagyok. Ha viszonzod szerelmemet, jelezd a mosolyoddal; arcodnak igazi dísz a mosoly; mosolyogj hát a jelenlétemben szüntelenül, kérlek, óh drágám, édesem.” – Köszönet neked, Ámor: mosolyogni fogok; mindent megteszek, amit kívánsz! *(El)*

FÁBIÁN

Nem adnám a perzsa sah ezeraranyas évdíjáért, hogy részt vehettem ebben a muriban!

TÓBIÁS ÚR

Képes volnék feleségül venni az ötletéért ezt a vászoncelédet –

ANDRÁS ÚR

Én dettó!

TÓBIÁS ÚR

És hozományul csak azt kötném ki, hogy repetálja meg a tréfát.

ANDRÁS ÚR

Én dettó: semmi mást!

FÁBIÁN

Ihol az én csodálatos csali-madaram.

(Mária visszajön)

TÓBIÁS ÚR

Óhajtod nyakamra tenni a lábadat?

ANDRÁS ÚR

Vagy az enyémre?

TÓBIÁS ÚR

Vessem kockára veled a szabadságomat, és legyek a rabszol-
gád?

ANDRÁS ÚR

Bizistók! Avagy legyek én?

TÓBIÁS ÚR

Olyan álomba ringattad, hogy belekergül, amikor felébred be-
lőle.

MÁRIA

Ej, no; de igazán: dolgozik benne?

TÓBIÁS ÚR

Mint bábában a pálinka!

MÁRIA

Ha tehát a tréfa gyümölcsét is akarjátok élvezni, lessétek ki,
hogyan lép majd elsőízben a kisasszonyom elé: sárga haris-
nyában járul elébe, és úrnőm borzad ettől a színtől, és térd-
csokorban, és úrnőm utálja ezt a divatot; és mosolyogni fog
rá, mosolyogni, az pedig – most, mikor az úrnőm úgy átadta
magát a búsongásnak – annyira elüt majd a kisasszony ke-
délyállapotától, hogy csak nyílt megvetést kelthet benne irán-
ta. Akarjátok látni? Tartsatok velem!

TÓBIÁS ÚR

Veled a poklok kapujáig, te, gyémánteszű ördög.

ANDRÁS ÚR

Én – dettó!

(Mindnyájan el)

Harmadik felvonás

1. JELENET

*Olivia kertje.
Jön Viola; és a Bohóc, dobbal*

VIOLA

Isten tartson meg, barátom, a hangszereddel együtt: itt éldegélsz, a dobodnál?

BOHÓC

Nem uram, én a templomnál éldegélek.

VIOLA

Sekrestyés vagy?

BOHÓC

Nem úgy értem, uram; a templom mellett éldegélek, mert a házamban éldegélek, a házam pedig a templom mellett fekszik.

VIOLA

Akkor a királyra is rámondhatnád, hogy koldusasszony mellett fekszik, ha a koldusasszony a közelében lakik, vagy a templomra, hogy a dobodra támaszkodva éldegél, pedig éppen a dobod álldogál mellette, ha a falához támasztod.

BOHÓC

Te mondád, uram. – Micsoda idő! Akinek jó az esze, annak csak kecskebőrkesztyű a beszéd: egykettőre a fonákjára fordítja!

VIOLA

Az már igaz; aki ügyesen játszik a szavakkal, könnyen kicsavarintja őket.

BOHÓC

Örülnek is, ha nem volna neve a húgomnak.

VIOLA

Miért, földi?

BOHÓC

Mert hát, uram, az ő neve is csak szó: s aki azzal a szóval játszik, elcsavarhatja a húgom fejét. De, csakugyan, nagyon elbecstele-
nedtek a szavak, mióta úgy hitelüket vették a szerződések.

VIOLA

Érveid, cimborám?

BOHÓC

Szavak nélkül aligha volnának, uram; és mert annyira érvé-
nyüket veszítették, semmi kedvem érvelni velük.

VIOLA

Annyi szent, hogy nagyon jó pofa vagy: nem törödsz te sem-
mivel!

BOHÓC

Nem éppen, uram; valamivel azért én is csak törődöm. Veled
azonban becsületesemre, nem törődöm; ha pedig ez a semmit
jelenti, szeretném, ha téged mielőbb láthatatlanná tenne.

VIOLA

Nem az Olivia kisasszony bolondja vagy?

BOHÓC

Nem én, uram. Olivia kisasszonyban nincs semmi bolondéria.
Bolondot csak majd akkor tart magának, amikor férjhez megy;
és a bolondok úgy hasonlítanak a férjekhez, mint a szardellák
a heringhez: a férj a nagyobbik. Én tulajdonképpen nem a bo-
londja vagyok, hanem a szó-nyaktekerésze.

VIOLA

A minap Orsino hercegéknél láttalak.

BOHÓC

A bolondság, uram, az egész földet bejárja, mint a Nap, min-
denütt tündöklök. Sajnálatos volna, uram, ha a bolond nem

fordulna meg éppoly gyakran a te gazdánál, mint az én úrnőmnél: gondolom, ott láttam Bölcsességedet.

VIOLA

Na-na: ha rám szállsz, menekülök. Nesze, egy kis borralaló.

BOHÓC

Jupiter növelje meg a szakálladat, mihelyt lesz egy kis szőr-főlöslege.

VIOLA

Hitemre mondom, szinte elepedek érte. – *(Félre)* – Bár nem szeretném, hogy a magam állán nőjjön... Itthon az úrnőd?

BOHÓC

Ha párja lenne, nem fiadzana meg ez, uram?

VIOLA

Ha összefektetnéd őket, és kamatoztatnád.

BOHÓC

Szívesen eljátszanám a frigiai Pandarus urat, hogy ennek a Troilusnak Cressidát kerítsek.

VIOLA

Értelek, uram; koldulás: jeles!

BOHÓC

Úgy vélem, uram, hogy nem nagy dolog, hiszen csak egy koldusleányért koldulok: Cressida kolduslány volt! – Itthon a kisasszonyom, uram; jelentem neki, honnan jössz; hogy ki vagy és mit szeretnél, az kívül esik az én szférámon – mondhatnám úgy is, hogy elementumomon, de az a szó már nagyon avatag. *(El)*

VIOLA

Elég okosan adja a bolondot;
s azt jól játszani kíván némi ész:
tudni, hogy akit megtréfál, milyen,
a személyek, s a perc hangulatát,
súlyomként csapni minden kis pihére,
mely elénk libben. Mesterség ez is,

gyötrelmes, mint a bölcs művészete:
mert a bolondság, bölcsen fonva, élc,
de a bolond bölcs eszes műve – férc.

(Tóbiás úr és András úr jön)

TÓBIÁS ÚR

Jónapot, ifiúr!

VIOLA

Neked is, uram!

ANDRÁS ÚR

Dieu vous garde, monsieur...

VIOLA

Et vous aussi; votre serviteur...

ANDRÁS ÚR

Remélem, uram; ahogy én a tiéd.

TÓBIÁS ÚR

Házunkat kívánod üdvözölni? A húgom kéret, lépj be, ha neki
szól az ügyed.

VIOLA

Neki uram, vagyis ő a küldetésem célja.

TÓBIÁS ÚR

Próbáld ki a két lábadat uram; mozgasd.

VIOLA

A lábaim jobban értenek engem, uram, mint én téged, amikor
arra biztatsz, hogy próbáljam ki őket.

TÓBIÁS ÚR

Arra biztatlak, hogy indulj, hogy lépj be.

VIOLA

Csakugyan indulás és belépés volna a válaszom. De megelőz-
tek.

(Olivia és Mária jön)

Legkitünőbb, legtökéletesebb hölgy, harmatozzon rád illatot
az ég!

ANDRÁS ÚR

Nagy udvaronc ez az úrfi: „harmatozzon rád illatot az ég.” Szép!

VIOLA

Megbízatom néma, úrnóm; csupán a te legnyájasabb és legkegyesebb fülednek szól.

ANDRÁS ÚR

„Illat”, „legnyájasabb” és „legkegyesebb”: mindhárom megjegyzem magamnak.

OLIVIA

Tegyétek be a kertajtót és hagyjatok magunkra: hadd hallgassam végig.

(Tóbiás úr, András úr és Mária el)

Add a kezed, uram.

VIOLA

Szolgálatodra, asszonyom, parancsolj.

OLIVIA

Hogy hívnak?

VIOLA

Szolgád Caesario, szép grófkisasszony.

OLIVIA

Szolgám, uram? Zord a világ, mióta
bók az alacsony hizelgés neve:
te Orsino herceg szolgája vagy.

VIOLA

Tied ő, s ami övé, mind tied:
Szolgád szolgája, grófnő – a te szolgád.

OLIVIA

Ő nem érdekel. Bár volna a lelke
üres lap, – mintsem velem teleírva!

VIOLA

Pedig lelked hozzáhajlítani
vagyok itt, úrnóm.

OLIVIA Ah, ne vedd zokon:
kértelek már, hogy róla sose szólj.
De ha valami egyebet kívánsz,
Szívesebben hallgatom sürgetésed,
mint a szférák zenéjét.

VIOLA
Drága hölgy –

OLIVIA
Kérlek, most én hadd szóljak. A minap
– itt-jártod úgy elbűvölt – egy gyűrűt
küldtem utánad, becsapva vele
magam, szolgám, s félek, téged is:
most keményen megróhatsz, amiért
felsült cselem olyat erőszakolt rád,
ami, tudtad, nem a tiéd: ugyan
mit gondolsz rólam? A zsarnoki szív
acsargó gondolatait uszítod
kikötött becsületedre? Okos
eszed sokat látott már: szívemet
fátyol fõdi, nem kebel... S most – felelj!

VIOLA
Sajnállok.

OLIVIA Ez lépcsõ a szerelemhez.

VIOLA
Egyetlen fok sem! Gyakran megesik,
hogy sajnáljuk ellenségünket is.

OLIVIA
Akkor hát megint mosolyoghatunk. –
Be gyors a szegény gögje, óh, világ!
S ha zsákmányúl kell esnünk, mennyivel jobb,
ha oroszlán és nem farkas szerez meg! (*Óra üt*)
Az óra int, hogy tékozlom időmet. –

Ne félj, jó ifjú, nem kellesz nekem:
bár, ha beérik eszed és nyarad,
jó férjet arat benned hitvesed...
Arra indulj nyugatnak...

VIOLA „Föl, nyugatnak!”

Kísérjen jókedv, úrnőm, s ég kegyelme!
De hát – gazdámnak semmit sem üzensz?

OLIVIA
Kérlek, megállj:
szeretném tudni, mit gondolsz felőlem?

VIOLA
Hogy azt hiszed: nem az vagy, ami vagy.

OLIVIA
Ha azt hiszem, rólad is azt hiszem.

VIOLA
Helyes: nem az vagyok, ami vagyok.

OLIVIA
Bár az volnál, aminek én szeretném!

VIOLA
Jobb volnék, úrnőm, mint ami vagyok?
Bár lennék! Most csak bolondod vagyok.

OLIVIA
Oh, mennyi harag néz rám bájosan
ajkáról, mely csupa gúny, s megvetés!
Napfényre gyilkos bűn lassabban ér,
mint a titkolt vágy: a vágy éje dél.
Tanúim a tavasz rózsái, óh,
lánybecsület s minden: Caesario,
úgy szeretlek, hogy – lehetsz büszke! – nem,
nem vért ok s ész a szenvedélyemen.
Ne nyugtasson meg a csavaros érv,
hogy, ha én kérlek, nincs ok, hogy te kérj;

de bilincselje érved az az érv, hogy
szív, kérve, jó, kéretlen kapva még jobb.

VIOLA

Tavaszom a tanúm, s tiszta hitem:
egy keblem van, hűségem, egy szívem,
s az nem asszonyé; sose lesz remény,
hogy nő legyen az ura – és nem én.
Ágyő, kisasszonyom: többé soha
ajkamról nem bánt gazdám panasza.

OLIVIA

Csak jöjj; te tán arra is ráveszel még,
bár most riaszt, hogy kedveljem szerelmét.

(Mindketten el)

2. JELENET

Olivia háza.

Tóbiás úr, András úr és Fábián jön

ANDRÁS ÚR

Nem – becsületesemre! –: egy percig sem maradok tovább.

TÓBIÁS ÚR

Az indokod, drága mérges pulykám; az indokod?

FÁBIÁN

Elő az indokaival, András úr!

ANDRÁS ÚR

A keservit hát: láttam, hogy az unokahúgod sokkal nyájasabban bánik a herceg szolgájával, mint énvelem bármikor; a kertben láttam.

TÓBIÁS ÚR

Arról beszélj, hogy: látott-e azonközben a húgom téged, öreg fiú?

ANDRÁS ÚR

Olyan tisztán, ahogy én most téged.

FÁBIÁN

Nagy bizonyíték ez rá, hogy szerelmes nagyságodba.

ANDRÁS ÚR

A mindenségit! Lóvá akarsz tenni?

FÁBIÁN

Megpróbálom annak rendje-módja szerint bebizonyítani az ítélet és ész érveivel.

TÓBIÁS ÚR

Már pedig azok főfő-esküdtbírák voltak, még mielőtt Noé tengerésznek ment.

FÁBIÁN

A kisasszony csak azért nyájaskodott uraságod szemeláttára azzal a fiatalemberrel, hogy felébressze nagyságod mormotavitészeit, hogy tüzet dugjon a szívébe, kénkövet a májába. Nagyságodnak akkor csatlakoznia kellett volna a kisasszonyhoz; s néminemű szikrázóan újveretű elmésséggel ráeccsentve el kellett volna némítania a sihedert. Ezt várták nagyságodtól, és ez ment füstbe: hagyta, hogy az alkalom kettős aranyozását lemossa az idő és úrnők becsülésében most az északi sark vidékére vitorlázott; ott aztán úgy függ most, mint jégcsap a hollandus szakállán, míg valami dicséretes vitézi cselekedettel vagy politikus furfanggal ki nem köszörüli a csorbát.

ANDRÁS ÚR

Hát ha valahogy így kell lennie, én inkább a vitézséget vállalom; mert a politikát, azt gyűlölöm: úgy legyek politikus, ahogy puritánus.

TÓBIÁS ÚR

Akkor meg építsd szerencsédet a hősi mivoltodra. Hívd ki párbajra a hercegi sihedert; mártsd vérebe egy tucat helyen a

kardodat: értesülni fog róla a húgom; mérget vehetsz rá: női szívbe férfit bekommandálni, nincs a világon olyan kerítő, mint a vitézi hír.

FÁBIÁN

Ez az egyetlen út, András úr.

ANDRÁS ÚR

És megviszi neki valamelyikötök a kihívásomat.

TÓBIÁS ÚR

Menj, írd meg marcona betűkkel; légy fenegyerek és rövid; hogy mennyire elmés, az nem fontos, csak legyen cifraszavú és leleményes; mássz rá a becsületére, ahogy csak bírja a tinta: nem árt, ha néhányszor lekendezed; és hazudj annyit, amennyi csak ráfér a papirosodra, méghogyha akkora is az ív, hogy lepedő lehetne Angliában az óriás ware-i ágyon: menj: ess neki nyomban, legyen a tintádban elég epe, és ha doronggal írod, az se baj: ess neki!

ANDRÁS ÚR

Hol talállak meg benneteket?

TÓBIÁS ÚR

Majd beszélünk a kubikulumodba: menj.

(András úr el)

FÁBIÁN

Drága cimborája ez kigyelmednek, Tóbiás úrfi.

TÓBIÁS ÚR

Én voltam drága őneki, öcsém, valami kétezer arany erejéig.

FÁBIÁN

Tüneményes levelet kapunk majd tőle; de csak nem fogja átadni?

TÓBIÁS ÚR

Dehogynem! És te minden eszközzel bőszítsd válaszra a fiatallembert. Azt hiszem, hat ökörrel sem lehetne együvé vonszolni őket. Ami Andrást illeti, ha felnyitnák, és ha lelnél a

májában annyi vért, amennyi egy bolha lábába belefér, én az egész embert mindenestől megeszem.

FÁBIÁN

És ellenfelének, annak az ifjúnak se valami vérszomjas az ábrázatja.

(Mária jön)

TÓBIÁS ÚR

Ímhol a kilencclakosú csalogány-fészekalj legifjabb tagja.

MÁRIA

Ha nevetőgörcsöt akartok kapni és oldalnyilallást, jöjjetek velem. Az a málé Malvolio igazi renegát lett, kiállt a vallásából; mert keresztény lélek, aki igaz hit által óhajt üdvözülni, be nem vesz annyi vastag képtelenséget. Sárga harisnyát húzott.

TÓBIÁS ÚR

És csokros térdszalagot?

MÁRIA

Förtelmes látvány; mint kántoruram Jézus nevenapján. Úgy óvakodtam utána, mintha meg akarnám gyilkolni. Pontrólpontra engedelmeskedik a levélnek, melyet ugratására az útjába ejtettem: több ráncot mosolyog a képére, mint amennyit a két Indiával gyarapított új térkép mutat: ilyet még nem láttatok. Alig bírom visszatartani magamat, hogy hozzá ne vágjak valamit. Tudom, a kisasszony felképe: és ha megteszi, az a barom mosolyog majd és nagy kitüntetésnek veszi.

TÓBIÁS ÚR

Rajta: vigyél oda, ahol van.

(Mindnyájan el)

3. JELENET

Utca.

Sebestyén és Antonio jön

SEBESTYÉN

Nem akartam terhedre lenni, de,
ha örömed van a fáradalomban,
nem szidlak érte tovább.

ANTONIO

Nem tudtalak csak úgy elhagyni: vágyam
fent acélnál jobban sarkantyúzott;
s nemcsak a látás vágya (bár ez is
elég volt a hosszú útra vonzani),
– a féltés, hogy, mint idegent e tájon,
baj érhet; mert barát és vezető
nélkül e föld gyakran nyers és mogorva
a jövevényhez: készséges szívem
s aggodalmam említett okai
hoztak utánad.

SEBESTYÉN Jó Antonióm,
én mindezért csak hálát adhatok,
hálát, örök hálát; jótetteink
jutalma gyakran ily divatjamúlt pénz;
volna csak vagyonom, mint lelkem, annyi:
különb jutalmat kapnál... Mit tegyünk?
Nézzük meg a város emlékeit?

ANTONIO

Holnap, uram; keress szállást előbb.

SEBESTYÉN

Nem vagyok fáradt s még messze az éj:
kérek, hizlaljuk szemeinket az

emlékműveken s híres tárgyakon,
e város büszkeségein.

ANTONIO Bocsáss meg,
utcai nékem kockázatosak:
flottaharcban volt részem egykor itt a
hercegi gályák ellen; és elég nagy,
hogy, ha elkapnak, ne tudjak felelni.

SEBESTYÉN
Alighanem sok emberét megölted.

ANTONIO
Vétkem nem oly véres természetű;
bár a vizsály s a nap oly jellegű volt,
hogy vérre is mehettünk volna. Később
nyílt mód elsimítani az ügyet,
a zsákmányt megtérítve; városunk
nagy részt így is tett az árucseré
érdekében: csak én nem alkudoztam;
így aztán, ha véletlen lebukom,
drágán fizetek.

SEBESTYÉN Akkor ne mutatkozz
túl nyíltan.

ANTONIO Nem tanácsos. Fogd a tárcám.
A déli kültelken, az „Elefánt”-ban
legjobb megszállni: megrendelem a
vacsoránkat; te mulass és tanulj,
a várost nézve. S ott találkozunk!

SEBESTYÉN
Minek a tárcád?

ANTONIO
Talán meglátsz valami semmiséget,
s kedved jön rá; készpénzedből, uram,
gondolom, most nem fut ilyesmire.

SEBESTYÉN

Akkor hát pénztárnokod leszek egy órára.

ANTONIO

Az „Elefánt”-ban!

SEBESTYÉN

Tudom.

(Mindketten el)

4. JELENET

Olivia kertje.

Olivia és Mária jön

OLIVIA

Már küldtem érte: azt üzeni, itt lesz.

Hogy ünnepeljem? Mit adjak neki?

Nem ajándék s csere az ifjuság;

inkább árucikk!... Ah, meghallanak!...

Hol van Malvolio? Tisztos komoly ember,
szolgának épp a sorsomhoz való.

Hol van Malvolio?

MÁRIA Épp jön, asszonyom.

Csakhogy igen furcsán viselkedik.

Úgylátszik, úrnőm, megháborodott.

OLIVIA

Hogyhogy? Csak nem dühöng?

MÁRIA

Nem tesz az egyebet, csak mosolyog:

jó volna őr nagyságod közelébe,

ha itt lesz; mert, bizisten, nincs eszén.

OLIVIA

Hívd ide.

(Mária el)

Mint ő, örült vagyok, éppoly, –
ha egy a vidám s a szomorú téboly.

(Mária jön, vele Malvolio)

Hogy vagy, Malvolio?!

MALVOLIO

Szép hölgy, he, he...

OLIVIA

Mosolyogsz?

Pedig komoly dologban hívtalak.

MALVOLIO

Komolyban, *lédi?* Valóban, lehetnék komoly: némileg akadályozza a vérkeringést ez a csokorkötés; de mi az?! Ha tetszik az Egyvalaki szemének, akkor úgy vagyok, ahogy az a pompás szonett mondja: „Ha egynek szép, szép valamennyinek.”

OLIVIA

Mi bajod, ember? Mi történt veled?

MALVOLIO

Szívemben nincs éj, noha a lábam megsárgult... Eljutott az illető kezébe, s a parancsok teljesülnek: gondolom, ismerjük a szép latin betűket.

OLIVIA

Nem feküdnél ágyba?

MALVOLIO

Ágyba? Hozzád, szivikém? Pattanok!

OLIVIA

Isten irgalmazzon neked! Miért mosolyogsz úgy, és miért röpiétesz annyi csókot a kezeddél?

MÁRIA

Hogy érzed magad, Malvolio?

MALVOLIO

Ha a lányasszony kérdezi, csalogány felel varjúnak.

MÁRIA

Miért áll ilyen nevetséges arcátlansággal az úrnóm előtt?

MALVOLIO

„Ne ijedezz az előkelőségtől”: kitűnő szövegezés.

OLIVIA

Mire célozatsz, Malvolio?

MALVOLIO

„Van, aki előkelőnek születik –”

OLIVIA

Ah!

MALVOLIO

„Van, aki kiküzdí az előkelőséget –”

OLIVIA

Mit beszélsz?

MALVOLIO

„És van, akinek az ölébe hull –”

OLIVIA

Óh, irgalom atyja!

MALVOLIO

„Emlékezz rá, ki dicsérte meg sárga harisnyádat, –”

OLIVIA

Sárga harisnyádat!

MALVOLIO

„És ki óhajtott csokros térdszalagban látni?”

OLIVIA

Csokros térdszalagban!

MALVOLIO

„Csak rajta; markodban a szerencse, ha magad is akarod” –

OLIVIA

Markomban a szerencse?

MALVOLIO

„Ha nem, maradj szolga továbbra is”.

OLIVIA

No ez igazán hőgutát kapott.

(Szolga jön)

SZOLGA

Medem, Orsino herceg apródja tisztelegne: alig bírtam rávenni, hogy újra eljőjjön: várja nagyságod kegyes parancsát.

OLIVIA

Rögtön megyek. *(Inas el)* Vigyázzanak erre a barátunkra. Hol van Tóbiás bátyám? Valaki az embereim közül csak Malvolióval törődjék: fele hozományomat rá, csak baja ne essék.

(Olivia és Mária el)

MALVOLIO

Ohó! Még közelebb hajolsz hozzám? Nem kisebb valaki vigyázzon rám, mint Tóbiás úr? Tökéletesen egybevág ez a levéllel: szándékosan ideküldi, hogy legorombíthassam, hiszen erre ösztökélt a levélben. „Dobd le magadról az alázat szennyét”, mondja, „szállj szembe bizonyos rokonnal, szolgák iránt légy mogorva; pengjen nyelvedről állambölcselet; piperézzen a különlegesség varázsa”; a továbbiakban pedig kifejti a megvalósítás útját-módját, vagyis: komoly arc, tiszteletébresztő magatartás, vontatott hanghordozás valaki Izé öméltósága modorában, satöbbi. Lépre ment a madárka! Nyilván Ámor akaratából, és adja meg Ámor, hogy véghálát is rebeghessek neki! ...És most is, mikor az imént elment: „Vigyázzatok erre a barátunkra!”, nem Malvolióra! Nem a címem szerint jelölt meg: hanem, – hogy barátunk! Úgy vagy, minden egybevág, nincs itt ok egy pillanatnyi habozásra sem, habkönnyű habozásra sem, – nincs semmi akadály, semmi hihetetlen vagy bizonytalan mozzanat. – Összesítsünk csak! Semmi sem lehet, semmi sem jöhet, hogy közém és reményeim hatalmas

látóköre közé tolakodjék. Igen, mindez Ámor és Jupiter műve: köszönet érte nekik!

(Mária, Tóbiás úr és Fábián jön)

TÓBIÁS ÚR

Merrefelé van, azt a szentségit neki?! Szorult légyen belé a pokol minden légiója, és ha maga a Sátán szállotta is meg: én beszélek a fejével.

FÁBIÁN

Itt van, itt van. – Hogy vagyunk, nagyuram? Hogy vagyunk, jóember?

MALVOLIO

Távozzatok; elbocsátalak benneteket; hadd élvezzem a magányomat: távozzatok!

MÁRIA

Ni csak, hogy kondul belőle az ördög! Nem mondtam? Tóbiás úr, kisasszonyom kéreti, hogy viselje gondját.

MALVOLIO

Ah-há! Tehát kéreti?

TÓBIÁS ÚR

Vigyázat, vigyázat! Csitt, csitt! Kesztyűs kézzel kell bánnunk vele; bízzátok rám. – Hogy vagy, Malvolio, hogy vagy? Ugyan, no, ember, szállj szembe az ördöggel: ne felejtsd, ősellensége az emberiségnek.

MALVOLIO

Tudja kegyed, hogy mit beszél?

MÁRIA

Lám, rögtön mennyire szívére veszi, ha kigyelmed az ördögöt szidja?! Adja a jó Ég, ne légyen megigézve!

FÁBIÁN

Javasasszonyhoz kell vinni a vizeletét.

MÁRIA

Úgy biz' a, még pedig mindjárt reggel, ha élek. Kisasszonyom semmiért a világon le nem mondana Malvolióról.

MALVOLIO

No lám, a kisasszony!

MÁRIA

Én uram, istenem!

TÓBIÁS ÚR

Ne sápítozz, kérlek; más annak a módja: nem látjátok, meny-nyire ingerlitek? Hagyjatok magamra velem.

FÁBIÁN

Itt csak a nyájasság segít; nyájasan, nyájasan: az ördög goromba, és nem tűri, hogy gorombáskodjanak velem.

TÓBIÁS ÚR

Nos, hogy vagyunk, úrficskám? Hogy vagyunk, galambocskám?

MALVOLIO

De, uram!

TÓBIÁS ÚR

Ugyan, Tubi-Tubi, gyere velem. Ej, cimbor! Nem komoly embernek való, cseresznyemagos lyukbaverősdit játszani a Sátánnal: dobd ki, ronda kályhafűtő!

MÁRIA

Imádkoztassa meg, Tóbiás úr, imádkoztassa meg!

MALVOLIO

Imádkozzam? Te condra!

MÁRIA

Nincs ebben, fejemet rá, nincs ebben egy szikra istenfélelem.

MALVOLIO

Kössétek fel magatokat valamennyien! Üres hólyagok vagytok mind: én nem a ti alacsony világotokban élek; hallani fogtok még rólam! *(El)*

TÓBIÁS ÚR

Ez – nem igaz!

FÁBIÁN

Ha színpadon látnám, azt mondanám rá, hogy valószínűtlen kitalálás.

TÓBIÁS ÚR

Velejébe vette magát viccünk ragálya.

MÁRIA

De most aztán legyünk a sarkában: terjeszti és fertőz.

FÁBIÁN

A végén még teljesen megháborítjuk.

MÁRIA

Annál nyugodtabb lesz a ház.

TÓBIÁS ÚR

Gyertek, bezárjuk egy sötét cellába és megkötözzük. Unokahúgom máris örültnek hiszi: multságunkra – és neki büntetésül – addig húzhatjuk ezt a hacacárét, míg ki nem fullad komédiás kedvünk és maga nem kéri, hogy könyörüljünk meg rajta: akkor törvényt ülünk felette és te leszel az elmeszakértő. De, nini, nini.

(András úr jön)

FÁBIÁN

További bonyodalom a farsangi komédiához?

ANDRÁS ÚR

Itt a kihívás, olvassátok: megvan a sava-borsa.

FÁBIÁN

Annyira csípős?

ANDRÁS ÚR

Abbizony, jótallok érte: olvassátok csak!

TÓBIÁS ÚR

Ide vele. *(Olvas)* „Ifjoncom, akárki légy, vedd tudomásul... vedd tudomásul, hogy koszos alak vagy.”

FÁBIÁN

Szép és hősie.

TÓBIÁS ÚR *(olvás)*

„Ne ámulj és ne bámulj, hogy miért nevezlek annak, mert semmi kedvem a dolgot megindokolni.”

FÁBIÁN

Ennyi fenntartás jó: így nem mászhat kigyelmedre a törvény.

TÓBIÁS ÚR *(olvas)*

„Beállítasz Olivia kisasszonyhoz és ő a szemem láttára becézget; te meg hazudsz, ahogy a torkodon kifér. De nem emiatt hívlak ki.”

FÁBIÁN

Fölöttébb tömör, és túlcordul benne az értelem – hiánya.

TÓBIÁS ÚR *(olvas)*

„Megleslek hazamentedben; és ha véletlenül megölnél...”

FÁBIÁN

Jó!

TÓBIÁS ÚR *(olvas)*

„... akkor mint bitang és gazember ölsz meg.”

FÁBIÁN

Jól van: változatlanul a törvény szélvédett oldalán maradsz.

TÓBIÁS ÚR *(olvas)*

„Ég áldjon, és Isten irgalmazzon egyikünk lelkének. Irgalmazhat az enyémenek is; de én jobbat remélek: vigyázz hát az irhádra. Barátod, ha úgy bánsz vele, vagy esküdt ellenséged: Keszeg András.”... Ha erre a levélre meg nem indul, akkor nincs hova szállnia a bátorságának: átadom neki.

MÁRIA

Készen kínálkozik az alkalom: valami ügyben épp a kisasszonyomnál van s rövidesen távozik.

TÓBIÁS ÚR

Menj, András úr, állj lesbe rá a kert sarkán, mint egy pandúr: mihelyt meglátod, elő a kardot, és ahogy előrántottad, káromkodj egy irtózatosat; mert egy szörnyeteg káromkodás, ha valódi Hány János-féle hangon dörren, gyakorta oly bizonyítékául szolgál a bátorságnak, amelyet semmiféle valódi helytállás meg nem ad. – Rajta!

ANDRÁS ÚR

No, ha káromkodni kell, azt csak bízzatok rám. *(El)*

TÓBIÁS ÚR

Észem ágában sincs átadni a levelét: annak a fiatalúrnak arra vall a viselkedése, hogy értelmes és jónevelésű ember; erre mutat az is, hogy itt futárkodik az ura meg a húgom közt. Aligha ijesztené meg tehát ez a páratlanul buta levél: rögtön rájön, hogy együgyű fráter írta. Hanem, jóuram, majd élőszóval tolmácsolom a kihívást; nagy gőzt kavarok Keszeg vitézsége körül; az uracskában így – elég fiatal hozzá, hogy beugorjon! – a leglúdborzóbb véleményt keltem vele ellenfelének dühe, ügyessége és bősziült tombolása felől. Ez majd úgy megrettentí mindkettőjüket, hogy a szemükkel döfködik agyon egymást, mint a baziliszkuszok.

(Olivia és Viola jön)

FÁBIÁN

Épp jön nagyságod húga: táguljunk előlük, míg el nem búcsúzik, aztán nyomába az ifiúrnak.

TÓBIÁS ÚR

Addig majd kisütök valami hajmeresztő szöveget, amivel hívom.

(Tóbiás úr, Mária és Fábián el)

OLIVIA

Túlsokat mondtam köszíved előtt
s védtelen hagytam a becsületed:
valami itt bent korhol a hibámért;
de a hiba oly makacs és erős,
hogy gúnyolja a korholást.

VIOLA

Ahogy benned tombol a szenvedély,
gazdámiban úgy a fájdalom.

OLIVIA

Viseld e medájjont, és benne képem;
ne utasítsd el: hallgat, nem gyötör;

és könyörgök, jöjj el holnap megint!
Van, amit te kérnél s én megtagadnék,
hogya becsülettel megadhatom?

VIOLA

Csak egyet kérek: gazdámnak – szived.

OLIVIA

Hogy adjam becsülettel neki, ha
már neked adtam?

VIOLA

Én fölmentelek.

OLIVIA

Jó. De jöjj el holnap is. Ég veled:
ily ördög akár pokolra vihet. *(El)*

(Tóbiás úr és Fábián visszajön)

TÓBIÁS ÚR

Aggyisten, fiatalember.

VIOLA

Neked is, uram.

TÓBIÁS ÚR

Ami fegyvered van, tartsd kezed ügyében: hogy mivel sértetted meg, nem tudom, de valaki a kert alatt les rád, mérgesen és vérszomjasan, mint egy vadász. Elő a törödet, készülj íziben, mert a támadód gyors, ügyes és halálmegvető.

VIOLA

Tévedsz uram: biztos vagyok benne, hogy senki sem akasztott velem tengelyt: emlékezetem még a gondolatától is tiszta annak, hogy megbántottam volna valakit.

TÓBIÁS ÚR

Mást fogsz tapasztalni, biztosítalak: ennél fogva, ha csak egy kicsit is kedves az életed, légy résen; mert ellenfeledben együtt van minden, amire ifjúság, erő, ügyesség, és harag embert képesít.

VIOLA

Kérlek, jó uram: ki az?

TÓBIÁS ÚR

Lovag; csorbulatlan vitézzel és hímes szőnyegen ütötték azzá; párbajban mindamellettt valóságos ördög; három lelket szakított már ki a porhüvelyéből; és most olyan irgalmatlanul dühös, hogy csak halálkín és sírgödör engesztelheti meg. Csihi-puhi: ez a jelszava; és: vagy-vagy.

VIOLA

Visszamegyek a palotába és kíséretet kérek a kisasszonytól. Nem vagyok én bajvívó! Hallottam emberekről, akik szántszándékkal belekötnék másokba, hogy így élvezzék bátorságukat: nyilván ez is ilyen lelkület.

TÓBIÁS ÚR

Nem, uram; nagyon is valódi sérelemből ered a felháborodása: így hát rajta csak, teljesítsd, amit kíván. Vissza a palotába már nem mehetsz, különben velem gyűlik meg a bajod, már pedig akkor akár vele is kiállhatsz: rajta hát, vagy elő máris azt a gyíklesőt; mert, hogy meg kell verekedned, az biztos, különben sosem viselhetsz többé fegyvert az oldaladon.

VIOLA

Ez az egész éppoly különös, mint amilyen goromba. Kérlek, légy szíves megtudni a lovagtól, hogy mit sérelmez: vigyázatlanságból történhetett csupán, semmi esetre sem szándékosan.

TÓBIÁS ÚR

Megteszem. Signor Fábián, tartsd szemmel ezt az urat, míg vissza nem jövök. *(El)*

VIOLA

Kérlek, uram, tudsz valamit erről a dolgról?

FÁBIÁN

Tudom, hogy a lovag lángot fúj kegyed ellen s hogy a halálára tör; a körülményekről semmit.

VIOLA

Nagyon kérek, miféle ember?

FÁBIÁN

Megjelenése semmiképp sem vall arra a csodálatos ígéretre, amelyet alighanem megtapasztal majd kegyed is, amikor kipróbálja uraságodon a hősiességét. Valóban, uram, ügyesebb, vérengzőbb és végzetesebb ellenfelet sehol sem találhatott volna Illyriában. Kíván közeledni hozzá? Összebékíteném kegyedéket, ha lehetséges.

VIOLA

Nagyon leköteleznél velem: ami engem illet, én szívesebben kerülök össze tisztelendő urakkal, mint tiszt urakkal; s nem érdekel, mekkora fenegyereknek tartanak. *(Mindketten el)*

(Tóbiás úr és András úr jön)

TÓBIÁS ÚR

Hát, barátom, az a fiú maga az eleven ördög; sose láttam olyan vasgyúrót. Tört, hüvelyt, mifénet összemértem vele egy fordulóra; de olyan villámgyors és halálos a kitöréseiben, hogy nem lehet kivédeni. Hárítás után pedig olyan pontosan eltalál, ahogy a lábaddal a földet. Mondják, a perzsa sahnak volt vívómestere.

ANDRÁS ÚR

Essen belé a súly: én meg nem verekszem vele.

TÓBIÁS ÚR

Csak hogy most már nem hajlik a békülésre: Fábían amott alig bírja türtőztetni.

ANDRÁS ÚR

Nyavalya belé! Tudtam volna, hogy olyan bátor, meg hogy olyan mestervívó, mehetett volna felőlem a pokolba, míg én kihívom! Kérem el valahogy a dolgot, neki adom a lovamat, azt az almásszürke Kapitány-t.

TÓBIÁS ÚR

Megteszem az ajánlatot: te maradj itt és tartsd magad keményen; elkerüljük a vérontást. *(Félre)* Esküszöm rá, úgy megnyerem az almásszürkédet, ahogy most tégedet.

(Fábián és Viola jön)

TÓBIÁS ÚR *(Fábiánhoz)*

Békedíjnak enyém a lova: beadtam neki, hogy a fiú maga az ördög.

FÁBIÁN *(Tóbiáshoz)*

Az meg éppoly szörnyetegnek hiszi a másikat; eláll a szíve és sápadozik, mintha medve volna a sarkában.

TÓBIÁS ÚR *(Violához)*

Nincs menekvés, uram; megesküdött rá, hát verekedni kíván. Az összekoccanásokról azonban most már enyhébben gondolkodik, s alig találja szóra érdeemesnek; – kard-ki-kard tehát, hogy szavát állhassa; de ígéri, hogy nem fog megsebezni.

VIOLA *(félre)*

Segíts, nagy Ég! Hajszálon függ, hogy bevalljam neki, mennyi minden hiányzik a férfiasságomhoz...

FÁBIÁN

Hátráljon, ha látja, hogy dühbe gurul.

TÓBIÁS ÚR

Rajta, András úr, nincs menekvés; ez a fiatalember egy fordulót kíván a becsületéért; a párbajszabályok értelmében nem mondhat le róla: nemesi és katonai szavára ígérte azonban, hogy nem csapol meg. Gyere hát; és rajta!

ANDRÁS ÚR

Adja isten, hogy megtartsa a szavát. *(Kardot húz)*

VIOLA

Mondhatom, én igazán nem akartam. *(Kardot húz)*

(Antonio jön)

ANTONIO

Félre a kardot! – Hogyha ez az ifjú volt a sértő, helyette én vivok, s ha ti voltatok, én nekem feleltek. *(Kardot húz)*

TÓBIÁS ÚR

Neked, uram? Ki vagy te?

ANTONIO

Férfi, aki többet mer tenni érte,
mint amivel titeket ingerelt.

TÓBIÁS ÚR

No, ha kötekedsz, ahhoz én is értek! *(Kardot húz)*

(Két poroszló jön)

FÁBIÁN

Óh, jó Tóbiás úrfi, megálljon! Itt jönnek a poroszlók.

TÓBIÁS ÚR *(Antonióhoz)*

Még beszélünk!

VIOLA

Kérlek, uram, szíveskedj visszadugni a kardod.

ANDRÁS ÚR

Dugom én, uram, de mennyire; arra pedig, amit ígértem, ál-
lom szavamat: könnyű járású és jól zabolázható.

I. POROSZLÓ

Ez az az ember; tedd a tiszteted.

II. POROSZLÓ

Antonio, letartóztatlak a –

ANTONIO

Kérlek, tévedés...

II. POROSZLÓ

Dehogyan az; jól ismerem arcodat,
noha most nem matróz-sipkát viselsz. –
El vele! Jól tudja, hogy ismerem.

ANTONIO

Engednem kell... *(Violához)* Érted jöttem ide!
Nincs menekvés. Én állom sorsomat,
de mi lesz veled: kénytelen vagyok
erszényem tőled visszakérni! Sokkal
jobban fáj, amit nem tehetek érted,

mint ami engem ér. Csodálkozol –?
Ne szomorkodj!

II. POROSZLÓ Gyerünk, uram, gyerünk!

ANTONIO

Kérlek, adj vissza valamit a pénzből...

VIOLA

Milyen pénzből, uram?
Jóságodért, mit az imént mutattál,
s mert balszerencséd meghat, a magam
szerény kis erejéből örömet
kölszönök valamit: nem sok, amim van;
de ami nálam, megosztom veled:
tessék, tárcám fele!

ANTONIO Hogy? Megtagadsz? Most?!

Lehetséges, hogy szíved nem emel szót
érdemeimért? Ne kísérsd bajom,
mert úgy lealjasíthat, hogy talán
még felsorolom a sok jót, amit
éretted tettem.

VIOLA Egyről sem tudok;
se arcod, se hangod nem ismerős:
jobban gyűlölöm a hálátlan embert,
mint a hazugot, részeg fecsegőt,
mint bármely bűnt, melynek vad mérge zsenge
vérünket lakja.

ANTONIO Igazságos ég!

II. POROSZLÓ

Mozogj, uram, kérlek, gyerünk!

ANTONIO

Rövid leszek. Én félig a halál
torkából ragadtam ki ezt az ifjút;
és ápoltam, szentséges szeretettel;

s képét, mely – hittem – magasztos ígéret
záloga volt, áhítattal imádtam.

I. POROSZLÓ

Mi közünk hozzá? Nincs időnk: el innen!

ANTONIO

S mily nyomorult bálvány lett ez az isten! –
Meggyaláztad jó arcodat, Sebestyén!
A test nem lehet aljas, csak a szellem;
s nem torz és rút más, csak ami kegyetlen;
az erény: szépség; de a szép gonosz
ördögcifrázta, üres dísz-doboz.

I. POROSZLÓ

Őrjöngeni kezd! El vele! No, jőjj,
jőjj már, uram.

ANTONIO Hát vigyetek.

(A poroszlókkal el)

VIOLA

Hogy tört ki szava, milyen szenvedélyben!
Tán hiszi, amit mond; én nem egészen.
Óh, bizonyúlj igaznak, képzelet,
hogy – jó bátyám, – fölcserélt teveled!

TÓBIÁS ÚR

Gyere, lovag, gyere, Fábián: süssünk ki szép csöndben valami
értelmeset ebből a dologból.

VIOLA

Sebestyént említette; én magam
tükrömben őrzöm életét: olyan
arca volt, mint nekem; szín, ruha, dísz –
azonos még a mozdulata is,
hisz őt utánzom: ha semmi se csal,
édes a sós víz, szélcsönd a vihar! *(El)*

TÓBIÁS ÚR

Igazán nyomorult és hitvány kölyök, és gyáva, mint a nyúl: hitványsága már abból is kitetszik, hogy az imént cserbenhagyta bajbajutott barátját, és megtagadta; ami pedig a gyávaságát illeti, kérdezd meg Fábiánt.

FÁBIÁN

Gyáva, a legbuzgóbban gyáva, főpapja a gyávaságnak.

ANDRÁS ÚR

Teringettét! Megyek akkor utána, és elhúzom a nótáját.

TÓBIÁS ÚR

Jó lesz; még pedig ököllel. Csak kardot ne ránts soha.

ANDRÁS ÚR

Már hogyan rántanék – *(El)*

FÁBIÁN

Gyerünk, hadd lássuk a végét.

TÓBIÁS ÚR

Bármilyen pénzt rá: itt nem lesz ramazúri.

(Mindketten el)

Negyedik felvonás

1. JELENET

*Olivia palotája előtt.
Sebestyén és a Bohóc jön*

BOHÓC

El akarja hitetni, hogy nem kegyelmedért küldtek?

SEBESTYÉN

Ugyan, menj már; hadd rázzalak le végre,
bolond figura vagy.

BOHÓC

Becsületesemre, állja a szerepét! – Nem, nem ismerem nagyságodat, nem szalasztott kegyed után az úrnóm, nem kegyedet kéreti, hogy beszéljen velem; a neve sem Caesario; és ez itt ni – nem az én orrom. Semmi sincs úgy, ahogy van.

SEBESTYÉN

Kérlek, süsd el másnak a trükkjeid;
engem nem ismersz.

BOHÓC

Süssem el a trükkjeimet! Nagy személyiségtől hallotta ezt a kifejezést, és most egy bolondra pazarolja. Elsütni a trükkjeimet! Tartok tőle, a világ, ez a nagy, tohonya mamlasz, végül még piperkőccé vedlik. Kérem, oldozza meg különcsége övét és mondja meg, mit süssek ki kegyedről a kisasszonyomnak. Kisüthetném a titkot, hogy indulófélben van hozzá?

SEBESTYÉN

Hagyj végre békén, te bolond cigány;
nesze ez a pénz: ha tovább is itt fogsz,
rosszabbul fizetek!

BOHÓC

Bizistók, bőmarkú vagy. Okosan teszi, aki bolondnak pénzt ad: jó hírnévre tesz szert – ha úgy tíz-tizenöt éven át megtartja ezt a dicséretes szokását.

(Keszeg András úr jön)

ANDRÁS ÚR

No, uram, megtaláltalak végre? Nesze neked! *(Üti Sebestyént)*

SEBESTYÉN

Ezt meg neked; meg ezt, meg ezt. Megbolondult az egész világ? *(Üti András urat)*

(Tóbiás úr és Fábián jön)

TÓBIÁS ÚR

Megállj, uram, különben áthajítom a kardodat a házon.

BOHÓC

Ezt már azonnal jelentem a kisasszonyomnak: két garasért egyikőtöknek sem lennék a bőrében. *(El)*

TÓBIÁS ÚR

Ejnye, no, uram, megállj!

ANDRÁS ÚR

Hagyd csak, hagyd csak: elbánok én vele más úton: bepörlöm verekedésért, ha van még törvény Illyriában; megütni ugyan én ütöttem meg először, de az mindegy.

SEBESTYÉN

Vidd rólam a kezedet!

TÓBIÁS ÚR

Dehogy, uram, dehogy viszem. Hüvelyébe azt a kardot, vitézcském; nagyon harcias vagy. Előre!

SEBESTYÉN

Rögtön eressz el! Mit akarsz velem?
Kard-ki-kard, ha tovább zaklatni mersz!

TÓBIÁS ÚR

Mi? Mi? Akkor hát mégis le kell csapolnom néhány decit a hetyke véredből. *(Kardot húz)*

(Olivia jön)

OLIVIA

Megállj, Tóbiás! Az égre, megállj!

TÓBIÁS ÚR

Grófnő!...

OLIVIA

Hát mindig csak így? Hálátlan bitang!
Menj barlangokba, vagy hegyilakónak,
ki még nem hallott illemről! El innen! –
Ne vedd zokon, édes Caesarióm. –
Kotródj, fatuskó! –

(Tóbiás úr, András úr és Fábián el)

Kérlek, szép barátom,
bölcs nyugalommal nézd és ne haraggal
ezt a jogtalan, ádáz támadást
a békéd ellen. Kísérj palotámba:
ott majd megtudod, mennyi léha botrányt
csapott már e lator: azok után
a main csak nevetsz! Jőjj, akarom:
ne szabadkozz. Az átkos, vén kölyök
tebenned – egyik szívembe döfött.

SEBESTYÉN

Milyen íz önt el? Hogy sodor az ár!
Vagy örült a lelkem, vagy alva jár!
Meríts, Képzelet, Feledés Vize:
ha ez álom, ne ébredjem sose!

OLIVIA

Jőjj, és kövesd lelkem parancsait.

SEBESTYÉN

Megyek, szép hölgy.

OLIVIA

Óh, ezt mondd, s legyen így!

2. JELENET

Szoba Olivia palotájában.

Mária és a Bohóc jön

MÁRIA

No, kérlek, bújj ebbe a köpenybe, kösd fel ezt az álszakállt: hiteds el velem, hogy Topáz tisztelendő úr vagy, a segédlelkész. De gyorsan! Én addig előkerítem Tóbiás urat.

BOHÓC

Jó, belebúvok, és képmutatásba rejtőzködöm: bár én volnék az első, aki ilyen csuhában képmutató volt! Nem vagyok elég megtermett, hogy testhezálló legyen a szerepem, sem elég sovány, hogy szorgalmas diáknak nézzenek; ha azonban azt mondjátok rám, hogy becsületes ember vagyok és hogy jól gazdálkodom, az éppoly jól hangzik, mintha meggondolt és tudós férfiúnak hirdetnek. Ihol a szövetségeseim!

(Tóbiás úr és Mária jön)

TÓBIÁS ÚR

Aggyisten, tisztelendő uram.

BOHÓC

Bonos dies, Tóbiás úr: mert amiképpen a prágai öreg remete, aki soha tintát-pennát nem látott, igen bölcsen úgy nyilatkozott Gorboduc király unokahúgának, hogy „ami van, az van”, azonképpen én, tisztelendő úr lévén, – tisztelendő úr vagyok, mert mi egyéb az „ez”, mint „ez”, és a „van”, mint a „van”?

TÓBIÁS ÚR

Kezdd, Topáz uram.

BOHÓC

Hé, – valaki odabent? Áldás, békesség ennek a tömlöcnek!

TÓBIÁS ÚR

Jól adja a csibész; derék csibész.

MALVOLIO (*belülről*)

Ki beszél ott?

BOHÓC

Topáz tisztelendő, a pap: az ördögös Malvoliót jött meglátogatni.

MALVOLIO

Topáz uram, Topáz uram, drága Topáz uram, menjen el a kisasszonyhoz –

BOHÓC

Takarodj ki ebadta ördöge! Mit nyúzod ezt az embert? Nem tudsz egyebet, csak kisasszonyokról fecsegni?

TÓBIÁS ÚR

Igaz szó, tisztelendő uram!

MALVOLIO

Topáz úr, emberrel még nem bántak így. Drága jó Topáz uram, ne higgye, hogy megbolondultam: ide zártak, ebbe a förtelmes sötétbe.

BOHÓC

Pfuj, Sátán, te alávaló! Legtisztességesebb neveden nevezlek; mert én ama finom lelkek közé tartozom, akik magához az ördöghöz is udvariasak. Sötétnek mondod ezt a palotát?

MALVOLIO

Pokolsötétnek, Topáz uram.

BOHÓC

Ugyan már; erkélyablakai vannak, olyan átlátszóak, mint a deszka és dél-észak felé úgy tündökölnék a szellőzőnyílásai, akár az ébenfa; és te mégis arról siránkozol, hogy sötétbe dugtak?

MALVOLIO

Nem vagyok én őrült, tisztelendő úr, de ez a ház sötét.

BOHÓC

Tévedsz, te háborodtál meg; én mondom neked: nincs itt más sötétség, csak a tudatlanságod, és abba te mélyebben belevacakolódtál, mint az egyiptomiak a ködbe.

MALVOLIO

Én pedig újra csak azt mondom, hogy ez a lakás sötét, mint a tudatlanság, volna bár a tudatlanság olyan sötét mint a pokol; és mondom: ilyen gonoszúl még nem bántak emberrel. Épp úgy nem vagyok bolond, mint kigyelmed: vizsgáztasson meg akár milyen bonyolult kérdéssel.

BOHÓC

Mit tanít Pythagoras a vadmadarokról?

MALVOLIO

Azt, hogy talán öbennük lakik a nagyanyánk lelke.

BOHÓC

És teneked, mi a nézeted erről a nézetről?

MALVOLIO

Én fennköltten gondolkozom a lélekről és semmiképpen sem osztom a véleményét.

BOHÓC

Ég áldjon hát: maradj meg a sötétségemben. Esküdni fogsz te Pythagoras nézetére, míg én elhiszem, hogy ép az eszed, s még egy árva szalonkát se mersz majd megölni, félvén, hogy kikergeted belőle a nagyanyád lelkét. Isten áldjon!

MALVOLIO

Topáz úr, Topáz úr!

TÓBIÁS ÚR

Tüneményes voltál, Topázom.

BOHÓC

Úszom én minden vízben; ugye?

MÁRIA

Úszhattál volna most csuha és szakáll nélkül is; nem látott!

TÓBIÁS ÚR: Most pedig beszélj a saját hangodon és mondd el, milyennek találtad: szeretném már, ha szépszerivel túl lennénk ezen a csínyen. Ha szőrmentiben kiereszthetjük, hát eresszük ki; mert máris annyira felbőszítettem a húgocskámat, hogy nem ajánlatos végletekig hajtanom a komédiát. Jöjj hamarosan a szobámba.

(Tóbiás úr és Mária el)

BOHÓC *(dalolva)*

„Hej, Robin, te, víg betyár,
a szeretőd merre jár?”

MALVOLIO

Bolond –

BOHÓC *(dalol)*

„Elhagyott az ebugatta.”

MALVOLIO

Bolond –

BOHÓC *(dalol)*

„Mért hagyott el – ?”

MALVOLIO

Neked szólok, bolond –

BOHÓC

„Mert a szívit másnak adta” – Ki beszél itt, hé?!

MALVOLIO

Drága bolondom, ha akarsz valaha a kezemre jární, segíts most gyertyához, tollhoz, papírhoz. Úri becsületszavamra, örökre há-lás leszek érte.

BOHÓC

Malvolio úr?

MALVOLIO

Én vagyok, kedves bohócom.

BOHÓC

Ah, nagyuram, hol szerezted be az ötödik kerekedet?

MALVOLIO

Bolond, – emberrel még nem bántak ilyen becstelenül: épp annyira az eszemen vagyok én, bolond, akárcsak te.

BOHÓC

Annyira? Akkor igazán megkergültél, ha csak annyira ép az elméd, mint egy bolondnak.

MALVOLIO

Úgy bántak velem, mint a jószággal, sötétben tartanak, papokat küldenek rám, – a szamarak! – és mindent megtesznek, amit lehet, hogy csakugyan megbolondítsanak.

BOHÓC

Gondold meg, mit beszélsz, a pap itt van. – Malvolio, Malvolio, adja vissza ép elmédet az ég, igyekezz elaludni és hagyd abba üres hóbörgésedet.

MALVOLIO

Tisztelendő úr –

BOHÓC

Ne vitatkozz vele jó fiam. – Hogy én uram? – Egy szót sem, uram. Jó ég áldja, tisztelendő uram. – Úgy legyen, ámen, – Mindörökké, tisztelendő uram.

MALVOLIO

Bolond, Bolond, Bolond! Hallod – ?

BOHÓC

Oh, uram, maradj békén. Mi tetszik, tisztelendő úr? – Megszidnak, amiért szólok hozzád.

MALVOLIO

Jó bolond, segíts valamicske világhoz, meg egy kis papírhoz; mondom neked, úgy az eszemen vagyok én, mint bárki Illyriában.

BOHÓC

Bár volnál, jó uram!

MALVOLIO

Vagyok, esküszöm! Egy kis tintát, papírt, meg gyertyát, és amit majd írok, add át az úrnőmnek; olyan jutalmat adok érte, amilyent sohse kapott még póstás.

BOHÓC

Megszerzem hát. De valld be az igazat: csakugyan nem vagy
őrült? Vagy csak tetteted magadat?

MALVOLIO

Hidd meg, nem vagyok; ez az igazság.

BOHÓC

Már pedig őrült embernek én nem hiszek, míg meg nem látom
az agyvelejét. Hozom a gyertyát, papírt, meg a tintát.

MALVOLIO

Száz kézzel megjutalmazlak érte, bolond; könyörgök: siess!

BOHÓC (*dalol*)

*Megyek én, komám
jövök én, komám,
mindent a kezedre játszva,
mint hajdani
deszkák vigyori
figurája, a Bűn, a Pojáca.*

*Fa-kard a kezemben,
az Ördög előttem, –
„Ah-há” – rikoltja a szám.
Bolond feje tők;
körmére ütök:
„Jóccakát, apukám!”*

(El)

3. JELENET

*Olivia kertje.
Sebestyén jön*

SEBESTYÉN

Ez itt az ég, az ott a ragyogó nap;
és e gyöngyöt ő adta, látom, érzem;
ami környez, bűbáj és csoda; de
nem örület! – Hol van Antonio?
Nem tudtam elérni az „Elefánt”-ban
de oda szállt; csak üzenete várt,
hogy átkutatta érettem a várost.
Tanácsa most aranyat érne; mert,
érzékeimmel harcol bár eszem,
hogy nem örület ez, csak tévedés:
ez az eset, e siker-özön úgy
túlhág minden példán, képzeleten,
hogy kész vagyok nem hinni a szememnek
s pörölni elmémmel, mely bármit inkább
elhisz, csak azt nem, hogy örült vagyok
vagy hogy a grófnő az; hisz, volna az,
hogy vezethetné házáat, szolganépét,
hogy mérne fel jó s rossz intézkedést
oly simán, halkán s oly erélyesen,
ahogy látom, hogy teszi? Valami
cselfogást sejtek. De itt jön a hölgy.

(Olivia és a Pap jön)

OLIVIA

Bocsásd meg a sietségem. Ha jónak
látod, jőjj velem s e szent férfival

a szomszéd kápolnába; ott, előtte,
s az alatt a szentelt tető alatt
kösd zálogúl igaz hitedet,
hogy féltékeny és kétkedő szivem
nyugtot találjon; ő megőrzi titkunk,
míg csak magad közhírré nem teszed,
s akkor majd megtartjuk az esküvőt,
ahogy rangomhoz illik. – Akarod?

SEBESTYÉN

Megyek e tisztas aggal és veled,
s hűség-eskümhöz mindég hű leszek.

OLIVIA

Vezess hát atyám, s a magas egek
vonják arany fényükbe tettemet!

(Mind el)

Ötödik felvonás

1. JELENET

*Olivia palotája előtt.
A Bohóc és Fábián jön*

FÁBIÁN

Ha szeretsz, mutasd meg a levelét.

BOHÓC

Kedves Fábián úr, én is hadd kérjek valamit.

FÁBIÁN

Akármit.

BOHÓC

Ne kívánd látni azt a levelet.

FÁBIÁN

Ez annyi, mintha megajándékoznál egy kutyával, és aztán jutalmul visszakívánnád.

(A Herceg, Viola, Curio és Urak jönnek)

HERCEG

Olivia grófnő emberei vagytok, barátaim?

BOHÓC

Azok, uram; valahogy ökörötte ityegünk-fityegünk.

HERCEG

Téged ismerlek: hogy vagy, jó fiú?

BOHÓC

Őszintén szólva, uram, minél több az ellenségem, annál jobban, és minél több a barátom, annál rosszabbul.

HERCEG

Ellenkezőleg; minél több a barátod, annál jobban vagy.

BOHÓC

Nem, uram, annál rosszabbul.

HERCEG

Hát az hogy lehet?

BOHÓC

Bizistók uram, a barátaim dicsérnek és becsapnak: az ellenségeim pedig kereken megmondják, hogy számár vagyok, így hát, uram, gyarapítják az önismereteimet, a barátaim viszont csak rászédnek: úgyszólván – egy kalap alá fogva csókot és logikai szillogizmust – ha négy tagadás két állítás, akkor bizony több barát: több rossz, több ellenség: több jó.

HERCEG

Ez aztán nagyszerű.

BOHÓC

Dehogy az, uram, becsületesemre, nem az; ámbár hercegséged a barátaim közé kegyeskedik tartozni –

HERCEG

Nos hát, énvelem ne járj rosszul, nesze egy arany.

BOHÓC

Ha nem volna képmutatás, uram, szeretném, ha még egy ilyen képet mutatnál.

HERCEG

Óh, te rossz tanácsot adsz nekem!

BOHÓC

A kegyes cselekedet kis híján kegyetlen, amíg egyetlen, kegyelmes uram; de ha nyomon követi a duplikáció, megéri a szupplikáció.

HERCEG

Jól van, hadd essem mégegyszer a képmutatás bűnébe, nesze a párja.

BOHÓC

Primo, secundo, tertio: fő dobás az utolsó! A közmondás is azt tartja, hogy három az igazság; és a háromnegyedes ütem

nagyon jó táncütem; meg aztán Szent Benedek harangjai is ugyanezt kondítják a füledbe; egy, kettő, három.

HERCEG

Több pénzt ezzel a kockadobással sem bolondozol ki belőlem; hanem, ha tudtul adnád az úrnődnek, hogy beszélni akarok vele és idehoznád magaddal, akkor talán újra felébreszthetnéd a bőkezűségemet.

BOHÓC

Altató nótát tehát adakozó kedvednek, uram, amíg újra itt nem termek. Megyek, uram; nem szeretném azonban, hogy bűnös kapzsiságnak gondold az esengésemet; mint mondád, szundikáljon csak egy kicsit a bőkezűséged, uram; mindjárt felébreszteném. *(El)*

(Antonio és poroszlók jönnek)

VIOLA

E férfi volt a megmentőm, uram.

HERCEG

Arcára nagyon jól emlékezem.
Bár, hogy legutóbb láttam, feketén lepte, mint Vulkánuszt, a harci füst: sekély járatú, jelentéktelen gályának volt a parancsnoka, de oly viharosan rontott neki flottánk vezérvitorlásának, hogy maga az irigység és a vesztes szája is hírt s dicsőséget zengett neki. – Mi baj?

I. POROSZLÓ

Orsino, – ez az az Antonio,
ki a Főnixet s terhét elrabolta
s megcsáklyázta a Tigrist, amelyen
Titusz öcséd fél-lába ott maradt;

itt járt, arcátlan s koldusmód: magán-
csetepatéban, utcán fogtuk el.

VIOLA

Énvelem jót tett, uram; kardja védett;
de végül oly zavarosan beszélt:
nem tudom – talán megtévelyodott...

HERCEG

Te hírhedt kalóz, sósvízi betyár,
mily őrjöngés adott azok kezére,
akiket annyi harcban drága vérrel
ellenségeddé tettél?

ANTONIO

Hercegem,
hadd tépjem le a rám varrt címeket:
sohase voltam kalóz és betyár,
csak, méltó okon és jogon, bevallom,
az ellenséged. Varázs vont ide:
melletted azt a leghálátlanabb
ifjút én fogtam ki a dühös ár
tajték-torkából: halálfia volt:
életét kapta tőlem s ráadásul
korlát s fenntartás nélkül szívemet,
mely neki hódolt; érte, ah, csak érte
vállaltam veszélyeit ennek az
ellenséges városnak; kardomat
rántottam érte, hogy rátört a baj:
de mikor elfogtak, ravasz esze
(nem akarván osztozni a veszélyben)
szemtől-szemben nyomban megtagadott:
húszévnyi messzeségbe tűnt előlem
egy perc alatt, s erszényemről se tud,
melyet, hogy költsön belőle, alig
félórája rábíztam.

VIOLA Érthetetlen...

HERCEG *(a poroszlókhöz)*

Mikor jött ide városunkba?

ANTONIO

Ma, uram; de már három hava, hogy
(el sem válva egyetlen percre sem)
ő éj-nap mindég együtt volt velem.

(Olivia és kísérete jön)

HERCEG

Itt jön a grófnő: földön jár az ég! –
De te, te, fickó, bolondot beszélsz:
Három hava apródom ez az ifjú!...
Még beszélünk erről. – Vigyétek el. –

OLIVIA

Mit kérsz, herceg, egyet kivéve, mit
örömet meg nem ad Olivia? –
Caesario, megszegted a szavad!

VIOLA

Grófnő – ?

HERCEG Drága Olivia –

OLIVIA

Mit mondasz, Caesario?... Jó uram –

VIOLA

Gazdám kér szót; tiszttem hallgatni int.

OLIVIA

Ha megint a régi nóta, uram,
kínoz, borzongat, mint zene után
a vonítás.

HERCEG Még mindég oly kegyetlen –?

OLIVIA

Oly állhatatos!

HERCEG

A tagadásban? Rideg hölgy, te, meddő
s áldástalan oltáraidra a
leghűbb imákat leheltem, miket
csak nyújthat odaadás! Mit tegyek?

OLIVIA

Amit tetszik uram, és ami illik.

HERCEG

Mért ne ölném meg – hagyná csak szívem! –
Mint a halnikész egyiptomi tolvaj,
azt, akit szeretek!? – A düh, ha félt,
néha már szinte nemes! Halld tehát:
mert hűségemet semmibe veszed
és mert kissé már ismerem az eszközt,
mely a szívedben helyemből kitúr,
maradj élve, te, márványkeblű zsarnok;
de kedvencedet, kit, tudom, szeretsz
s aki, esküszöm, drága nekem is,
elragadom gögös szemed elől,
amelyben ura helyett trónon ő ül.
Gyere, fiú; ádáz tervem megérett
s legkedvesebb bárányom szúrja le,
mert hollószívű gerlét sújt vele.

VIOLA

És én önként, boldogan pusztulok:
ha neked jó, ezerszer meghalok.

OLIVIA

Hova mégy?

VIOLA

Ahhoz, kit úgy szeretek;
ki több, mint a szemem, az életem,
több minden többnél és nőnél nekem.
Ha színlelek, büntessék az egek,
hogy meggyalázom a szerelmemet!

OLIVIA

Jaj nekem, de megcsaltál, átkozott!

VIOLA

Ki csalt meg? Én? Mivel bántottalak?

OLIVIA

Hisz csak az imént – ! Felejtetted, ki vagy?

Hívjátok a szent atyát.

(Az egyik kísérő el)

HERCEG

Gyere már!

OLIVIA

Hová, Caesario? Férjem, megállj!

HERCEG

Férjed?

OLIVIA

Az: férjem; tagadja talán?

HERCEG

Férje vagy, kölyök?

VIOLA

Nem én; igazán...!

OLIVIA

Csak szolgai félelmed kényszerít,
óh jaj, hogy megfojtsd, ami tiéd:
ne félj, Caesario; fogd meg a percet;
légy, ami tudod hogy vagy, s akkor oly nagy
leszel, mint amitől félsz!

(A pap jön)

Üdv, atyám!

Szentelt tisztedre kérlek: tárd elénk,
bár az imént még homályba akartuk
burkolni, ami most idő előtt

lelepleződik: tárd elénk, mi történt
nemrég közöttem s ez ifjú között.

PAP

Örök szerelmi szövetség-kötést
vállalt egymásba kulcsolt kezetek,
bizonyított ajkatok szüzi csókja,
erősített meg gyűrűtök cseréje;
és e szerződés formáságait
tanúságom és tisztetem zárta le:
azóta, mint órák mutatja, százhusz
percet haladtam csak sírom felé.

HERCEG

Képmutató fajzat! Mi lesz belőled,
ha behavazza fejed az idő?
Vagy a gátságban oly mohó leszel,
hogy saját gáncsvetésed buktat el? –
Ég áldjon, s vidd őt; de arra vigyázz,
hogy mától fogva többé sohse láss!

VIOLA

Uram, köszönöm –

OLIVIA: Hagyd az esküid,
s bármennyire félsz, légy hű egy kicsit.

(András úr jön)

ANDRÁS ÚR

Felcsert, az isten szerelmére! Egy másikat meg tüstént Tóbiás
úrhoz.

OLIVIA

Mi történt?

ANDRÁS ÚR

Beszakította a fejemet és a Tóbiás úrét is véresre búbozta: se-
gítsetek, az isten szerelmére. Száz aranyért nem adnám, ha
odahaza volnék.

OLIVIA

Ki csinálta ezt, András úr?

ANDRÁS ÚR

A herceg apródja, bizonyos Caesario: gyáva fickónak hittük, pedig kru-kru-krudé-li-ás egy ördög az!

HERCEG

Az én apródom, Caesario?

ANDRÁS ÚR

Hogy a szentséges mindenit: ehol a'! – Uraságod betörte a fejemet, pedig én semmit sem csináltam, amit meg csináltam, abba Tóbiás úr ugratott bele.

VIOLA

Mit ripakodsz rám? Nem bántottalak: ok nélkül húztál kardot rám; de én csöndes maradtam s nem sértettelek meg.

ANDRÁS ÚR

Ha sértés a fejünk búbján e véres kakastaréj, akkor igenis megsértettél, de, gondolom, teneked semmi egy véres kakastaréj.

(Tóbiás úr és a Bohóc jön)

Ihol sántikál elő Tóbiás úr: most aztán lesz mit hallgatnod; ne lett volna csak ital benne, másképp csiklandozta volna meg uraságodat, mint ahogy tette.

HERCEG

Mi az, lovagom: mi van veled?

TÓBIÁS ÚR

Nem számít, megvágott és vége. Bolond, láttad Ricsit, a felcsert, te bolond?

BOHÓC

Oh, az már egy teljes órája részeg, Tóbiás úr; reggel nyolckor lecsukódott a szeme.

TÓBIÁS ÚR

Akkor csirkefogó, hitvány egy alak. Csüdüngölő teremtette,
utálok a részeg csirkefogókat.

OLIVIA

El innen vele! Ki kaszabolhatta össze őket ilyen csúnyán?

ANDRÁS ÚR

Majd én támogatlak, Tóbiás uram; úgyis együtt kötöznek be
bennünket.

TÓBIÁS ÚR

Te támogatsz? Te szamarfej és kakastaréj és semmiházi, te
sanyarú pofa, te girhes!

OLIVIA

Fektesétek ágyba és gondoskodjatok a sebéről.

(A Bohóc, Fábián, Tóbiás úr és András úr el. Sebestyén jön)

SEBESTYÉN

Sajnálom, úrnőm, hogy bátyádba szúrtam,
de, lett volna bár testvérem, az ész
és biztonságom rákényszerített.
Idegenkedve nézel rám: szemedből
látom, hogy megbántottalak vele,
bocsánat, drágám, – az esküre kérlek,
melyet csak most tett egymásnak szívünk.

OLIVIA

Egy arc, hang, egy öltözet s két személy:
természetes varázslat, mely van és nincs.

SEBESTYÉN

Antonio, édes Antonióm!
Ah, hogy gyötört, kínozott minden óra,
mióta elveszítettelek!

ANTONIO

Sebestyén vagy?

SEBESTYÉN Kérded, Antonióm?

ANTONIO

Hogy osztottad így ketté magadat?
Kettészelt alma nem olyan iker
mint ez a két lény. Melyikük Sebestyén?

OLIVIA

Mily csodálatos!

SEBESTYÉN

Én állok ott? Öcsém sohasem volt;
s nincs meg bennem az itt-ott-mindenütt
isteni ereje. Volt egy húgom,
de elnyelte a vak hullámözön.
Az istenért, mikép vagy rokonom?
Hovávaló vagy? Neved? Szüleid?

VIOLA

Messzalinba. Sebestyén volt atyám;
bátyámat is úgy hívták; vízi sírja
ily öltözetben nyelte el: ha szellem
bármily ruhát s alakot fölvehet, –
rémíteni jösz.

SEBESTYÉN Szellem, az vagyok;
de még abba a durva testbe zárva,
mely az anyám méhéből birtokom.
Ha nő volnál – minden más egybevág –
könnyem arcodra öntve mondanám:
„Háromszor üdv, vízbefúlt Violám!”

VIOLA

Atyámnak egy jel volt a homlokán –

SEBESTYÉN

Az enyémnek is!

VIOLA

S aznap halt meg, amelyen Viola
tizenhárom éves lett.

SEBESTYÉN

Oh, az az emlék, hogy lelkemben él!
Csakugyan aznap halt meg, amikor
tizenhárom éves lett Viola.

VIOLA

Boldogságunknak nincs más akadály,
mint rajtam e bitorolt férfi-dísz,
mégse ölelj meg, míg sors, hely s idő
minden mozzanata nem igazolja,
hogy Viola vagyok; bizonyítékul
egy helyi hajóshoz viszlek: az őrzi
a lányruhám, – ő volt őrangyalom
s ő ajánlott be uram udvarába.
Azóta e hölgy s a herceg között
zajlott le sorsom minden eseménye.

SEBESTYÉN

Ez magyarázza tévedésed, úrnóm:
de a természet jó úton haladt.
Szűzzel akartál frigyre lépni, s ebben
nem csalódtál, mert, esküszöm, akit
eljegyeztél, az szűz is, férfi is.

HERCEG

Ne jőjj zavarba: vére jó, s nemes.
S ha ez igaz – s úgy látszik az, – e boldog
zátonykincsből jut itt énnekem is.
(*Violához*)

Fiú, ezerszer mondtad; soha nőt
nem tudnál úgy szeretni, ahogy engem.

VIOLA

S minden szavamra újra esküszöm:
s minden szavamat oly híven megőrzöm
mint tüzet a gömbölyű kontinens, mely
éjt s nappalt elválaszt.

OLIVIA

Olvasd csak józan ésszel.

BOHÓC

Azt teszem, madonna; de hogy az ő józan eszével olvassam, így kell olvasnom. Fontold meg a dolgot, hercegnőm, és figyelj.

OLIVIA (*Fábiánhoz*)

Te olvasd, öcskös.

FÁBIÁN

„Istenemre, grófnő, nagyságod méltatlanul bánik velem! Csak tudja meg a világ, ha sötétbe csukatott és kiszolgáltatott részeg unokaöccsének. Érzékeimnek én épp úgy birtokában vagyok, akárcsak nagyságod. Kezemben a tulajdon levele, mellyel rávett tanúsított viselkedésemre; magamat kétségkívül kitűnően igazolom vele, nagyságodat viszont alaposan megszegyenítem. Gondolkozzék rólam, ahogy tetszik. Kötelességemet kiséssel figyelmen kívül hagyom és bántalmam mélységéből szólok. AZ ŐRÜLTNEK TARTOTT MALVOLIO.”

OLIVIA

Ő írta ezt a levelet?

BOHÓC

Ő, asszonyom.

HERCEG

Nemigen vall tébolyodottra.

OLIVIA

Eresztesd szabadon és hozd ide.

(Fábián el)

Uram, ha, tovább gondolva a dolgot,
nőd helyett így most húgodúl fogadsz:
ha tetszik, költségemre a palotámban
egy nap tehet frigyünkre koronát.

HERCEG

Ajánlatod boldogan fogadom.

(Violához)

A gazdád felmond; s szolgálatodért,
amely nemeddel, gyöngéd és szelíd
természetteddel úgy ellenkezett
itt a kezem: mától fogva urad
úrnője vagy.

OLIVIA Nekem meg a húgom!

(Fabián Malvolióval jön)

HERCEG

Ez az örültünk?

OLIVIA Ez, uram, ez az.

Nos, Malvolio?

MALVOLIO Mebántott, kisasszony,
mégpedig csúnyán.

OLIVIA Én, Malvolio? Nem!

MALVOLIO

Meg bizony, nézze ezt a levelet.
Keze-vonása, itt nincs tagadás:
írhat másképp egy szót, fordulatot?
Nem nagyságod ötlete és pecsétje?
Egyik se kétes. Vallja be tehát,
és mondja meg a becsület nevében:
mért mutatta annyira, hogy kegyel,
mért kérte mosolyom, térdesokromat
sárga harisnyám, s hogy hordjam le az
unokaöccsét s a személyzetet;
s mikor így tett a hódoló remény,
mért tűrte, hogy bebörtönözzenek,
sötétbe zárva papot küldjenek rám

s a legbutább tökfejnek nézzenek,
akin ember röhögött? Mondja: mért?

OLIVIA

Ah, Malvolio, ez nem az én írásom,
bár, elismerem, rendkívül hasonló.
Biztosra veszem: Mária keze.
S most jut eszembe, ő mondta először
hogy megbolondultál; majd, csakugyan,
jöttél, mosolyogva s oly öltözetben,
amilyet a levél kért. Csöndesülj:
nagyon komisz tréfát űztek veled,
de ha meg tudjuk szerzőit s okát,
saját ügyedben te magad leszel
ügyész s bíró.

FÁBIÁN: Hallgasson meg, kisasszony,
s ne hagyja, hogy pörpatvar és vita
zavarja a mai órát, amely
ámulatba ejt. Ezt várva, remélve,
önként megvallom: én és Tóbiás
ejtettük törbe így Malvoliót
egy s más csökönyös, nyers tette miatt,
válaszképen. Levelünk Tóbiás úr
nagy unszolására Mária írta, –
kit jutalmúl oltárhoz vezetett.
Ahogy rosszmájú tréfánk alakult,
inkább mosolyt, mint bosszút érdemel,
ha igazságosan latoljuk a
kétoldali sérelmeket.

OLIVIA

Hogy beugrattak, te, szegény bolond!

BOHÓC

Úgy ám, „van, aki előkelőnek születik, van, aki kiküzdí ma-
gának az előkelőséget, és van, akinek az ölébe hull.” Nekem

is volt szerepem ebben a közzjátékban, uram; Topáz tisztelendő voltam, uram; no de már mindegy. – „Az úristenre, boldond, nem vagyok örült!” – ugye, emlékszel még? – „Úrnóm hogy tud gyönyörködni egy ilyen sorvatag himpellérben? Ha nagyságod nem nevet, rögtön csak hápogni tud”: így érkezik meg a bosszú az idő körhintáján.

MALVOLIO

Bosszút állok én még ezen a csürhén! *(El)*

OLIVIA

Mégiscsak szörnyen elbántak velem...

HERCEG

Utána most: meg kell békíteni. –
Nem beszélt még a hajós kapitányról:
ha azt megleljük s ránk süt az arany nap,
ünnepélyesen megkötjük szívünk
drága frigyét. Addig, édes húgom,
nem megyünk innen. – Jöjj, Caesario;
mert az leszel, amíg férfi maradsz;
de ha felöltöd menyasszony-ruhád,
Orsino szívében kapsz koronát.

(A Bohóc kivételével mindenki el)

BOHÓC *(énekel)*

*Amikor én még kisgyerek –
(hajhó, ver a szél, az eső), –
volt tréfa, játék, rengeteg,
amennyi ma záporosó!*

*Hogy a fejem lágya benőtt,
(hajhó, ver a szél, az eső), –
kulcs zárta a házat a tolvaj előtt...
Ah, folyton zúg az eső!*

*Hogy a nyakamba asszony ült,
(hajhó, ver a szél, az eső), –
az életem megnehezült...
Ah, folyton zúg az eső!*

*Rokkantat, ölel most az ágy,
(hajhó, ver a szél, az eső), –
sok volt a részeg társaság...
S ah, folyton zúg az eső!*

*Vén a világ, no, de annyi baj,
(hajhó, ver a szél, az eső), –
darabunk diadal: zúgj hát te, kacaj
és taps, napi záporosó!*

Vége

A *Vízkereszt*, vagy: amit akartok Szabó Lőrinc fordításában

BEVEZETÉS

A műfordítás nem pusztán dekódolás, hanem újraalkotás is. Egy-egy új műfordítás elkészültekor nemcsak fordítás születik, de új irodalmi mű is: mikor a fordító pontot tesz szövege végére, az eredeti mű létezésének egy újabb szakaszát nyitja meg. A fordítás alapjául szolgáló mű ilyenkor egy új közegben és nyelven újraformálódik, felkészül arra, hogy az olvasók befogadják, értékeljék, és ezáltal elfoglalja helyét a célnyelv irodalmi kánonjában. A *Vízkereszt* Szabó Lőrinc által elkészített magyar fordítása sokáig váratott magára, míg végül az olvasóközönség elé kerülhetett – annak ellenére, hogy már az ötvenes évek első felében elkészült, nyomtatásban máig nem jelent meg. Ám ha elolvassuk, láthatjuk: az eltelt idő alatt nem kopott meg, nem járt el felette az idő.

A darab eredeti címe *Twelfth-Night: or, What You Will*. Angolszász kutatók 1599 és 1601 közé teszik keletkezésének időpontját, de hajlanak arra, hogy a későbbi időpontot ismerjék el valószínűbbnek. Bizonyosnak tűnik fel azonban, hogy 1602-ben mutatták be a darabot Londonban, s a korabeli szemtanúk beszámolóiból – melyek részletes leírást adnak az előadásról és a szereplőkről is – értesülünk arról is, hogy a mű szinte már születése pillanatában sikeres volt és hamar népszerűvé vált. Nem véletlenül: a *Vízkereszt* Shakespeare egyik legjobb komikus műve. Irodalomtörténeti besorolása szerint „érett” shakespeare-i komé-

dia, ezen belül pedig a „romantikus” vígjátékok csoportjához tartozik. Nyomtatásban először az 1623-as fölióban jelent meg, régebbi másolatok, illetve színészek visszaemlékezései és szöveg-rekonstrukciói alapján.

A darab megjelenése óta semmit sem veszített érdekességéből és humorából – szinte folyamatosan játsszák a színházak az egész világon, s a mai közönség ugyanolyan szeretettel fogadja, mint a régebbiek. Magyar színpadon először csak 1879-ben láthatták a nézők. Ennek legfőbb oka az, hogy a használható magyar fordítás későn, csak a XIX. század második felében készült el. A Magyar Tudományos Akadémia bizottsága (Vörösmarty, Toldy, Döbrentei, Bajza) 1831. május 16-i ülésén a választott 70 külföldi drámából 22 Shakespeare-művet jelölt ki fordításra, köztük a *Vízkeresztet*. Ezt a felhívást követően többen is megpróbálkoztak azazal, hogy a művet magyar nyelvre átültessék, de nem jártak sikerrel (az első fordítók – németből – Ábrányi Kornél és Sponer Andor voltak). Vörösmarty is tervezte a *Vízkereszt* lefordítását, de sajnos a megvalósításig nem jutott el. Első ízben 1840 körül jelentek meg értékelhető fordítások – ezeket német szöveg alapján készítette el Fekete Soma, illetve Lemouton Emília. Lemouton 5 kötetben adta ki fordításait *Shakspeare Vilmos' összes színművei* címen; ennek a sorozatnak a negyedik kötetében *Viola* címmel jelent meg a *Vízkereszt* átültetése 1845-ben Pesten. Színházi előadásra azonban ez a szöveg még nem volt alkalmas. A darab első jelentős fordítása csak 1871-ben készült el Lévay József jóvoltából s a Kisfaludy Társaság Shakespeare-bizottságának első, 19 kötetes Shakespeare-kiadásában is ez a szöveg látott napvilágot. Színházban először 1879. október 26-án mutatták be Kolozsvárott. A magyar színházak később e fordítás alapján állították színpadra a darabot – egészen az 1930-as évekig.

A második világháborút követően, 1945 és 48 között az ország újjáépítésével párhuzamosan megélénkült a kulturális élet is; a

színházakban újra műsorra kerültek a klasszikus színpadi művek. E nagy újjászületés idején felmerült az igény egy modern előadáshoz szabott, valóban korszerű, igényes fordítás iránt. A régebbi fordítók ugyanis a múlt század elvárásainak megfelelően inkább költeményt fordítottak, mint színdarabot. A költő Shakespeare kultusza ekkor kezdett átalakulni, és inkább a drámaíró, a színházi ember került a figyelem homlokterébe. Radnóti Miklós valamivel korábban, már a háború éveitől lefordította a dráma első két felvonását. Elhurcoltatása miatt kénytelen volt abbahagyni a munkát, melyet aztán Rónay György fejezett be. A darabot 1947. május 9-én mutatták be az új fordítás alapján, s a szöveg a Franklin Társulat Shakespeare-kiadásában jelent meg a következő évben. A színpadokon ezt követően ez a fordítás lett a leggyakrabban hallható.

Mindeközben Szabó Lőrinc is nem hivatalos megbízást kapott egy új, minden tekintetben megfelelő fordítás elkészítésére. A két fordítás tehát akár párhuzamosan is készülhetett volna, Rónay azonban gyorsabb volt; egyrészt elővehette Radnóti félkész fordítását, másrészt Szabó Lőrincet ekkoriban gyakorta zaklatták a hatóságok, s nem maradt sem ereje, sem ideje fordításokkal foglalkozni. Naplójában a következőket írta 1945 májusában: „S közben szegény jó drága Szűcs Laci [aki 1935-től 1949-ig a Nemzeti Színház dramaturgja volt] arra gondol, hogy előkészítik a *Vízkereszt* új rendezését; mivel új, jó szöveg kellene, majd én fordítom a darabot? Shakespeare-vígjáték! Az *Ahogy tesszik* után egész természetes volna. Kéne hozzá vagy három hónap, egészségben és nyugalomban. Shakespeare-t fordítani? Fénét! Napszámosnak, halj meg, kutya!”¹

¹ Szabó Lőrinc: Napló (1945. április-szeptember). In: *Birákhöz és barátokhoz*. Sajtó alá rendezte, az utószót és a jegyzeteket írta Kabdebó Lóránt. Magvető, Budapest, 1990. 59.

Az idézett részlet több dologra is rávilágít. Először is; egyértelműnek tűnik fel, hogy ekkor még nem létezett az a minden szempontból megfelelő, modern, filológiai is kifogástalan fordítás, amire a színházaknak szüksége volt. Megfigyelhető az is, hogy Szabó Lőrinc tisztában volt vele, mekkora vállalkozás egy ilyen nagyszabású mű magyarra fordítása, s a megtiszteltetés mellett érezte a feladat felelősségét, súlyát, és azt is, hogy a fordítás olyan szolgálat, mely rengeteg figyelmet, odaadást, kompromisszumot követel: „Átfutottam a *Vizkeresztet*. Nehéz, nagy munka volna. Ó, Istenem, ez is »internálna«, magától, vagy három hónapra!...”² Egyértelmű utalást találunk itt a kor politikai hangulatára is. Végül aztán mégsem kezdte el a munkát, lehet, éppen amiatt, hogy közben megjelent a Radnóti–Rónay fordítás; az 1948-as Franklin-féle Shakespeare-kiadásba a még a háború előtt elkezdett komor tragédiát, a *Troilus és Cressidát* fejezte be. Joggal hihetjük, hogy ez a mű jobban illett akkori lelkiállapotához.

Ugyanebben az időszakban mélyreható változások mentek végbe az ország belpolitikai viszonyaiban: hatalomra került a kommunista párt, s vele együtt annak hivatalos művészeti-politikai irányvonala. Ez volt az a korszak, mikor számos „polgári”-nak nevezett írónak, költőnek hallgatnia kellett úgynevezett „individualista” tematikájú művészete okán. A szerzők egy része, mivel saját műveit nem adhatta ki, tehetségét a műfordítás terén kamatoztatta – ebből úgy ahogy meg is lehetett élni. A hivatalos kultúrpolitika valamelyest segítette munkájukat, mert – a nép műveltségét emelendő – programszerűen is támogatta a klasszikus művek fordítását. Az 50-es években Szabó Lőrinc is főleg műfordítóként tevékenykedett, bár nála a műfordítás egyébként is az alkotótevékenység szerves része volt. Műfordítói munkásságára jellemző a Babits hatására kialakult költői tudatosság és művészi

2 I. m. 59.

szigor: korábban, még a háború előtt, sok tapasztalatot szerzett a fordítás terén. Műfordítói hírneve ekkorra már annyira országos volt, hogy pl. a református egyház vele akarta újrafordíttatni a zsoltárokat. Shakespeare színműveit különösen kedvelte: az *At-héni Timon*-t 1935-ben, a *Macbeth*-t és az *Ahogy tetszik*-et 1938-ban, a *Troilus és Cressidát* – mint említettük – 1948-ban fordította le. Naplójában így írt erről: „... színpadi nagy fordításaimnál messze minden más nemzet előtt vezet működésemben Anglia – persze Shakespeare-rel!”³ Végül 1953-ban hozzákezdett, hogy a *Vízkeresztet* is átültesse magyarra. Lendületesen, nagy kedvvel dolgozott, s a fordítást először három kisméretű számtanfűzetbe jegyezte le, majd legépelte. Ebből az első gépelt változatból két teljes példány is fennmaradt (az MTA Könyvtára Kézirattárában Ms 4670/8 és Ms 4670/9 számon). A géppel írott részek mindkettőn teljesen azonosak, lévén indigóval készült másolatról van szó. Szabó Lőrinc mindkettőt átnézte, hibákat korrigált, szavakat, mondatokat módosított bennük. Hogy miért kellett ilyen alaposan átnéznie mind a két példányt, nem tudjuk, de gyanítható, hogy a színháznak több másolatra volt szüksége, s ha már egyszer legépeltek, nem akarták, hogy kárba vesszen a szöveg. Nagyon apró különbségeket lehet csak felfedezni a két változat között, melyeket Szabó Lőrinc az egyikbe valószínűleg csak akkor jegyzett be, mikor a másikhoz már nem fért hozzá – a javítás alaposságát tekintve nem feltételezhetjük, hogy feledékenységről lenne szó. A kitartó munka eredményeképpen 1954-re végül a színház rendelkezésére állt a teljes szöveg. Ehelyütt jegyzem meg, hogy a végső szövegváltozat kialakításánál mindig az utolsó – véglegesnek tekinthető – módosítást vettem figyelembe.

Szabó Lőrinc fordításának, mivel most jelenik meg első ízben, nincsenek más változatai. Színpadon hallhatták már a né-

3 Bírákhoz és barátokhoz. In: i. m. 219.

zök: a *Színház és Mozi* című folyóirat 1954. május 28-i számában tudósít arról, hogy az Ifjúsági Színházban folynak a *Vizkereszt* próbái. Külön említik „Szabó Lőrinc remekbe sikerült új fordítását” is. A színház kamaratársulata végül 1954. június 11-én mutatta be a *Vizkeresztet*, Apáthi Imre rendezésében, Farkas Ferenc zenéjével⁴. Az intézmény nevét 1954 végén Jókai Színházra változtatták („Jókai Színház az ifjúság kamaraszínháza”). A darab a névváltoztatás miatt a Jókai Színházban ment tovább, egészen 1954 decemberéig. Az 55-ös műsorfüzetekben már nem említik. A bemutató előtt a költő egy kísérő-verset is írt fordításához, *Prológus egy Shakespeare-előadáshoz* címmel. A rövid, vidám verset a bolond mondja el az előadás előtt – a darab végén elhangzó dallal párban így mintegy keretbe foglalja a színművet:

Prológus egy Shakespeare-előadáshoz

*Tisztelt közönség, én, a Bolond,
okos és jókedvű vagyok;
eszem akkor szülte a Költő,
amikor ezt a darabot:
háromszázötven éve nézem,
hogy kacag és sír a világ,
gúnyolom a tragédiákat
s tapsolom a komédiát.*

*De rám e perc új szerepet ró,
mert azt kell bejelentennem,
hogy Alkotóm szava először
zendül meg ezen a színen:
ifjú színházunk most idézi*

4 *Színház és Mozi* (Szerk. Gyetvai János), 1954. június 11.

*először Shakespeare szellemét,
napfényes zivatarba gyűjtve
ami benne mély, drága, szép.*

*Mindazt, ami ábránd s valóság
s ibolyaillatként sodor,
szív titka, szivárványmagas vágy
és pokolzengető humor,
odaadás a szerelemben
s bölcsesség s emberszeretet
s boldog veszély s baráti hűség
s életerő, talpraesett,*

*mindazt édes játékba fogja
a Költő nagy művészete,
rá-rásujtva a puritán gőg
öntelt számárfüleire –
a sárgalábú vaskalaposság
megkapja, ami neki jár:
becsületnek cinkosa itt még
az is, aki csak jómadár.*

*„Vizkereszt”, vagy „Amit akartok”,
igéri a komédiánk;
s ha játékunk csak félig ég úgy,
mint a szívünk Shakespeare iránt,
akkor ne fussatok a végén
– sőt közben sem! – de dördülő
tenyeretekről zúgjon a taps,
mint a nyári záporosó!*

(1954. május 8.)

És most néhány szó a fordítóról, az idegen nyelvű művek tolmácsáról. Legfontosabb feladata a formailag és tartalmilag hű fordítás, és ezzel a közvetítés a két kultúra – az eredeti mű kultúrája és a befogadó kultúra – között. Olyan szöveget kell létrehoznia, amely az eredetivel kommunikatív egyenértékű. Ez az egyszerű kijelentés azonban sokkal bonyolultabbá válik, ha a fordítás folyamatát közelebbről is szemügyre vesszük. Hogy a feladat valódi összetettségét megértsük, vegyük most számba, hogy mennyi mindenre kell tekintettel lennie egy színpadi mű fordítójának. Tudnunk kell, hogy a színdarabokat elsősorban előadásra szánják, tehát a leírt szöveg az esetek többségében a beszélt nyelvet imitálja. Különös fontosságot kap itt tehát a mondatok, fordulatok hosszúsága, érthetősége és hangsúlyozása. A szünetek, a hanglejtés és a hangszín változásai által kifejezett jelentésárnyalatokat – melyeket a szerző „beleír” a darabba – a fordítónak is jeleznie kell. Ugyanígy fontos tényező a ritmus, mind a dialógusokon belül, mind az egyes jelenetek váltakozásában, mivel a közönség (aki a színpadon zajló eseményeket nemcsak figyeli, hanem elsősorban hallgatja) nem „lapozhat vissza”, ha nem értett valamit. A színpadi beszéd világosságát a fordításban is meg kell tartani, de úgy, hogy az egyes fordulatok és maga a fordítás ne legyen jelentősen hosszabb, mint az eredeti mű. A fordított szövegen kívül a szövegben található összefüggéseknek is érthetőnek kell lenniük a célközönség számára, tehát gyakran sor kerül kulturális elemek „lefordítására” is (példákkal majd a részletes elemzésben találkozhatunk). A fordított szövegnek ezen felül az eredetihez hasonlóan tartalmaznia kell a színházi jellegű utalásokat is, melyek a közönség (és a színészek) számára megkönnyítik a megértést (pl. ki, kihez beszél, a színhely mely részén tartózkodik, stb.).

A komédia, mint műfaj, ráadásul még nehezebbé teszi a fordító dolgát, mert alapeleme a humor, amely, bár univerzális jelenség, nagyon erősen nyelv- és kultúrafüggő. A humoros ele-

mek csak akkor értékelhetőek, akkor nem sikkadnak el az előadás folyamán, ha a közönség ismeri ugyanazt a háttérrel, amire az író őket alapozta. A fordítónak létre kell hoznia ezt a háttérrel is, különben a tréfák és szójátékok a közönség számára értékelhetetlenek lesznek.

Külön szólnunk kell arról is, hogy milyen speciális nehézségeket jelent egy klasszikus színpadi mű fordításának elkészítése. Shakespeare-re mindenki mint a színműírás legnagyobbjára gondol, s darabjai a leggyakrabban idézett és játszott színpadi művek közé tartoznak. Mivel egy-egy ilyen színdarab közkinccs, az egyetemes emberi kultúra része, nagyon fontos, hogy minden nyelven azonos minőségben és hasonló nyelvezettel legyen elérhető – ez majdhogynem azt jelenti, hogy maga a fordítás is a klasszikusok közé kell, hogy tartozzon. Kosztolányi így foglalja össze a Shakespeare-fordítás hagyományos elveit: „Shakespeare-t a teljes, felbontatlan egészében kell visszaadni, úgy, ahogy van ... a maga érzéki és szemléletes valóságában, mert csak így tükrözhetjük vissza szellemét. ... Leghelyesebb őt nem is szóról szóra, hanem betűről betűre követni ... minden ösztönös, minden szeszélyesnek látszó, de ezerszeresen meggondolt.”⁵ A fordító viseli a felelősséget azért, hogy az általa készített szöveg mind ezeknek a követelményeknek megfeleljen. További – technikai – nehézséget jelent az, hogy az eredeti szöveg archaikus nyelvezetű, emiatt a mai olvasó számára helyenként kifejezetten nehezen érthető, s a fordítónak olykor értelmeznie kell azt. A fordítónak ugyanis félreérthetetlennek és világosnak kell lennie, ott is, ahol a költő nem az, különben a darab színszerűtlenné válik.

Egy színmű-fordítás elemzésekor legelőször tehát azt kell megvizsgálnunk, hogy mennyiben felel meg a fentebb leírt elveknek. Azonban más szempontokat is figyelembe kell vennünk, melyek

⁵ Idézi Mészöly Dezső: *Esszék és asszók*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1978. 205.

kevésbé köthetőek a színházhoz, a színművek alapvető tulajdonságaihoz, inkább magával a szöveggel kapcsolatosak. Ezek közé tartoznak először is a grammatika és a szemantika alapvető struktúrái: a szó- és mondat szerkezetek, a lexikai elemek, a nyelvi kifejezésformák, szóértelmezések, metaforák, hasonlatok, megszemélyesítések, szólások. Ezen jelenségek tüzetes vizsgálatát követően kerülhet sor a szöveg belső viszonyainak felderítésére, a szöveg nyelvtani és jelentéstani összetettségének és a szöveg által létrehozott asszociációknak a vizsgálatára, majd ezeknek az összehasonlítására az eredeti műben található hasonló struktúrákkal. Fontos még az eredeti és a lefordított szöveg stiláris sajátosságainak az egybevetése és ennek alapján való stilisztikai érdekű értelmezése és értékelése is.

A *Vízkereszt*-ben négyféle szövegtípust különböztethetünk meg. Az első a prózai, metrum nélkül elbeszélte szövegek csoportja; a másodikat az ötödféles jambikus lejtésű szövegrészek alkotják. A harmadik csoport jóval kisebb, ebbe tartoznak a műben található dalok. A negyedik típusba sorolható minden, ami az első háromból kimaradt: a műben előforduló instrukciók, megjelölések, és a szereplők nevei. A négy típus egymástól alapvetően eltérő tulajdonságokkal rendelkezik, így indokolt, hogy külön-külön is foglalkozzunk velük.

RÉSZLETES ELEMZÉS

Egy fordítás elemzését célszerű azzal kezdeni, hogy megvizsgáljuk, mennyire felel meg a fentebb említett formai elvárásoknak. Shakespeare eredeti művét a későbbi korok 5 felvonásra osztották fel: négyben ezen belül több jelenetre. Szabó Lőrinc nem változtatott ezen a mára már elfogadottá vált beosztáson (más fordításaiban néha megtette).

Mint már elmondtuk, a színpadi szövegeket alapvetően elmondásra szánják. Ebből a szempontból (is) nagyon fontos a mondatok, fordulatok hosszúsága és érthetősége. Szabó Lőrinc mesterien oldotta meg a feladatot; a magyar fordítás alig hosszabb, mint az eredeti angol darab, annak ellenére, hogy az angolban rövidebbek a szavak, tömörebb a kifejezőmód. Szabó Lőrinc kritikusi több helyütt is említik élőbeszédhez közelálló stílusát; a *Vízkereszt* fordításában szintén megmutatkozik ez a jellegzetesség. Az eredeti műben található szüneteket és hangsúlyokat rendkívül konzisztensen – írásjelek segítségével – jelöli a magyar változatban, a hanglejtés és hangszínek változásait azonban nem kellett jelölnie, hisz Shakespeare sem jelölte őket, a színészekre bízva a megvalósítást. Shakespeare korának színházában ugyanis még nem volt bevett gyakorlat részletes instrukciók beleírása a darabba. Bár a műben megtalálható néhány színházi jellegű utalás, melyek a közönség (és a színészek) számára megkönnyítik a megértést, pl. ki, kihez beszél (III/4.), a színhely mely részén tartózkodik (IV/2.), nincs igazi jelentőségük, s valójában inkább csak a kényelem kedvéért vannak ott. A *Vízkereszt*-ben egyetlen esetben fordul elő szándékos hangváltoztatás, a Topáz tisztelendőnek öltözött Bohóc beszédében, ez azonban annyira egyértelmű, hogy fölösleges külön jelölni.

A fordítás jól megőrizte a darab hangzó és gondolati ritmusát. Mind az ötödféles jambikus szövegrészekben, mind a kor által kedvelt szellemes tréfa-sorozatokban, a bolond „elmélkedéseiben”, az úriemberek parázs szócsatáiban megőrizte a szöveg dinamikáját, logikai felépítését. A szöveg érthetősége sehol sem csorbult, bár néhány helyen (pl. a harmadik felvonás első jelenetének végén Olivia vallomásában) nehéz első hallásra-olvasásra felfogni. Ezen a ponton Shakespeare eredeti szövege érthetőbb:

*Do not extort thy reasons from this clause,
For that I woo, thou therefore hast no cause;
But rather, reason thus with reason fetter:
Love sought is good, but given unsought is better.*

Ne nyugtasson meg a csavaros érv,
hogy, ha én kérlek, nincs ok, hogy te kérj;
de bilincselje érved az az érv, hogy
szív, kérve, jó, kéretlen kapva még jobb.

A fenti részletben Shakespeare háromszor használja a „reason” szót, kétszer „ok”, egyszer „okoskodni, érvelni” értelemben. Szabó Lőrinc mindhárom esetben az „érv” szót használja, ami indokolatlanul leszűkíti a részlet lehetséges jelentéseit. A „woo” szó jelentése: „udvarolni”, ehelyett a fordító a „kér” igét alkalmazza, ami kevésbé közvetlen formában utal csak vissza az eredeti jelentésre. Az utolsó két sor asszonáncái is jóval gyengébbek az eredeti csengő rímeknél, s az utolsó sor központozása széttördeli a mondatot; mindezekkel a problémákkal együtt az idézett részlet nem lóg ki a fordításból, s nem válik kárára a jelenetnek sem.

Számos esetben került sor kulturális elemek „lefordítására” vagy módosítására az érthetőség érdekében. A második felvonás harmadik jelenetében a „tinker” (bádogos, üstfoltozó) szót Szabó Lőrinc „üstfoltozó cigánynak” fordítja, ily módon ismerősebbé, bensőségeesebbé teszi a magyar fül számára. Egy másik jelenetben (I/3.) a – drámai alakok számára is idegen – táncok nevét („dsigg”, „corranto”, „gaillarde”) szinte változatlanul meghagyja, míg az angol néven említett táncokat magyarítja: „hátraforgó” és „ötöslépés” lesz belőlük. Saint Bennet, egy számunkra ismeretlen szent, az eredetihez hasonló hangzású Benedek nevet kapja. A fordítás egészére jellemző egyébként, hogy az angolban is idegen szavakat (francia, latin, stb.) egy az egyben átveszi. Bizonyos helyeken viszont változatlanul meghagyja az eredeti angol

kifejezést is (lásd III/2.), pedig egy magyar anyanyelvű nézőnek nem biztos, hogy egyértelmű, mi is az az „óriás ware-i ágy”, s ez megzavarhatja a megértésben.

A mű színházi-formai megoldásainak vizsgálata után nézzük meg közelebbről a magyarítás nyelvezetét is. A fordító nyelvi megoldásait több aspektusból is megközelíthetjük. Az elemzésben a következő sorrendet fogjuk követni: először a lexikai elemeket, a ezen belül szójátékok fordítását, a szóértelmezéseket, a nyelvi újdonságokat tekintjük át néhány jellemző példa segítségével; ezt követi az összetett nyelvi kifejezésformák (hasonlatok, metaforák, megszemélyesítések, szólások) elemzése.

Felmerülhet a kérdés, hogy valóban szükség van-e ez egyes szavak fordításának vizsgálatára. Bár egy-egy jelenetnek és a mű egészének valóban nem individuális szavak adják meg a jelentéstartalmát, egy-egy szó mégis meghatározó lehet egy mondat vagy egy jelenet értelmezésében. Különösen igaz ez az egyes szavakra épülő szójátékok és tréfák esetében. Az egyik tréfás jelenetben (I/3.) Mária és Tóbiás Úr így beszélgetnek:

MARIA

*By my troth, Sir Toby, you must come in earlier o' nights:
your cousin, my lady, takes great exceptions to your ill hours.*

SIR TOBY BELCH

Why, let her except before excepted.

MARIA

*Ay, but you must confine yourself within the modest limits of
order.*

SIR TOBY BELCH

*Confine? I'll confine myself no finer than I am. These clothes
are good enough to drink in, and so be these boots too...*

MÁRIA

Hitemre, Tóbiás úrfi, éjjelenként korábban kéne hazajárnia: húga, az úrnőm, sokszor óvást emel ezek ellen a kései órák ellen.

TÓBIÁS ÚR

Hát csak emeljen, míg őt magát el nem emelik.

MÁRIA

No de azért csak jobb volna, ha a rend illő korlátai szabnák magaviseletét.

TÓBIÁS ÚR

Az én viseletemet? Elég jó nekem, amit a szabóm rám szabott. Kellőképp tudok inni benne, meg ebben a csizmában is...

Az idézett szóváltás több szójátékot is magában rejt. Az elsőben a játék egyazon szó három alakjának használatán alapszik. Itt „exception” ellenvetést jelent, s erre jön tréfaként az „ellenvetést tesz”-szel szemben annak ellenkezője (nyers fordításban kb.: Csak hadd tegyen ellenvetést, amíg ellene is nem tesznek.). Szabó Lőrinc az „emel” szóval tökéletesen adja vissza az eredeti tréfiát. A második esetben a humor forrása a „confine” szó, ami annyit jelent, hogy „korlátoz”, illetve „határol”. Az eredeti műben Mária megkéri Tóbiás Urat, hogy viselkedjen rendesebben, „viselkedését mindig a rend határaihoz igazítsa”; Tóbiás Úr azonban félreérti, és „megfinomít”-nak érti szavait; arra gondol, hogy „finomabb úriembernek kellene kinéznie”. Erre válaszul jön tehát dühös tiltakozása: hiszen tud ő inni egyszerű ruháiban is. A magyar fordításban a költő a „szabni” igét illetve a „magaviseletét” szót használja; ezzel még humorosabbá, egyben tárgyiasabbá teszi a tréfa kiindulópontjául szolgáló félreértést. A mű számtalan további szójátékának és tréfájának elemzésére nem vállalkozhatunk; a példák azonban bárkit meggyőzhetnek arról, hogy a magyar fordítás humora egyenértékű az eredetivel.

Az is előfordul néha, hogy egy-egy lexikai elemre épülő aszociáció egyszerűen lefordíthatatlan. Ilyen a második felvonás ötödik jelenetének egyik mondata, ahol Shakespeare két azonos hangalakú angol szót – „I” és „eye” („én” és „szem”) – használ, s ezt a magyar nyelvben képtelenség visszaadni. Szabó Lőrinc a

legjobb megoldást választotta: a szójátékot nyomtalanul eltüntet-
te, s csak a mondatok értelmét fordította le – így a magyarításban
tökéletesen érhető a jelenet, mindenféle zökkenő nélkül. Ha néha
el is tűnik egy-egy tréfa a fordítás során, máshol aztán visszake-
rül a darabba: a legutolsó felvonásban Malvolio „hordozza Bel-
zebubot a fejbűbjában” – ennek nyoma sincs az eredetiben.
Ugyanebben a jelenetben máshol is alkalmaz olyan nyelvi lele-
ményt, ami az angol darabban nincs benne, de kézenfekvő a for-
dító számára:

CLOWN

*Put your grace in your pocket, sir, for this once; and let your
flesh and blood obey it.*

BOHÓC

A kegyes cselekedet kis híjján kegyetlen, amíg egyetlen, ke-
gyelmes uram; de ha nyomon követi a duplikáció, megéri a
szupplikáció.

Itt a fordító szövege jóval hosszabb, mint az eredeti mondat; a
jelentése is eltérő, ráadásul két szójátékkal több van benne, mint
a kiinduló mondatban. A bolondtól azonban megszoktuk már a
szófacsarást, így nem tűnik fel a változtatás, a darab pedig gazda-
godik tőle. Egy másik jelenetben (III/4.) a „sir priest–sir knight”
(„pap úr–lovag úr”) ellentétet a „tiszt úr–tisztelendő úr” szópárok-
kal fordítja, ritka fordítói leleményről téve tanúbizonyságot.

Munka közben gyakran előfordul, hogy a fordító átfogó érte-
mű, vagy nehezen értelmezhető szavakkal találkozik, melyek fon-
tosak a jelenet megértése szempontjából. A *Vízkereszt* sem kivétel;
Szabó Lőrincnek több esetben kellett egy-egy angol szó fordítá-
sakor módosítania annak értelmét. Azt a folyamatot, melynek so-
rán a fordító egy-egy nehezen értelmezhető (pl. túl tág jelentés-
tartományú) szó jelentését a fordítás céljainak megfelelően meg-

változtatja, értelmezésnek, konkretizálásnak hívjuk. Mutassuk be az értelmezés gyakorlati megvalósulását néhány példa segítségével! Az első felvonás első jelenetében szerepel a következő sor: „the element itself ... shall not behold her face”. Az érdekes szó itt az „element”, mely egyaránt jelent „elem”-et és „természeti erőt”. Szabó Lőrinc fordításában „az egek / maguk sem láthatják arcát leplezetlen”, vagyis a természet erőit az „egek” szóval adja vissza, nagyon kifejezően, hiszen az ég a nap, a levegő, a víz képzetét is magában hordozza. Ugyanennek a felvonásnak az ötödik jelenetében a „method” (eljárás, módszer) szót, mely kiterjedt értelmű, általánosan használt szó, „egyházi szertartásnak” fordítja, behatárolva ezzel a jelentését. Ugyanebben a jelenetben az „entertainment” (szórakoztatás, vendéglátás) szót „adjonisten”-nek fordította, természetesen párjával, a „fogadjisten”-nel együtt. Ily módon az eredeti jelentést megőrizte és egyben népies felhanggal gazdagította. Egy későbbi jelenetben (III/2.) a közismert „spleen” (nyomott kedély, kedvetlenség, borongás, méla undor, világfájdalom, stb.) szót fordítja „oldalnyilallásnak”. Ez érthető és helyes is, hiszen Shakespeare korában a spleen előbb felsorolt jelentései ismeretlenek voltak, másrészt a „spleen” szónak van egy kevésbé ismert „lépfájdalom” jelentése is.

A fordító munkája során nemcsak meglévő nyelvi tudását veszi igénybe, hanem gyakran új szavakat, szókapcsolatokat alkot; ezzel az anyanyelvét is gazdagítja. Főleg kis népek irodalmában gyakori dolog az, hogy saját nyelvüket, kifejezőeszközeiket fordítások segítségével gazdagítják. A magyar nyelv is számos szóval, kifejezéssel, szállóigével gazdagodott már a fordítói leleménynek köszönhetően (gondoljunk csak pl. Arany Shakespeare-fordításaira). A *Vizkereszt* fordításában is találkozhatunk olyan szavakkal és szóösszetételekkel, melyek egyértelműen magyar szavak ugyan, de egy szótárban sem találhatók meg. Néhányan közülük nyelvtani jellegű összetételek (képzett szavak), melyek archaikus

hangzásúvá teszik a mondatot: „félrébb”, „egyébb”, „legörömes-
tebb”. Számos olyan szóösszetétellel is találkozhatunk, amely Sza-
bó Lőrinc újítása, és helyesírásában tér el a megszokottól: „bal-
zsamfriss”, „nemesnevű”, „nemesszívű”, „halnikész”. Még külön-
legesebbek az általa használt szókapcsolatok: „vágottfarkú gebe”,
„hollószívű gerle”, „szó-nyaktekerész”. Végül megemlíthetünk még
néhány népies hangzású szót is, melyet ugyan nem Szabó Lőrinc
talált ki, de szokatlan: „nyiharászik”, „szívemadta”.

Itt merül fel egy újabb kérdés. Shakespeare eredeti művéből
sem hiányoznak a nyelvi találékonyság megnyilvánulásai –
ezekkel hogyan bánt a fordító? A következő részletben ezt is
megfigyelhetjük (II/3.):

SIR ANDREW AGUE-CHEEK

*... In sooth, thou wast in a very gracious fooling last night,
when thou spokest of Pigrogromitus, of the Vapians passing
the equinoctial of Queubus: 't was very good, i' faith. I sent
thee sixpence to thy leman: hadst it?*

CLOWN

I did impeticos thy gratillity ...

ANDRÁS ÚR

... Biz'Isten, nagyon édesen hülyéskedtél tegnap este, amikor
Pigrogromitusról beszéltél, meg a Vapiánokról, akik átmen-
nek a queubusi napéjegylenlítőn: igazán döfi volt. Küldtem is
egy hatost a babád részére, megkaptad?

BOHÓC

Harisnyapénznek adtam a gráci-ci-ciádat ...

Ebben a részletben számos olyan szót találhatunk, amely nehe-
zen értelmezhető az angol eredetiben is: „Vapian”, „impeticos”,
„gratillity”. Az első szó népnévként értelmezhető, így a fordító
meghagyta eredeti formájában. Az „impeticos” viszont valóban

értelmetlen szó. Bár olaszos csengésű, felfedezhetjük benne a „petticoat” (alsószojknya) angol szó visszhangját. Ez vált a fordításban „harisnyapénzzé”. A „gratillity” szó a „grace” (kegyelem, kegy, „grácia”) és a „titillate” (csiklandoz, izgat) szavak kifacsarásának eredménye. A „gráci-ci-ciádat” fordítás mindkét jelentéstartalmat jól visszaadja, és ugyanolyan bolondos, mint az eredeti kifejezés.

A következő bekezdésekben folytatjuk a *Vizkereszt* fordításának elemzését, ezúttal azonban már nem csak szavakkal foglalkozunk, hanem a szókapcsolatok, a költői kifejezésmód nyelvi formái (hasonlatok, metaforák, megszemélyesítések, szólások) felé fordítjuk figyelmünket. A költői eszközök és fordításuk ugyanis nagyban meghatározza a darabról alkotott összképünket, azt, hogy mennyire érezzük azt „művészinek”.

Kezdjük a hasonlatokkal. A fordításban található hasonlatokat alapvetően kétfelé oszthatjuk; az egyik csoportba a tréfás, népies hangvételű hasonlatok, a másikba a fennköltebb, líraibb hasonlatokat sorolhatjuk be. A tréfásabb hasonlatok közül érdemes felidézni néhányat: „míg csak vásári csigaként fél lábon nem pörög koponyájában az ész”, „dolgozik, mint bábában a pálinka”, „förtelmes, mint kántoruram Jézus nevenapján”, „belevacacolódtál, mint az egyiptomiak a ködbe”. Ezek a kifejezések az angolban is nagyon hasonlóan hangzanak. Szabó Lőrinc fordítása jól visszaadja a népies ízt, a vaskos kifejezésmódot. A választékos, lírai hasonlatok közül is megemlítünk néhányat: „vékonyka sípod, / mint lány gégéje, éles, dallamos”, „titok, mint a szüziség”, „oly éhes, mint a tenger, / s éppannyit megemészt”. Itt szintén elmondhatjuk, hogy a fordítás hangulatában, stílusában és jelentésében egyaránt követi az eredeti hasonlatokat.

Az eredeti Shakespeare-dráma költői eszközei között nagyon fontos szerepet játszanak a metaforák is. Az elemzésben néhány jellegzetes példa segítségével mutatjuk meg, hogyan járt el Sza-

bó Lőrinc a metaforák fordításakor. Az első két példában: „te-előtted kitártam / lelkem könyvének belső titkait” (the book even of my secret soul) és „lábad odanő, / míg meg nem hallgat” (fixed foot shall grow) láthatjuk, hogy majdnem szó szerint fordította a metaforákat. Egy másik esetben viszont metaforává változtatta az egyszerű megállapítást: „the cur is excellent at faults” (kb. „a korsz kitűnően követi a nyomot”). A fordításban: „Nem mondtam, hogy kiszaglássza?” Szabó Lőrinc itt kihagyta a „kutya” képzetét a fordításból, így összevont hasonlattá változtatta az eredeti állítást. A darabban természetesen sokkal több metafora van, nem célunk azonban, hogy egyenként végig elemezzük őket. A bemutatott példák alapján láthatjuk: a fordítások kiválóak.

A következő költői eljárás, melyet megvizsgálunk, a megszemélyesítés. Az egyik jelenetben (II/5.), két helyen is nagyszemű példákat találhatunk. Az eredetiben így hangzanak: „boiled to death with melancholy” és „imagination blows him”. Az első kifejezésnek az angol passzív szerkezet használata miatt nincs cselekvő alanya, így a magyar mondatban a „with melancholy” határozói szerkezet vált alannya: „főzön meg fazekában elevenen a búskomorság”. A „fazekában” szó hozzáadásával ráadásul még kézzelfoghatóbb lett a cselekvés. Az angol megszemélyesítésnek azonban van egy második jelentésrétege is. A melankólia szó a fekete epe, a szomorúságot okozó testfolyadék görög neve. A „boiled with melancholy” így azt is jelentheti, hogy „epében vagy keserű lében megfőzni” – ez a jelentés a fordításból eltűnt.⁶ A második esetben tulajdonképpen egy szó szerinti fordítással állunk szemben: Malvoliot „dagasztja a képzelődés” (a „dagaszt” jelentése itt „növeszt, felfűj”).

A nyelvi kifejezőeszközök közül a szólásokat kell még megvizsgálunk. Főleg a bolondra jellemző, hogy „bölcösségeit”

⁶ Erre a jelentésre Kovács Béla Lóránt hívta fel a figyelmemet.

szólásokban foglalja össze. Példaképpen idézzük fel néhány ve-lős mondását: „Jobb egy bölcs bolond, mint egy bolondos bölcs” (better a witty fool, than a foolish wit); vagy „Előbb-utóbb minden gyönyörűségért fizetni kell” (pleasure will be paid one time or another). Ezek, mint láthatjuk, szó szerinti fordítások. Néha Mária és Fábián is szólásokban beszél, mint a következő példák-ban: „Mert jön már a pisztráng és azt csiklandozva fogják!” (the trout that must be caught with tickling); vagy „Most ugrik a majom a vízbe” (now is the woodcock near the gin). Az első példában megfigyelhetjük, hogy a mondás jelentése nem változik, de a ma-gyar változat jóval tömörebb és költőibb. A második példa nyers fordítása kb. „a szalonka a csapda közelében van”, ami azonban egy magyar fül számára értelmezhetetlen, így Szabó Lőrinc a széles körben elfogadott magyar szólással helyettesítette.

A nyelvi jelenségek elemzésének a végére értünk; a követke-ző részben a dráma verstani jellegzetességeit tekintjük át. Itt vizsgáljuk a zeneiség különböző elemeit: a rímeket, a hangokat és a ritmust. Külön kitérünk a műben szereplő dalokra is. Kezd-jük tehát a rímekkel. Shakespeare a *Vízkereszt*-ben kevésbé él rí-mekkel, mint más vígjátékaiban. Főleg jelenetek vagy jeleneten belüli egységek lezárására alkalmaz sorvégi összecsengéseket, s kevés az olyan rész, ahol a szöveg több soron keresztül rímekben végződik. Példánkban négy rímelt végű sor követi egymást:

DUKE

*... For women are roses, whose fair flower,
Being once display'd, doth fall that very hour.*

VIOLA

*And so they are: alas, that they are so;
To die, even when they to perfection grow!*

HERCEG

... mert virág a nő: rózsaként virúl,
de mihelyt nyílt, máris szép szirma hull!

VIOLA

Azok bizony, s jaj, hogy azok: be kár,
hogy teljes pompázásuk a halál!

Shakespeare tiszta rímei a magyar fordítás szövegéből is visszakacsintanak ránk. Az első két sor (rózsa)*ként virúl – szirma hull* rímpárján kívül a fordítás a második sor alliterációit is átmenti a magyar szövegbe. Külön említendő, hogy a rímek hangrendje is megegyezik. Szabó Lőrinc költői-műfordítói tehetségét bizonyítja ez; otthon érzi magát, ha a színművön belül verset kell fordítani (ilyenek az ötödfeles jambikus részek és a dalok). Nézzünk egy példát arra is, mikor a rím egy jelenetet zár le (IV/3.):

*Then lead the way, good father; and heavens so shine
That they may fairly note this act of mine!*

Vezess hát atyám, s a magas egek
vonják arany fényükbe tettemet!

Az ilyen záró rím szerepe, azon kívül, hogy jelenethatárt jelöl, az, hogy megjelöljön egy-egy fontos részt a darabban. A fordításban a rímek tökéletes visszaadása mellett azt is megfigyelhetjük, hogy a hangszimbolika is érvényesül: az angol réshangjainak (h, f, sz, s) funkcióját átvéve az első sor ismétlődő „s” és „g” hangjai erősítik a nyelvi és jelentéstani elemek közötti kapcsolatot, s hasonló a hatása a második sor „j” és „ny” hangjainak és az utolsó szó „t” hangjainak is, melyeknek hasonló a hatása az angol sor fog- és ajakhangjainak hatásához (th, m). A sorokban a nyelvtani elemek helyzete is megegyezik: a „this act of mine” a legvégére kerül, éppúgy, mint a magyarban a „tettemet”, ezzel jelöli a szó fontosságát, a mondat fókuszát.

A drámában, a shakespeare-i vígjáték hagyományainak megfelelően, a verses részeken kívül dalokkal is találkozunk; a *Vízkeresztben* összesen 4 dal és két dalrészlet szerepel. A dalok fordításai tökéletesen visszaadják az angol dalok rímképletét, és kisebb-nagyobb módosításokkal a jelentésüket is. A dalok közül itt az egyik rövidebbnek a fordítását fogjuk részletesebben elemezni.

*I am gone sir,
And anon, sir,
I'll be with you again,
In a trice,
Like the old Vice,
Your need to sustain;*

Megyek én, komám
jövök én, komám,
mindent a kezedre játszva,
mint hajdani
deszkák vigyori
figurája, a Bűn, a Pojáca.

*Who with dagger of lath,
In his rage and his wrath,
Cries, Ah, ha! to the devil:
Like a mad lad,
Pare thy nails, dad,
Adieu, goodman drivell.*

Fa-kard a kezemben,
az Ördög előttem, –
„Ah-há” – rikoltja a szám.
Bolond feje tők;
körmére ütök:
„Jóccakát, apukám!”

Azt azonnal láthatjuk, hogy a két dal rímképlete megegyezik, s a szótagok száma sem tér el jelentősen. Tartalmuk is szinte egy az egyben megegyezik, de a fordító több helyen felcserélte a versszakokon belüli elrendezést (főleg az első versszakban), mert így jobban kijött a rím, a jelentés viszont nem változott. Az „In a trice” (egy pillanat alatt) sor a magyarított dalból hiányzik, jelentése beépült a „megyek én – jövök én” ellentétpárba. Az angol dal második versszakában folytatódik a hasonlat (like the old Vice ... Who...), a magyarban viszont szemléletváltásra kerül sor: a dal éneklője maga válik a Bűn, a Pojáca megtestesítőjévé. A második versszak jelentéstartalma egyébként nagyon hasonló az

eredetihez, néhány apró módosítást kivéve. Az „In his rage and his wrath” sor nem szerepel, de jelentéstartalmát a „rikoltja” részben átveszi. A „bolond” az angolban kétszer is szerepel, a magyarban csak egyszer, s míg az angol dal hőse rászól az ördögre, hogy vágja le a körmét, a magyar dalé egyszerűen csak körmére üt. Mindezt figyelembe véve is csak azt mondhatjuk, hogy az idézett dal fordítása nagyon jó, mesteri munka.

Az ötödfeles jambikus – versként is szemlélhető – részekről kell még annyit elmondanunk, hogy Shakespeare nem mindig tartotta be a blank verse szabályait, sorai gyakran tartalmaznak többletszótagot, így a fordításban helyenként található szótag-többletért a fordítót sem hibáztathatjuk. Ráadásul a magyar Shakespeare-fordítás hagyománya és szokásjoga megengedi, hogy az ötös jambust a fordító hatodfelessé toldja meg, ha a szükség úgy hozza,⁷ persze, csak ha nem lóg ki a szöveg ritmikájából. (A jambusok elemzéséhez az V. felvonás első 100 jambikus sorát használtam fel, a csonka sorok kihagyásával.) A jambusokat egyébként Szabó Lőrinc is, ahol lehet, jambusnak fordítja (lásd az előző példákban), de rugalmasan; nem erőlteti a jambusok használatát, ha borulna vagy megakadna miattuk a sor ritmusa. A magyar nyelv sajátosságai miatt megnőtt a spondeusok és trocheusok száma (Shakespeare-nél a jambusok aránya a vizsgált részletben 73%, Szabó Lőrincnél 35%, a spondeusok és trocheusok aránya Szabó Lőrincnél 3-szoros). A végleges szöveg így simán gördül és az élőbeszédhez nagyon hasonlít. Érdemes megemlíteni, hogy a magyar fordításban a koriambizált trocheusok aránya nagyon hasonló az eredetihez, csak a szabad trocheusok száma nő. Szabó Lőrinc többet használ pyrrichiusból és daktilusból is. A saját költészetében is gyakori kemény, harcias anapestusokat főleg az érzelmileg telített részekben alkalmazza

⁷ Vas István: Mit nehéz fordítani? In: *A műfordítás ma*. Gondolat, Budapest, 1981. 283.

gyakrabban. A végeredmény egy kevésbé jambikus, de ritmusos, lüktető, modern költői szöveg. Ezt erősítik a gyakori soráthajlások is. Tudjuk, hogy Szabó Lőrinc költői technikájának egyik jellemzője az áthajlások állandó alkalmazása. A vizsgált részben a fordító nem használ több soráthajlást, mint Shakespeare; a fő különbség abban rejlik, hogy Szabó Lőrincnél háromszor több a szólamtörő enjambement, mely hatásosabb, meglepőbb. Szabolcsi Miklós szerint „ez teszi leginkább idegessé fordításait. Idegessé; és ugyanakkor kortalanná, szabólőrincien modernné”. Azonban észreveszi azt is, hogy gyakran „történelmietlenül visszavetíti olyan költőkre, akiknél használata nem is fordulhat nagyszámban elő”.⁸

A verstani jellegzetességek áttekintése után hátravan még a prózai részek rövid jellemzése. A *Vizkereszt* szövegének körülbelül a felét prózai szöveg teszi ki. Szinte kizárólag az alacsony rangú szereplők beszélnek prózában; tudjuk, hogy Shakespeare-nél a versre való átváltás mindig azt jelzi, hogy a drámában fontos rész következik, s ezeket sosem a mellékszereplők szájába adja. A prózai részek tehát túlnyomórészt a lovagok, a személyzet, a bolond szavaiból állnak, s ennek megfelelően több bennük a népies, esetleg rétegnyelvi elem. Fentebb, a szólások elemzésekor már rámutattunk, hogy ezek általában népies, vaskosan egyszerű igazságokat fogalmazznak meg. Az ilyen szavak és kifejezések, mint „kigyelmed”, „essen belé a süly”, „véresre búbozta”, „csürdölgölő”, az angol vidéki beszéd fordulatait ültetik át magyarra, úgy, hogy a magyar olvasók-nézők is azonnal megértsék: tájnyelvet használó, félig-meddig műveletlen beszélőkről van szó. Szabó Lőrinc ritmusos, szép magyar prózában tolmácsolja az angol sorokat, s nyelve, kifejezésmódja közel áll a mai hallgatósághoz.

8 Szabolcsi Miklós: Szabó Lőrinc műfordításai. *Nagyvilág*, 1958/10. 1556.

Mind a prózai, mind a jambikus szövegek stílusára jellemző a beszélők tulajdonságainak maximális figyelembe vétele és konzisztens megőrzése. Tóbiás és András Úr, Fábán és Mária nyers, népies nyelve, Bohóc nyakatekert, helyenként enigmatikus beszéde mind félreismerhetetlenül és következetesen jellemzik a szereplőket. Nyelvhasználatuk visszaadásakor – mint már láttuk – Szabó Lőrinc a magyar népnyelvi fordulatokra támaszkodott. Az összes Shakespeare-műre jellemző archaikus beszédet azonban nem hasonló magyar kifejezésekkel fordította – ezzel valószínűleg élvezhetetlenné tette volna a művet. A nagy korszakbeli eltolódás a tónus visszaadásának gondját állítja a fordító elé, mert az eredeti mű nyelvezete esetleg az anyanyelven olvasónak is nehézséget okoz; Shakespeare-t az angol ember már csak szó-tárral böngészi. Rába György kritikája szerint háború előtti fordításában Szabó Lőrinc az időben eltolódott nyelvet nem tudákos archaizálással, hanem rétegnyelvi elidegenítéssel, argot-val érzékelteti.⁹ Ennek nyomait felfedezhetjük a *Vizkereszt* fordításában is – „hülye” és „hülyéskedik”, „deci”, mint főnév – de ritkán, elszórtan. Inkább azt mondhatnánk, hogy a fordító finoman archaizál: szóhasználat, mondatfűzése, szórendje utal arra, hogy nem mai műről van szó. A magasabb rendű szereplők választékos, kifinomult beszédét egyrészt az ötödféles jambusok lejtése, másrészt a szóhasználat, a lágy, finom kifejezésmód érzékelteti. Itt válik világossá, hogy egy-egy jól megválasztott szó menyire meghatározhatja egy szöveg hangulatát, stílusát.

A fordítás elemzésének befejező lépéseként – hogy minden kétséget kizáróan megállapíthassuk, minőségi fordítással állunk szemben – meg kell vizsgálnunk a fordított szöveg grammatikai és szemantikai összetettségét, belső viszonyait, az eredeti szöveg és a fordítás hasonlóságait és különbségeit, különös tekintettel a szöveg utalásrendszerére és jelentésének mélységére. Ez egy hosz-

9 Rába György: *Szabó Lőrinc*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1972. 130.

szabb részlet segítségével válik lehetővé; nézzük tehát a Herceg szavait az utolsó felvonásból:

Why should I not, had I the heart to do it,
Mért ne ölném meg – hagyná csak szívem! –
Like the Egyptian thief at point of death,
Mint a halnikész egyiptomi tolvaj,
Kill what I love? a savage jealousy,
azt, akit szeretek!? – A düh, ha félt,
That sometime savours nobly. – But hear me this:
néha már szinte nemes! Halld tehát:
Since you to non-regardance cast my faith,
mert hűségemet semmibe veszed
And that I partly know the instrument
és mert kissé már ismerem az eszközt,
That screws me from my true place in your favour,
mely a szívedben helyemből kitúr,
Live you, the marble-breasted tyrant, still;
maradj élve, te, márványkeblű zsarnok;
But this your minion, whom, I know, you love,
de kedvencedet, kit, tudom, szeretsz
And whom, by Heaven I swear, I tender dearly,
s aki, esküszöm, drága nekem is,
Him will I tear out of that cruel eye,
elragadom gögös szemed elől,
Where he sits crowned in his master's spite. –
amelyben ura helyett trónon ő ül.
Come, boy, with me: my thoughts are ripe in mischief:
Gyere, fiú; ádáz tervem megérett
I'll sacrifice the lamb that I do love,
s legkedvesebb báránynom szúrja le,
To spite a raven's heart within a dove.
mert hollószivű gerlét sújt vele.

A fenti részletben a Herceg dühös-keserű szavait olvashatjuk, amiket Oliviahhoz intéz. Az első mondat szinte tökéletesen megegyezik az angol és a magyar változatban. A Herceg kérdése – „Why should I not...?” – azonnal sejteti: hatalmában állna megtenni, amit mondani fog. A mindenre elszánt egyiptomi tolvajra utalva kissé kilép a szövegből, távolivá teszi, tárgyiasítja dühét, s elodázza a mondat lényegét hordozó részt: ... Kill what I love? A magyar változat kezdete – Mért ne ölném meg? – előrehozza ugyan az állítmányt, de a tárgy továbbra is a mondat végén marad. Az elkeseredés megtestesítője, a tolvaj, az angol mondatban valami rajta kívül álló dolog miatt áll a halál küszöbén (at point of death), ahol már mindegy neki, hogy mi történik; a magyar mondat tolvaja „halnikész”, tehát valamilyen szinten tudatosan vállalja – választja – sorsát. A magyar változat Hercege emiatt, úgy tűnik, tudatosabban dönt, érzéseinek kevésbé kiszolgáltatott. Ez bizonyíték arra nézve, hogy Szabó Lőrinc szakít a romantikus fordítási hagyománnyal, dísztelenebb, keményebb hangú átdolgozást hoz létre. Ez a folytatásban is látszik: a „savage jealousy” (pusztító féltékenység) és „savours nobly” (nemes ízű) kifejezések Szabó Lőrincnél egyszerűen „düh” és „nemes”, a fordításban így – összességében változatlan jelentéstartalom mellett – egyszerűbben, higgadtabban csengenek a szavak.

A negyedik sor végén elhangzó megszólítás után („Halld tehát:”) következő sorok szinte tökéletesen megegyeznek mindkét nyelvben: a tárgyként kezelt hűség, az „eszköz”, a „márványkebel” élettelen, érzéketlen dolgok, a Herceg szerelmének ellenségei. A Herceg mégsem velük számol le; hanem a kedvenc – a „minion” jelentése egyébként kedvenc és szerető egyaránt lehet – elszakításával okoz fájdalmat Olivianak. A „kedvencedet, kit szeretsz” magyarítás jól kifejezi a szeretet-szerelem kettősség jelenlétét. Az angol sorok Hercege emberként szerette, dédelgette („tender”) Violát, ezzel szemben a magyar Herceg „drága nekem is” szavai sokkal inkább tárgyként kezelik őt is. Az eredeti mű

Hercege csak később vált: „Him will I tear out of that cruel eye” (kb. őt tépem ki kegyetlen szemedből), valamelyest tárgyiasítva Violát. A „tear” jelentése „könny” és „kitép” egyszerre – ez a kétős jelentés hiányzik a magyarításból. Az angol mondat fókuszja – „him” – hiányzik a fordításból, így kevésbé hangsúlyos az, hogy a Herceg döntése kire is vonatkozik. A Herceg „ádáz terve” az eredetiben kb. „gonosz, rosszakaratú gondolat”, de mindkét változat metaforával zár: a terv „megérett”, végleges. Az utolsó két sorban az eredeti és a fordítás is az áldozati bárány biblikus képére utal, melynek hálnia kell, hogy a „hollószívű gerlének” ezáltal közvetett formában okozzon fájdalmat. Az angol szöveg azonban csak a szívet, az Oliviában lakozó kegyetlenséget sújtja (a raven’s heart), míg a magyarítás a gerlét is – vagyis Oliviát magát.

A fentebbi elemzésből kiderül: bár a fordítás szükségszerűen különbözik az eredeti műtől, mélysége, összetettsége azonos, jelentésrétegei szépen leválaszthatóak, értelmezhetőek. Láthatjuk, milyen következetes hűséggel dolgozott a fordító, ezáltal utat törve a filológiai szemlélet eszményének. Szabó Lőrinc fordításainak még egy jellemző tulajdonságát vehetjük észre: azt, hogy objektív lírájának nyomai a fordításokban is megjelennek. Az előbbi részletből is nyilvánvalóvá válik, mennyire otthon érzi magát a tárgyak világában, és hogy ezt a komfortérzést fordításaiba is átmenti. A fordítás stílusán is megérződik ez a vonzódás: mint láthattuk a tréfákban, a megszemélyesítésekben is előszeretettel tárgyiasít.

A *Vizkereszt* más fordításaival röviden összehasonlítva – a két leggyakrabban idézett és legismertebb fordítás a Radnóti Miklós – Rónay György páros és Mészöly Dezső névéhez fűződik – is érezhető a Szabó Lőrinc-fordítás nyersebb, de az eredetihez maximálisan ragaszkodó kimunkáltsága. A Radnóti–Rónay fordítás kevésbé hű az eredeti szöveghez; a jambikus részeket és a dalokat különösen szabadon, sok változtatással ülteti át. A fordítás kiválóan érthető, költőileg tökéletesen megformált, de helyenként nyelvileg és tartalmilag egyszerűsít, s emiatt hiányzik belőle

az eredeti darab mélysége. Mészöly színházi ember – fordítása a színészek, előadók igényeihez szabott, színpadon jól szavalható, zengő (Mészöly fordítását 1985-ben mutatta be először a Madách Színház, nyomtatásban 1988-ban jelent meg). A komolyabb, gondolkodást igénylő részeket viszont egyszerűsíti, ellaposítja, néha sablonossá teszi. Mészöly a részletek realizmusára törekszik, egyszerűsége, arra, hogy a bonyolult nyelvi fordulatokat közérthető, jól szavalható megoldásokkal helyettesítse. Mestere a szójátékok, szópárbajok fordításának.

Kritikusai felróják Szabó Lőrincnek, hogy szálkásan, érdesen, keményebb hangon fordít, s hogy gyakran „számúzi azt, ami irracionális, megfékezi a zene mámorát, az ihlet dallamba csorduló édes vagy szárnyaló kábulatát” (Rónay György).¹⁰ Nem tagadhatjuk, hogy Szabó Lőrinc valóban nyersebben fordít, de következetes szigorral, a próza és költemény határait egybemosó, a természetességet előtérbe helyező koncepció alapján teszi ezt, új műfordítói attitűdot honosítva meg. A kortársak szerint Szabó Lőrinc egyénre szabott és korhoz kötött műfordítói stílusa az ötvenes évek vége felé divattá lett, epigonok tucatjai utánozták azt. „Az egyszerűség túlbonyolítása, a nyugodt zaklatottá tétele, a dallam szuverén elhanyagolása, a színek szürkítése – mindez átgondolatlanul bukkan fel a műfordításokban” – írja Szabolcsi Miklós.¹¹ Ami másnak nem sikerült, Szabó Lőrinc sikeresen valósítja meg; fordításai híven visszaadják az eredeti mű gondolatmenetét, nyelvezetét, metrikája hajlékony, szabad, modern. Mindezeket a tulajdonságokat tükrözi a *Vízkereszt* fordítása is. Bár a fordítás az idő próbáján még nem eshetett át, hiszen elkészülte után nem sokkal félretették, feledésbe merült, mindenképpen figyelemre méltó mű, a többi *Vízkereszt*-fordítás egyenrangú társa.

Szele Bálint

¹⁰ Idézi: Rába György: *Szabó Lőrinc*. 125.

¹¹ Szabolcsi Miklós: Szabó Lőrinc műfordításai. *Nagyvilág*, 1958/10. 1558–1559.

Tartalom

Szabó Lőrinc kiadatlan drámafordításai (<i>Kabdebó Lóránt</i>)	5
--	---

Első felvonás

1. JELENET	13
2. JELENET	15
3. JELENET	18
4. JELENET	24
5. JELENET	26

Második felvonás

1. JELENET	39
2. JELENET	41
3. JELENET	42
4. JELENET	51
5. JELENET	56

Harmadik felvonás

1. JELENET	65
2. JELENET	72
3. JELENET	76
4. JELENET	78

Negyedik felvonás	
1. JELENET	95
2. JELENET	98
3. JELENET	104
Ötödik felvonás	
1. JELENET	106
A <i>Vízkereszt, vagy: amit akartok</i> Szabó Lőrinc fordításában	
(<i>Szele Bálint</i>)	124
Bevezetés	124
Részletes elemzés	133